

ಕರ್ನಾಟಕ

ಲೋಚನ

ಪಾಠಾಸಕ್ತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಪತ್ರಿಕೆ

ಸಂಪುಟ: 38, ಸಂಚಿಕೆ: 02, ಜುಲೈ - ಡಿಸೆಂಬರ್ 2024

ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ನಾದೂರು

ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ

ಎಂ.ವಿ.ಸಿ. ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ

ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಕಲಾಭವನ (ರಿ)

3ನೆಯ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ

ಬೆಂಗಳೂರು-560019, ದೂರವಾಣಿ : 99722812127

ವಿ-ಅಂಚೆ : bmsritrust@gmail.com, bmsrilochana@gmail.com

KARNATAKA LOCHANA: Half Yearly Research Journal

Edited by **Chandrasekhar Nadur**

Published by

B.M.Sri. Prathistana

M.V.Si. P.G. Research Centre

B.M.Sri. Kalabhavan(R), 3rd Main Road

Narasimharaja Colony, Bangalore 560 019.

Ph. No. 9972812127

E-mail: bmsritrust@gmail.com, bmsrilochana@gmail.com

July-December 2024 (Vol.38, No.2)

Pages:

Subscription Details :

Five Years : Rs.450/-

Life: Rs.1500/-

ಚಂದಾ ವಿವರ:

ಪಂಚ ವಾರ್ಷಿಕ: ರೂ. 450/-

ಆಜೀವ: ರೂ. 1500/-

ಜಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಡಾ. ಪಿ.ವಿ. ನಾರಾಯಣ

ಗೌ|| ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ಬೈರಮಂಗಲ ರಾಮೇಗೌಡ

ಅಧ್ಯಕ್ಷ

ಡಾ. ಶಾಂತರಾಜು

ಗೌ|| ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ನಾದೂರು

ಗೌ|| ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

೨೦೨೪ ನೇ ಸಾಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಸಂಚಿಕೆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಡಿಟಿಪಿ ಮಾಡಿಯೇ ಕಳುಹಿಸಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಸಂಚಿಕೆಯ ಲೇಖನಗಳು ಭಂದಸ್ಸು, ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ, ಶಾಸನ, ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರೆ, ನಿಘಂಟು, ವಿಮರ್ಶೆ, ಅನುವಾದ, ಭಾಷೆ- ಹೀಗೆ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಓದುಗರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಡಾ. ಕೆ.ಜಿ.ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಪರಿಭಾಷೆಗೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ 'ಯತಿವಿಲಂಘನ' 'ಪ್ರಾಸವಿಲಂಘನ' ಉಂಟಾದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ' ನಿಘಂಟಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಐದು ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ತೃ ಟೀಕೆ' ಒಂದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿನ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಪಾಠದೋಷಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಶುದ್ಧಪಾಠಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಉಪಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಲೇಖಕರಾದ ಕಾರ್ತಿಕ್ ಅವರು.

ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಶಾಸನ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದ 'ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನ'ವು ಸಿದ್ಧಗೊಂಡ ಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಅದರ ಬರವಣಿಗೆಯ ಸಂವಿಧಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಲೇಖಕರಾದ ತಾರಾನಾಥ್ ಅವರು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಡಾ. ಎಸ್.ಪಿ.ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು 'ಕನ್ನಡ ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ಯನ್ನು ಆರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಜೈನರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು

ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸುವ ಸಂಪುಟಗಳಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳ ವಿವರವಾದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಡಾ. ಸುಂಕಮ್ ಗೋವರ್ಧನ್ ಅವರು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಸದೊಂದು ನಿಘಂಟು ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿದೆ. 'ಪಾಲಿ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ'ದ ಸಂಪುಟಗಳ ಮಹಾಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಲ್ಬುರ್ಗಿಯ ಪಾಲಿ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸ ಡಾ. ಮಲ್ಲೇಪುರಂ ಜಿ. ವೆಂಕಟೇಶ್ ಅವರು ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆ ರೂಪಿಸಿ ಸಮರ್ಥ ತಂಡದೊಂದಿಗೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳು ಬಂದಿದ್ದು ಡಾ. ಎನ್.ಎಂ. ಗಿರಿಜಾಪತಿಯವರು 'ಕನ್ನಡ ; ಪಾಲಿಭಾಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬಾಂಧವ್ಯ-ಒಂದು ಅವಲೋಕನ'- ಲೇಖನದ ಮೂಲಕ ಪಾಲಿ-ಪ್ರಾಕೃತ-ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಜೊತೆಗೆ 'ಪಾಲಿ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ'ದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಪಕವಿಯ ಆದಿಪುರಾಣದ 'ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯ ಪ್ರಸಂಗ' ಆದಿನಾಥನ ವೈರಾಗ್ಯದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ರಸಘಟ್ಟ, ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಿವಿಧ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಡಾ. ಚಂದ್ರಮೋಹನ್ ಅವರು.

ಡಾ. ಎನ್.ಆರ್.ಲಲಿತಾಂಬ ಅವರು 'ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಹಾಗೂ ಸಮಕಾಲೀನ ಶರಣೆಯರು-ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆಯಲ್ಲಿನ ಭಿನ್ನತೆ'ಯನ್ನು ಅವರುಗಳ ವಚನಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಕ್ಕನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಧಿಕ್ಕರಣೆ ಕಂಡರೆ ಉಳಿದವರಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ, ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಭಾವ ಹೇಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಚನಕಾರರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿ ಅಂದು ಸ್ತ್ರೀ ದಾರ್ಶನಿಕತೆಗೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡಿದ ಅಕ್ಕನ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಡಾ. ಉದಯರವಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಅವರು 'ಆಧುನಿಕತೆಗೆ ಅನುವಾದ ಭಾಷಾಂತರ' ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದದ ಹೊಸ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರದ ಕಾರ್ಯ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಕಡೆ ಮುಖಮಾಡಿರುವ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿನ ಭಾಷಾಂತರದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು, ಸವಾಲುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು'- ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಡಾ. ಆರ್.ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಅವರು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮ, ಅದರ ಪ್ರಭೇದಗಳ

ಬಗ್ಗೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ - ಪ್ರಾಕೃತ, ಕನ್ನಡ -ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಜೊತೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸಂಚಿಕೆ ಹೊರಬರಲು ಸದಾ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆ ನೀಡುತ್ತ ಬಂದಿರುವ ಬಿಎಂಶ್ರೀ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ.ಬೈರಮಂಗಲ ರಾಮಗೌಡ ಅವರಿಗೆ, ಗೌರವಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಪಿ.ವಿ.ನಾರಾಯಣ ಅವರಿಗೆ, ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಡಾ.ಶಾಂತರಾಜು ಅವರಿಗೆ, ಕರಡಚ್ಚು ತಿದ್ದುವಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ವಿಭಾಗದ ಸಂಯೋಜಕರಾದ ಬಿ.ಎಸ್. ಗುರುಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ, ಡಿಟಿಪಿ ಮಾಡಿ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಕಚೇರಿ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೆ, ಸುಂದರವಾಗಿ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ 'ಸ್ವಾನ್ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್' ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಚಂದ್ರಶೇಖರ ನಾದೂರು
ಸಂಪಾದಕರು

ಲೇಖಕರಿಗೆ ಸೂಚನೆಗಳು...

೧. ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಶೋಧನೆ ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಬರಹಗಳನ್ನು 'ಕರ್ನಾಟಕ ಲೋಚನ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಣೆಗಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುವುದು.
೨. ಲೇಖನಗಳು ನುಡಿ ಅಥವಾ ಬರಹ ತಂತ್ರಾಂಶದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಚ್ಚು ಮಾಡಿದವಾಗಿರಬೇಕು ಅಥವಾ ಸ್ಫುಟವಾದ ಕೈಬರಹದಲ್ಲಿರಬೇಕು.
೩. ಲೇಖನಗಳು ಒಪ್ಪಿತವಾದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು.
೪. ಚಿತ್ರಗಳು, ನಕ್ಷೆಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸ್ಕ್ಯಾನ್ ಮಾಡಿದ ತಂತ್ರಾಂಶದಲ್ಲಿ ನೀಡಬೇಕು.
೫. ಲೇಖಕರು ತಮ್ಮ ವಿಳಾಸ, ದೂರವಾಣಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಇ-ಅಂಚೆಗಳನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ನೀಡಬೇಕು.
೬. ಅಸ್ವೀಕೃತ ಬರಹಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈ ಬಗೆಗೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ.
೭. ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಅಥವಾ bmsrilochana@gmail.com ಈ ಇ-ಅಂಚೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು.
೮. ಪ್ರಕಟವಾದ ಬರಹಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಗೌರವಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.
೯. ಲೇಖನದಲ್ಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಲೇಖಕರದೇ ಅಗಿದ್ದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
೧೦. ಲೇಖನಗಳು ೧೫ ಪುಟಗಳ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು.

ಈ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ..

೧. ಛಂದಸ್ಸಿನ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳು - ಡಾ. ಕೆ.ಜಿ. ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದ್
೨. ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆ : ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ - ಎಸ್.ಕಾರ್ತಿಕ್
೩. ಹಲ್ಲೆಡಿಶಾಸನದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ - ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್.ತಾರಾನಾಥ್
೪. ಎಸ್.ಪಿ.ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರ 'ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರೆ' ಸಂಪುಟಗಳು - ಡಾ. ಸುಂಕಂ ಗೋವರ್ಧನ್
೫. ಕನ್ನಡ- ಪಾಲಿ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಬಾಂಧವ್ಯ-ಒಂದು ಅವಲೋಕನ - ಡಾ. ಎನ್. ಎಂ. ಗಿರಿಜಾಪತಿ
೬. ನಿಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗ- ಒಂದು ಅವಲೋಕನ - ಡಾ. ಚಂದ್ರಮೋಹನ್
೭. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಸಮಕಾಲೀನ ಶರಣೆಯರು-ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆ - ಡಾ. ಎನ್.ಆರ್. ಲಲಿತಾಂಬ
೮. ಆಧುನಿಕತೆಗೆ ಅನುವಾದ ಭಾಷಾಂತರ - ಡಾ. ಉದಯರವಿಶಾಸ್ತ್ರಿ
೯. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮ : ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯ ಮತ್ತು "ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು" ರಚನೆ ಕುರಿತು - ಡಾ. ಆರ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ

ಭಂದಸ್ಸಿನ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳು

ಡಾ. ಕೆ.ಬಿ. ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದ್

೧. ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದರೇನು?

ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ, ಭಂದಸ್ಸಿನ ಪರಿಧಿಯು ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ನೀಡಿದ್ದ ವಿವರಣೆಗಳು ಇಂದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ, ಹಲವು ಹತ್ತುಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಒಂದು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದರೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೊಂದರ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅದರ ಒಂದೊಂದು ಮುಖವನ್ನೋ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೋ ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ Prosody ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯೊಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ನಾವು 'ಭಂದಸ್ಸು' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತೇವೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಈ Prosodyಗೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ನಮ್ಮ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾದುದು ಮತ್ತು ತುಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದುದು. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಆ ಪರಿಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಭಂದಸ್ಸು' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಮೀಕರಿಸುವುದು ಇಂದು ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಎಂದರೆ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹೇಳುವ Prosodyಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದ 'ಭಂದಸ್ಸು'ನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ.

ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ನಾದಗುಣವನ್ನು Prosody ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅಕ್ಷರದ ಧ್ವನಿಶೀವ್ರತೆ, ಧ್ವನಿಮಟ್ಟ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಒತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ

ಅದು ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. Loudness, Pitch ಮತ್ತು Speech Tempo ಈ ಮೂರು Prosodyಯ ಮೂರು ಪ್ರಧಾನ ಅಂಗಗಳು ಎನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ Intensity, Frequency ಮತ್ತು Durationಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇವನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಧ್ವನಿಶೀವ್ರತೆ, ಧ್ವನಿಪರಿಮಾಣ ಮತ್ತು ಕಾಲಮೌಲ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಇವನ್ನು ಅಳೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅದು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಅಕ್ಷರಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಅರ್ಥಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಅಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸಾರವೆಂದರೆ ಅಕ್ಷರದ ಧ್ವನಿಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ Prosody ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು.

ಶಿಕ್ಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಾಗ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು ಆಡಿರುವ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುತ್ತವೆ. “ನಮಗಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವುದು ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಸ್ವರ, ಮಾತ್ರಾ, ಬಲ ಎಂಬ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು ಮಾತ್ರ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಮೂರರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ: “ನಾವು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಕ್ಷರವೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ‘ಸ್ವರಸ್ಥಾನ’(ಶ್ರುತಿ, Pitch)ದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ “ಸ್ವರಃ” ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. (ವೇದಪಠನದಲ್ಲಿ ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರಾಗಿದ್ದು ಉದಾತ್ತ, ಅನುದಾತ್ತ, ಸ್ವರಿತ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಈ ಮೂರು ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳೂ ಸಂಗೀತದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆಂದು ‘ಪಾಣಿನೀಯಶಿಕ್ಷೆ’ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಕ್ತವಾಗಿದೆ.) “ಮಾತ್ರಾ” ಎಂದರೆ – ನಾವು ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ – ಅಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರದ “ಕಾಲಪರಿಮಾಣ”. “ಬಲಂ” ಎಂದರೆ, ಉಚ್ಚಾರಸ್ಫುಟತೆಯ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ “ಉಚ್ಚಾರಪ್ರಯತ್ನದ ಬಲ”. ಈ “ಬಲ” ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಓತ್ತುವಿಕೆ’ (=Stress) ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು.” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತುಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ Prosodyಯ ಮೂರು ಅಂಗಗಳೇ ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಪರಿಗಣನೆಯು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರದ್ದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ ನಮ್ಮವರಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇತ್ತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇರಲಿ; ಆದರೆ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇದನ್ನು ಭಂದಿಸಿನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಅಕ್ಷರವೊಂದರ ನಾದಗುಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದಾಗ,

ಭಂದೋಹೀನಃ ನಶಬ್ಧೋಸ್ತಿ|

ನಚ್ಚಂದಂ ಶಬ್ದವರ್ಜಿತಂ || [ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ೧೪-೪೦]

ಎಂದರೆ – “ಭಂದೋರಹಿತ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ; ಶಬ್ದರಹಿತವಾದ ಭಂದಸ್ಸಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಭರತನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ, ಗದ್ಯವಾಗಲಿ ಪದ್ಯವಾಗಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಭಂದಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದ ಹಾಗಾಯಿತು.

ಹೀಗಾದಾಗ, ನಾದಗುಣವೇ ಭಂದಸ್ಸು; ಅದು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳಿಗೇನು ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಪದ್ಯದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದೇಕೆ? ಎಂಬೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೂ ಉದ್ಭವಿಸಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು ಗತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಸಂಕೀರ್ಣವಿವರಣೆಗೆ ಹೋಗದೆ, ಸರಳವಾಗಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಏನು ಹೇಳಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು; ಗದ್ಯದ ನಾದಗುಣವು ಪದ್ಯದ ನಾದಗುಣಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗದ್ಯದ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪ ಬೇರೆ, ಪದ್ಯದ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪ ಬೇರೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ, ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ, ಆದರೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಾದಗುಣವೇ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವುದು. “ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾದಲಯವು ಸರ್ವತ್ರವಾಗಿರುವ ನಾದಲಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪ. ಅದುವೆ ಭಂದಸ್ಸು” ಎಂದು ಕರ್ಕಿಯವರು ಹೇಳಿರುವಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದೇ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಭಂದಸ್ಸು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಭಂದಸ್ಸಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಪದ್ಯದ ವಲಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗುವಂತಹದು. ನಮ್ಮ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಯನವೆಲ್ಲ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಪದ್ಯಭಂದಸ್ಸಿನ ಬಗ್ಗೆಯೇ. ಉಳಿದಂತೆ ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಡೆಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಪದ್ಯಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಲ್ಲದ ಹಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅದರಿಂದ ಹಲವು ಗೊಂದಲಗಳೇರ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದು.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ,

- ಭಂದಸ್ಸು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಹಳ ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದಾಗ ಅದು ಅಕ್ಷರಗಳ
- ಅಕ್ಷರಪುಂಜಗಳ ನಾದಗುಣ; ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕಾಣುವಂತಹದು

- ಗದ್ಯದ ನಾದಗುಣಕ್ಕಿಂತ ಪದ್ಯದ ನಾದಗುಣವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ
- ಪದ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
- ಪದ್ಯದ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ
- ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳೆರಡರ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಯನವೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ
- ಆಧುನಿಕ ಪದ್ಯವಲಯದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಈ ಒಂದು ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲೇ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೨. ಭಂದಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ

ಭಂದಶಾಸ್ತ್ರ (ಎಂದರೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಶಾಸ್ತ್ರ) ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಶಾಖೆಗಳು. ಆದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವಂತೆಯೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಾಮ್ಯತೆಯು ಕೂಡ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಈ ಎರಡರ ಮೂಲ ಯಾವುದು ಮತ್ತು ಅಂತಿಮ ಗುರಿಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪದ್ಯವಾಗಲಿ ಗದ್ಯವಾಗಲಿ ಅದರ ಮೂಲಘಟಕವು ಮಾತ್ರ ಅಕ್ಷರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದ ವಿಚಾರ. ಪದ್ಯದ ವಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೂಡಿ ಗಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಗಣಗಳಿಂದ ಪಾದಗಳು ರೂಪಿತವಾಗುತ್ತವೆ; ಪಾದಗಳಿಂದ ನುಡಿಗಳೇರ್ಪಡುತ್ತವೆ; ನುಡಿಗಳು ಕೂಡಿ ಪದ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಇದೇ ರೀತಿ ಗದ್ಯದ ವಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೂಡಿ ಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಪದಗಳಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಕ್ಯವೃಂದಗಳು ಏರ್ಪಡುತ್ತವೆ; ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯವೃಂದಗಳು ಕೂಡಿ ಗದ್ಯರಚನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳೆರಡರ ರಚನಾವಿಧಾನವೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇವೆರಡರ ತಳಹದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಭಿನ್ನ ಅಂಶಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗದ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಗುಣವು ಸಂಯೋಜನೆಯ ತಳಹದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪದ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯಾದರೋ, ನಾದಗುಣವು ಅಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು

ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು, ಪದಗಳನ್ನು, ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದು ಗದ್ಯದ ವಿಧಾನ; ನಾದವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು, ಗಣಗಳನ್ನು, ಪಾದಗಳನ್ನು, ನುಡಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದು ಪದ್ಯದ ವಿಧಾನ. ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಗದ್ಯದ ರಚನೆಯು ನಡೆದರೆ, ನಾದವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಪದ್ಯದ ರಚನೆಯು ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಹೀಗೆಂದಾಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪದ್ಯವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ನಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ; ಅದು ಕೂಡ ಅರ್ಥಪೋಷಕವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ.

ಹೀಗೆ ನಾದಗುಣವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ರಚನಾವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಭಂದಶಾಸ್ತ್ರ; ಅರ್ಥಗುಣವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ರಚನಾವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ. ಈ ಎರಡೂ, ಅಕ್ಷರಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ, ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯೊಂದಿಗೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತವೆ. ಭಂದಶಾಸ್ತ್ರವು ಗಣಗಳು, ನುಡಿಗಳು ಇವುಗಳ ರಚನೆಯ ರಹಸ್ಯದ ಅನ್ವೇಷಣೆ ವಿವರಣೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಂತರವಾಗಿ ಪದಗಳು, ವಾಕ್ಯಗಳು ಇವುಗಳ ರಚನೆಯ ರಹಸ್ಯದ ಅನ್ವೇಷಣೆ ವಿವರಣೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಈ ಒಂದು ವಿವೇಚನೆಯು, ತುಂಬ ಸರಳವಾದುದೆಂದು ತೋರಬಹುದು; ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಅರಿವಿಗೆ ಇದು ತುಂಬ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

೩. ಯತಿವಿಲಂಘನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಸವಿಲಂಘನ

ಯತಿವಿಲಂಘನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಸವಿಲಂಘನ ಇವು ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಎರಡು ಅತಿಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳು. ಯತಿವಿಲಂಘನವು ಕನ್ನಡದ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವೈಯ್ಯಾಕರಣಿ ಕೇಶಿರಾಜನು ತನ್ನ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಯತಿಯಾಗಲಿ ಅದರ ವಿಲಂಘನವಾಗಲಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಂಶ. ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು; ಎಂದರೆ ಅದರ ವ್ಯಾಕರಣಸಂಬಂಧಿತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯತಿವಿಲಂಘನವನ್ನು ಅವನು ಅವುಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸಿಯೇ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯತಿವಿಲಂಘನದ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗ ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಸಮಸ್ಯೆಯು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಗೆಹರಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಯತಿವಿಲಂಘನ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕುರಿತಿರುವುದು ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನಿಯತ ಅಥವಾ ಸೂಚಿತ ಯತಿಯನ್ನು. ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳ

ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ. ನಮ್ಮವರು ಯತಿಯನ್ನು ಮೀರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು, ಮೀರಿದ್ದು, ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ. ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗಲೇ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆ ಯತಿಯ ಪಾಲನೆಯು ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿ ಎದುರು ನಿಂತಿರಬೇಕು. ಕೇಶಿರಾಜನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಇದು ಭಾಷಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಹದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಗಿರಬೇಕು. ಎಂದರೆ, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ, ಆದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು 'ಅಸಾಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣ'ವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿಂತಿರಬೇಕು. ಅದು ಯಾವುದು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಲು ಹೊರಟಾಗ ಶಬ್ದರಚನೆ ಮತ್ತು ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಗಳು ನಮ್ಮದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದರಚನೆಯು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದರಚನೆಗಿಂತ ತುಂಬ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸಮಾಸಗಳ ರಚನೆಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹವು ಇಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ, ಅವು ಹೆಚ್ಚೊಕಡಿಮೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿ ಕನ್ನಡವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಅಷ್ಟೇ. ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದರಚನೆಯಾದರೋ ಗರಿಷ್ಠವೆಂದರೆ ಆರುಮಾತ್ರಗಳ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡಬಹುದು ಅಷ್ಟೇ; ಅದು ಕೂಡ ಶಿಥಿಲವೇ.

ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಉದ್ದದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಕಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊಂದಿಸಲು ಹೋದಾಗ ಒಂದೋ ಎರಡೋ ಅಕ್ಷರಗಳು ಹೆಚ್ಚೋ ಕಡಿಮೆಯೋ ಆಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದಾಗ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾಗಿ ಯತಿಯನ್ನು ತರುವುದು ಕಸರತ್ತಿನ ಕೆಲಸವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಪದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವು ಕನ್ನಡಕ್ಕಿಂತ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಂಗಿಕಪದಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯು ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದಿಲ್ಲ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದೊಳಗೆ ಪದಗಳು ಯಾವ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಬರಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಅರ್ಥಸ್ಪಷ್ಟತೆಗೆ ಭಂಗಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯಾದರೋ, ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಯತ ರೀತಿಯ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲವೇ

ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೋ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಕ್ಕೋ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡಲೂಬಹುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕೂಡ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗಾತ್ರದ ಘಟಕಗಳ ರಚನೆಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತೊಡಕಿನದಾಯಿತು.

ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಕನ್ನಡದವರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದವರ ನಿಯತ ಅಥವಾ ಸೂಚಿತ ಯತಿಯನ್ನು ಮೀರಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯು ಏರ್ಪಟ್ಟಿತು; ಅದನ್ನು ಅವರು ಕೈಬಿಟ್ಟರು.

ಯತಿಯಾದರೋ ಕೇವಲ ನಾದದ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿ, ಇಲ್ಲವೆ ಉಪಾರ್ಥವಾಗಿ, ಮಾತ್ರವೇ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಪಾದದ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಯತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಕೂಡಲೇ ಪಾದದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಾಧನವು ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು. ಹೀಗಾದಾಗ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಂದು ಅಗತ್ಯವಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸವು ನೆರವಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ತೋರಿತು. ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ, ಅನುಪ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಗಳಿರುವುದು ತಿಳಿದ ವಿಚಾರ. ಈ ಮೂರರ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ತೀನಂಶ್ರೀಯವರು ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ಎಸ್.ವಿ.ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರು ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆದಿಪ್ರಾಸವು ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ, ಅನುಪ್ರಾಸವು ಗೆಳತಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಗಯ್ಯಾಳಿಯಂತೆ. ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯು ಮನೆಯೊಳಗೆ ನಿಂತು ಗಂಡನನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿ ಮುಂದೆ ತಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ, ಅವನು ಮುನ್ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ; ಗೆಳತಿಯು ಕೈಹಿಡಿದು ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿ ವಿಲಾಸದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಾಳೆ; ಗಯ್ಯಾಳಿಯಾದರೋ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗದಂತೆ ಸೆರಗುಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮಾತು ತುಂಬ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಪಾದದ ಗತಿಯನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅಂತ್ಯಯತಿಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಯತಿಯನ್ನು ಮೀರಲು ಹೊರಟಿರುವಾಗ ಮತ್ತೆ ಅದರ ಶೃಂಖಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸರಿಯಾಗದು. ಇನ್ನು ಅನುಪ್ರಾಸವಾದರೋ ಜೊತೆಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದರೂ ಪಾದದ ಉದ್ದದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನೆರವಾಗದು. ಹೀಗಾಗಿ ಉಳಿದದ್ದೆಂದರೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವೊಂದೇ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಮ್ಮವರು ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತಯತಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವು ನಿಯತವಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತಿತು. ಒಮ್ಮೆ ಹೀಗಾದ ನಂತರ, ಅನುಕರಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ, ಅದನ್ನು ಒಂದು ಅನಿವಾರ್ಯ ನಿಯಮವೆಂಬಂತೆ, ಮಾತ್ರಾಛಂದಸ್ಸಿನ ಅಂಶಛಂದಸ್ಸಿನ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ತರಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವು

ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯರಚನೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ, ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ತಾನೇತಾನಾಗಿ ಮೆರೆಯಿತು.

ಹೊಸಗನ್ನಡಯುಗದಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸದ ಈ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬಂದಿತು. ಗೋವಿಂದ ಪೈಯವರು ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು; ಅದರ ವಿಲಂಘನಕ್ಕೆ ಕಾರಣರೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರೂ ಆದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವಾದರೂ ಯಾವುದು ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ. ಅದಿಪ್ರಾಸವು ಹೊಸಕವಿಗಳಿಗೆ ತೊಡಕಿನದಾಯಿತು, ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಅದನ್ನು ಮೀರಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಇದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣದು. ಹಿಂದಿನ ಅಷ್ಟು ಅವಧಿಯ ಕವಿಗಳಿಗೆ ತೊಡಕಾಗದೇ ಹೋದುದು ಆಧುನಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತೊಡಕಾಯಿತೆ? ಅವರು ಅಷ್ಟು ಸತ್ವಹೀನರೆ? ಖಂಡಿತ ಇಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೇ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿದಾಗ ಹಿಂದಿನವರು ಮಾಡದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಆಧುನಿಕರು ಮಾಡಲು ಹೋಗಿರಬೇಕು, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸದ ಪಾಲನೆಯು ತೊಡಕಿನದಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ತೊಡಗಿದಾಗ ಪೈಯವರು ಏಕೆ ಅದನ್ನು ಮೀರಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಬರೆಯಲು ಹೊರಟದ್ದು ಸಾನೆಟ್ಟನ್ನು. ಅದು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಒಂದು ಬಂಧ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳದ್ದು; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸಗಳೇ ಅದರ ಜೀವಾಳ. ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲ ರಚಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡದ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಶವೆನಿಸಿದ್ದ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಕೂಡ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟಾರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಹಾ ಕಸರತ್ತಿನ ಕೆಲಸವೇ ಸರಿ. ಈ ಕಸರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾವವು ಬತ್ತಿಹೋಗುವುದು, ಕವಿತೆಯು ಬರಡಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಇಂತಹ ಒಂದು ತೊಡಕು ಯಾವ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ; ಪೈಯವರಿಗೆ ಬಂತು. ಹೇಗೋ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಹಲವು ಸಾನೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದರು; ಆದರೆ ಅವು ಯಾವುವೂ ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ; ಬರೆದರು, ಬರೆದಂತೆಯೇ ಹರಿದರು. ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ತೊರೆಯುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮೂಡಿತು; ಅವರ ದಾರಿ ಸುಗಮವಾಯಿತು; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಸಾನೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದರು, ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು; ಮುಂದಿನವರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾದರು. ಆದಿಪ್ರಾಸ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳೆರಡರ ಪೈಕಿ, ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವಿಲಾಸವೇ ಸಾನೆಟ್ಟಿನ ಜೀವಾಳವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೈಬಿಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನೇ ಅವರು

ಕೈಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗಾಯಿತು ಆದಿಪ್ರಾಸವಿಲಂಘನ. ಒಮ್ಮೆ ಹೀಗಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲ ಬಂಧಗಳಲ್ಲೂ ಅದನ್ನು ಮೀರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಸರಳರಗಳೆ ಮಹಾಭಂದಸ್ಸು ಇವುಗಳಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಂಧಗಳ ಆವಿರ್ಭಾವಕ್ಕೇನೋ ದಾರಿ ಸುಗಮವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಚೌಪದಿಗಳಂತಹ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಸಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ; ಆದಿಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಬದಲು ಅಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತು. ಅಂತೂ ಇದಲ್ಲ ಅದು!

ಹೀಗೆ ಯತಿವಿಲಂಘನವಾಗಲಿ, ಪ್ರಾಸವಿಲಂಘನವಾಗಲಿ, ಹಿಂದಿನ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುರಿದುಹಾಕಬೇಕು ಎಂಬ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಧೋರಣೆಯಿಂದ ನಡೆದಂತಹವಲ್ಲ; ಸಹಜವಾಗಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಆಗಲೇಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಂತಹವು; ಆದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಆದ ಮೇಲೆ ಅನಂತರದವರೆಲ್ಲ ಅಗತ್ಯವಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎರಡು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಆಧಾರಸೂಚಿ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು :

೧. ಛಂದೋಗತಿ, ಸೇಡಿಯಾಪು ಛಂದಸ್ಸಂಪುಟ, (ಸಂ) ಪಾದೇಕಲ್ಲು ವಿಷ್ಣುಭಟ್ಟ, ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಗೋವಿಂದಪೈ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ, ಉಡುಪಿ, ೨೦೦೬, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೬೫, ಪು. ೧೬೯
೨. ಛಂದೋಗತಿ, ಸೇಡಿಯಾಪು ಛಂದಸ್ಸಂಪುಟ, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೬೫, ಪು. ೧೬೯
೩. ಅದೇ, ಪು. ೯೬
೪. ಅದೇ, ಪು. ೧೬೨
೫. ಕನ್ನಡ ಛಂದೋವಿಕಾಸ, ಭಾರತ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ, (೪ನೆಯ ಆವೃತ್ತಿ), ೧೯೭೩, ಪು. ೩

□□

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆ : ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಎಸ್. ಕಾರ್ತಿಕ್

ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಗಿವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೭) 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಿಘಂಟನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈತ ವೀರಶೈವ ಕವಿ. ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ೧೨೦ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಇದು ತುಂಬಾ ಜನಪ್ರಿಯ ನಿಘಂಟಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ನಮ್ಮ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ಈ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಐದು ಟೀಕೆಗಳು ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ವಿವರಗಳಿಂತಿವೆ.

೧. ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಸುಧಾ ಟೀಕೆ^೧
೨. ಹೆಸರಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪನವರ ವಿಬುಧಾನಂದಿನೀ ಟೀಕೆ^೨
೩. ಎನ್.ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸುಜನೋಲ್ಲಾಸಿನೀ ಟೀಕೆ^೩.
೪. ಗ್ರಾಮೀಣಿ ಸಿಂಗರಯ್ಯಂಗಾರ್ಯನ ಟೀಕೆ^೪

ಮೇಲಿನ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ ಟೀಕೆಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೫೦-೧೯೦೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ. ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ವಿವರಗಳು: ಈ ಟೀಕೆಯು ೭೮ ಪದ್ಯಗಳವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದ್ದು ೭೯ ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ೧೧೪ನೆಯ ಪದ್ಯದ ವರೆಗಿನ ಟೀಕೆ ಮುನೇಗೌಡರ ಟೀಕನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದ ಸಂಪಾದಕರು ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ೭೮ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಮರ್ಥನೀಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಕಾರನಿಗೆ ೭೯ ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ತಾನು ಪ್ರತಿಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠ ದೊರಕದೆ ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಸುಧಾ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಅಂದರೆ ಬೇರೊಂದು ಟೀಕೆಯನ್ನು ಸಮಗ್ರತೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಸುಧಾ ಟೀಕೆಯ ಸಂಪಾದಕ ಮುನೇಗೌಡ. ಈತನೇ ಟೀಕಾಕಾರನಲ್ಲ)^೫. ಇಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ದೊರಕುವುದರಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೀಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದ ಸಂಪಾದಕರು ಗಮನಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಟೀಕೆಗಳು ಎರಡು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಬೇಕು (ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಸುಧಾ ಟೀಕೆ ಹಾಗೂ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆ) ಹಾಗೂ ಈ ಟೀಕೆ ೩-೭೮ ಪದ್ಯಗಳ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಟೀಕೆಯ ಕಾಗದದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕೆ.ಬಿ. ೪೨೯/೭. ೧-೮೪ ಹಾಳೆಗಳಿವೆ. ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯಾಗಿರುವ ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಪ್ರತಿಕಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂದು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕಾರನೇ ನೀಡಿರುವ ವಿವರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಬರೆದದ್ದು ಎಂಬ ಮಾತು ಪ್ರತಿಕಾರನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ, ಟೀಕೆಯ ಕರ್ತೃವನ್ನಲ್ಲ). ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ೧೯೩೦ ರಿಂದ ೧೯೩೯ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಟೀಕೆಯಿರುವ ಕಾಗದದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೊಂದು ನಿಘಂಟುಗಳು ಪ್ರತಿಯಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಭಾರತ ನಿಘಂಟು ಕೂಡ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕೆ.ಬಿ. ೪೨೯/೧. ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಸುಧಾ ಟೀಕೆಯು ಕೂಡ ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಕಾಲವೇ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೮೫೦ ಆಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಯಾದ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೫೦ರ ಅನಂತರ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅಂಶದ ಜೊತೆಗೆ ಲಿಪಿಸ್ವರೂಪದ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೫೦-೧೯೦೦ರ ಅವಧಿಯ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯಾಗಿರುವ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಇದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳು ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯ ಕಾಲನಿಷ್ಕರ್ಷೆಗೆ ಒಂದು ಸಾಧನವಾಗಿವೆ.

ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಇತರ ಅಂಶಗಳು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆ ೧೯೭೬ರಲ್ಲಿ ಎನ್.

ಬಸವಾರಾಧ್ಯರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಪುಟ ೩೯೭-೪೨೫). ಸಂಪಾದಕರು ಈ ಟೀಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ವಿವರವನ್ನೇ ನೀಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಟೀಕೆಯ ಕರ್ತೃ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನೆಚಿಹ್ನೆ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಟೀಕಾಕಾರನಾಗಿರದೆ ಪ್ರತಿಕಾರನೆಂಬುದು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿನ ಬರಹದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ಅಂತೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರೀ ವಾರ್ಧಿಕ ಷಟ್ಪದಿ ಟೀಕು ಸಹಿತ ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಬರದದ್ದು). ಆದುದರಿಂದ ಟೀಕಾಕಾರನ ಹೆಸರು ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದೆ. ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಕರ ಸೂಚನೆಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ಟೀಕೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದರ ಕಾಲವನ್ನು ತೀರಾ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಉದ್ಧೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದ ಪ್ರಯೋಗ ಸೇರಿರುವ ಕಾರಣ, ಅದರ ರಚನೆಯ ಕಾಲವು ಕವಿಯೇ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕವರ್ಷ ೧೫೭೫, ಜಯಸಂವತ್ಸರ, ಮಾಘ ಶುಕ್ಲ ತದಿಗೆ ಬುಧವಾರ (=ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧-೧-೧೬೫೪) ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಟೀಕೆಯ ರಚನೆಯ ಕಾಲದ ಪೂರ್ವಗಡಿಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೫೪ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಟೀಕೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿನದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದಾರೆಂದು (ಪದ್ಯ-೩), ಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳು ಮಡಗುವ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ (ಪದ್ಯ-೩೩) ಎಂಬಂತಹ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವೀಯುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಈ ಟೀಕೆಯ ರಚನೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೧೭೫೦-೧೮೦೦ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬಲವಾದ ಆಧಾರಗಳು ದೊರಕುವ ವರೆಗೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಟೀಕೆ ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.

ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು, ಶುದ್ಧಪಾಠ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿವರಗಳು : ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಕೃತಿಗಳಾದ ಅಮರಸಿಂಹನ ಅಮರಕೋಶ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೪೫೦), ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಶಿವಾನಂದಲಹರಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೭ನೆಯ ಶತಮಾನ), ನಾಗವರ್ಮನ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೨), ಯಾದವಪ್ರಕಾಶನ ವೈಜಯಂತಿ ಕೋಷ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೧೧೦೦), ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈಷಧಕಾವ್ಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೧೧೫೦) ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಕೃತಿಗಳಾದ ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೧೨೬೦), ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೩೫೦), ಬೊಮ್ಮರಸನ ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೪೦೦), ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಭಾರತನಿಘಂಟು (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೬೦೦),

ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೫೪) ಈ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪುನರುಕ್ತ ವಾಗಿದ್ದು, ಕೆಲವು ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಆಕರಗಳು ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಈ ಉದ್ಧೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಶೇಕವುಗಳ ಪಾಠ ಬಹಳವಾಗಿ ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಅಚ್ಚಿನ ದೋಷಗಳು, ಪದಚ್ಛೇದ ದೋಷಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಈ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಪ್ರಕಟ ವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದ ಸಂಪಾದಕರು ಗಮನಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಉದ್ಧೃತಿಗಳಿರುವುದನ್ನೇ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿಲ್ಲ (ಪ್ರಕೃತ ಲೇಖಕನ ಲೇಖನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ). ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಪಾಠವನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಗಮನಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ಧೃತಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಸಂಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಅವುಗಳ ಶುದ್ಧಪಾಠವನ್ನೂ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಗೊಂದಲಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆಯಾ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಶುದ್ಧಪಾಠಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಕೃತಿಗಳ ಸುಸಂಪಾದಿತವಾದ ಪರಿಷ್ಕರಣಗಳನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಶುದ್ಧಪಾಠ (ಪೂರ್ಣವಾಗಿ) ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು [ಬೌಲಕಂಸ ಮತ್ತು ಶುಭ್ರವರಣದೊಳಗಿನವು]
೧	ಎನ್-ಭಾಷಣೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ (೪,೫)	ಎನ್-ಭಾಷಣೇ
೨	ಅಲರ್-ವಿಕಸನೇ, ಪುಷ್ಪೇ ಚ (೬)	ಅಲರ್-ವಿಕಸನೇ, ಪುಷ್ಪೇ ಚ
೩	ಪಡೆ-ಉಪಾರ್ಜನೇ, ಸೇನಾಯಾಂ ಇತಿ ಧಾತುಃ (೮, ೪೧)	ಪಡೆ-ಉಪಾರ್ಜನೇ, ಬಲೇ ಚ [ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲೇ ಸೇನಾಯಾಂ ಎಂಬ ಪಾಠ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದ ಬಲ ಎಂಬುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]
೪	ಬಗೆ-ಪರಿಭಾವೇ, ಚಿತ್ರೇ ಚ (೮) ; ಬಗೆ-ಪರಿಭಾವೇ, ಚಿತ್ರೇಚ ಇತಿ ಧಾತುಃ (೫೭)	ಬಗೆ-ಪರಿಭಾವೇ, ಚಿತ್ರೇ ಚ
೫	ಒಗ್-ಜನನೋತ್ಪತ್ತವನ, ವಸ್ತುಕೃತನೇಷು ಇತ್ಯುಭಯುಕ್ತ ಧಾತುಃ (೮)	ಒಗ್-ಜನನೋತ್ಪತ್ತನ [=ಜನನ + ಉತ್ಪತ್ತನ], ವಸ್ತುಕೃತನಯೋಃ
೬	ತಿಳ-ಪ್ರಾಣೇ, ನಿರ್ಮಲೇಚ (೧೦)	ತಿಳ-ನೈರ್ಮಲೈಃ, ಪ್ರಾಣೇನೈಃ ಭಾವಯೋಃ, ಕಾಂಚಿಕೇ ಚ [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಪಾಠ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಯಾವ ಮುದ್ರಿತ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಯಲು ಎಂಬ ರೂಪ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಧಾತುವಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲೇ ಅರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲ]
೭	ನೆಗಣ್-ನಶ್ಚಿಖ್ಯಾತ್ಯುದೋಗೇಷೂ (೧೧)	ನೆಗಣ್-ಉದ್ಯೋಗೇ, ಖ್ಯಾತೌ, ನಶ್ಚೇ ಚ
೮	ತಗರ್-ಮೇಷಂ ಗತಿ ಬಂಧನೇ, ಅಜಫೇದೇಚ (೧೨)	ತಗರ್-ಗತಿಬಂಧನೇ, ಅಜಫೇದೇ ಚ
೯	ಕಾರ್-ಕಾರ್ಷ್ಣೇ, ಜಲದಾಗಮೋದ, ಮನಯೋಃ (೧೨)	ಕಾರ್-ಪಾದನೇ, ಜಲದಾಗಮೇ ಚ [ಕಾರ್ಷ್ಣ ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಮೃಗಕ್ಕೆ, ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಶೇಷಣ. ಇದಕ್ಕೂ ಕಾರ್ ಧಾತುವಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವಂತೆ ತೋರದು]

೧೦	ಕಾಡ್-ಅವಹೇಳನೇ, ಅರಣ್ಯೇಚ (೧೩) ಕಾಡು-ಅವಹೇಳನೇ, ಅರಣ್ಯೇಚ ಇತಿ ಧಾತು (೪೭)	ಕಾಡು-ಅವಹೇಳನೇ, ಅರಣ್ಯೇಚ ಚ
೧೧	ಸಮನಿಸು-ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಇತಿ ಧಾತು (೧೯)	ಸಮನಿಸು-ಪ್ರಾಪ್ತೌ
೧೨	ಚಗುರ್-ಪಲ್ಲವೋತ್ತತೌ ಇತಿ ಧಾತು (೨೨)	ಚಗುರ್-ಪಲ್ಲವೋತ್ತತೌ
೧೩	ಕಾಯ-ಫಲೋತ್ತತೌ, ಕೋಪರಕ್ಷಣಯೋಜ್ಞ ಇತಿ ಧಾತು: (೨೩)	ಕಾಯ್-ಫಲೋತ್ತತೌ, ಕೋಪೇ ಚ [ಕಾಯ್ ಧಾತುವಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಆದರೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ದಾಖಲಾಗಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ರಕ್ಷಣಯೋಜ್ಞ ಎಂಬುದು ರಕ್ಷಣಯೋಜ್ಞ ಎಂದಿರಬೇಕು]
೧೪	ಜೀ-ಅವಸಾನೇ ಇತಿ ಧಾತು (೨೩)	ಜೀ-ಅವಸಾನೇ [ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಫಲಾವಸಾನೇ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ]
೧೫	ತುಂಬು-ಪೂರಣೇ, ವ್ಯಂತಜಲಪ್ರಣಾಲಯೋಜ್ಞ ಇತಿ ಧಾತು (೨೩)	ತುಂಬು-ಪೂರಣೇ, ವ್ಯಂತಜಲಪ್ರಣಾಲಯೋಜ್ಞ [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯ ವ್ಯಂತಜಲಪ್ರಣಾಲಯೋಜ್ಞ ಎಂಬುದು ವ್ಯಂತಜಲಪ್ರಣಾಲಯೋಜ್ಞ ಎಂದಿರಬೇಕು]
೧೬	ಮಡಲ್-ವಲ್ಲ, ವೃದ್ಧೌ ಇತಿ ಧಾತು (೨೪)	ಮಡಲ್-ವಲ್ಲವೃದ್ಧೌ
೧೭	ಕೋಡು-ಶೈತ್ಯೇ, ಫಯೇ ಶೃಂಗೇ ಇತಿ ಧಾತು (೨೫)	ಕೋಡು-ಶೈತ್ಯೇ, ಫಯೇ, ಶೃಂಗೇ ಚ
	ಕೋಡು-ಶೈತ್ಯ, ಫಯೇ ಶೃಂಗೇಚ ಇತಿ ಧಾತು (೩೭)	
೧೮	ಸಾಣು-ಉಚ್ಚೈರ್ಧನೌ ಇತಿ ಧಾತು (೩೦)	ಸಾಣು-ಛೋಷಣೇ, ರಸಾರ್ಥೇ ಚ
		[ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಆರ್-ಉಚ್ಚೈರ್ಧನೌ, ಹಲಾಸ್ಥಿತ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯುಗೃಹ್ಯಾರುಭೇದೇ ಚ ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಸಾಣು ಎಂದು. ಉದ್ಯೋಷಿಸುವುದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠ ತಪ್ಪಾಗಿರುವಂತಿದೆ]
೧೯	ಉಣ್-ಭೋಜನೇ (೯)	ಉಣ್-ಭೋಜನೇ
೨೦	ಬರ್ದು-ಮರಣೇ (೧೦)	ಬರ್ದು-ಮರಣೇ
೨೧	ದಳೆ-ಧಾರಣೇ ಇತಿ ಧಾತು: (೫) ; ತಳೆ-ಧಾರಣೇ, ಆತಪತ್ರೇ ಚ ಇತಿ ಧಾತು (೪೩)	ತಳೆ-ಧಾರಣೇ (ಆತಪತ್ರಭೇದೇ ಊಂ)
೨೨	ಜಗುರ್-ಭಯೇ (೬)	ಜಗುರ್-ಭಯೇ
೨೩	ಎಣಗು-ಪ್ರಣತೇ ಇತಿ ಧಾತು (೩೧)	ಎಣಗು-ಪ್ರಣತೇ
೨೪	ದಾಂಬು-ಲಂಘನೇ, ಕೋಣಕು ಮ್ಯಗಲಂಘನೇ ಇತಿ ಧಾತು (೩೨)	ದಾಂಬು-ಲಂಘನೇ ; ಕೋಣಕು-ಮ್ಯಗಲಂಘನೇ [ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು ಎರಡು ಧಾತುಗಳು. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ]
೨೫	ಹಾಸು-ಆಸ್ತರಣ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕಲ್ಪತಂತು ಕ್ರಿಯಾಯೋಃ ಶುನಕಕಂಡ ಬಂಧನರಜ್ಜಾಚ ಈ ಧಾತು (೩೨)	ಹಾಸು (ಹಾಸು)-ಆಸ್ತರಣಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ತಲ್ಪೇ ಚ [ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ತಂತುಕ್ರಿಯಾಯೋಃ ಶುನಕಕಂಡ ಬಂಧನರಜ್ಜಾಚ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಷೂತೆಗೆ ಇದು ಇಲ್ಲ ಉದ್ಯವಾಗಿರುವ ಔಚಿತ್ಯವೇ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಪಾಠ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯು ಇತರ ಟೀಕಾಕಾರರು ಈ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಂತಿಲ್ಲ]
೨೬	ಜಕ್ಕು-ಉಚ್ಚಾನೇ, ಮಾಂಸೇ ಚ (೩೩)	ಜಕ್ಕು-ಉಚ್ಚಾನೇ, ಮಾಂಸಭೇದೇ ಚ
೨೭	ಬಾಡು-ಮ್ಲಾನೇ, ಮಾಂಸೇಚ (೩೩)	ಬಾಡು, ಮ್ಲಾನೇ, ಮಾಂಸೇ, ಶಾಕೇ ಚ
೨೮	ಅಡಗು-ಗೋಪನೇ, ಮಾಂಸೇಚ (೩೩) ; ಅಡಂಗನೇ-ಗೋಪನೇ ಇತಿ ಧಾತು (೪೫)	ಅಡಗು-ಗೋಪನೇ [ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸೇ ಚ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಡಗು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾಂಸ ಎಂಬರ್ಥವಿದೆ. ಅಡಗು, ಅಡಂಗು ಎರಡೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಆಗಿವೆ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಮಾಂಸೇಚ ಎಂಬುದು ಮಾಂಸೇ + ಚ ಎಂದಿರಬೇಕು]

೨೯	ಮೊಳ್ಳು-ನಮನೇ (೩೫)	ಮೊಳ್ಳು-ನಮನೇ
೩೦	ಮಣಿ-ನಮನೇ ರತ್ನೌ ಚ ಇತಿ ಧಾತು (೩೫)	ಮಣಿ-ನಮನೇ, ಭಯ, ರತ್ನಯೋಃ
೩೧	ಸರಿ-ಪಲಾಯನೇ ವ್ಯವೃತ್ತಿ ಚ ಎಂದು ಧಾತು (೩೬)	ಸರಿ-ಪಲಾಯನೇ, ಸಾಮ್ಯೇ ಚ [ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯವೃತ್ತಿ ಚ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸರಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಳೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ವ್ಯವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬಹುದು]
೩೨	ಮೊಳಗುವಾದ, ನಾ ಕ್ರಿಯಾಸ್ಥನಿತಯೋಃ ಎಂದು ಧಾತು: (೩೬)	ಮೊಳಗು-ವಾದನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಸ್ಥನಿತೇ ಚ [ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥನಿತಯೋಃ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಇದೆ]
೩೩	ತೋಱ್-ವಿಸರ್ಜನೇ, ನದ್ಯಾಂ ಚ (೩೭)	ತೋಱ್-ವಿಸರ್ಜನೇ, ನದ್ಯಾಂ ಚ
	ತೋಱ್-ವಿಸರ್ಜನೇ, ನದ್ಯಾಂ ಚ (೧೧)	
೩೪	ಸಿಡಿ-ಗ್ರಹಣೇ, ಕರಿಣ್ಯಾಂಚ ಇತಿ ಧಾತು (೪೨)	ಸಿಡಿ-ಗ್ರಹಣೇ, ಕರಿಣ್ಯಾಂ ಚ
೩೫	ಕವಿ-ಆವರಣ್ಯಾಮುಖಬಹಿರೋಹಯೋಃ ಇತಿ ಧಾತು (೪೨)	ಕವಿ-ಆವರಣ್ಯಾನೇ [ಅಪ್ರಮುಖಬಹಿರೋಹಯೋಃ ಎಂಬುದು ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ]
೩೬	ಕೀಟು-ಉತ್ಪಾಟನೇ, ಅಶ್ವಮುಖಾಂತ ಲೋಪೇಚ ಇತಿ ಧಾತು (೪೩)	ಕೀಟು-ಉತ್ಪಾಟನೇ [ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮುಖಾಂತಲೋಪೇಚ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ]
೩೭	ತಾಗು-ಸಂಘಟ್ಟನೇ, ಪಳಂಚು-ಸಂಘಟನೇ ಇತಿ ಧಾತು (೪೫)	ತಾಗು-ಸಂಘಟ್ಟನೇ ; ಪಳಂಚು-ಸಂಘಟ್ಟನೇ [ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು ಎರಡು ಧಾತುಗಳು. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ]
೩೮	ಕೈಗಣ್ಣು-ಅತಿಕ್ರಮಣೇ ಇತಿ ಧಾತು (೪೫)	ಕೈಗಣ್ಣು-ಅತಿಕ್ರಮಣೇ [ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೈಗಣ್ಣು ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಇದೆ]
೩೯	ಮಜ್ಜು, ಅಭ್ಯುಪಸಮೇ-ಶಸ್ತ್ರಮಕ್ಷಿಕಯೋಃ ಇತಿ ಧಾತು (೪೫)	[ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಪಾಠ ಮಜ್ಜು ಎಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಅರ್ಥ ನೋಡಿ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜು-ಅಭ್ಯುಪಸಮೇ ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಒಪ್ಪು, ಅಂಗೀಕರಿಸು ಎಂದು. ಇದು ನೋಡಿ ಎಂಬರ್ಥದ ಶಬ್ದವಲ್ಲ. ಮಜ್ಜು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೋಡಿ ಎಂಬರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಅದು ಧಾತುವಂತೂ ಅಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಮಜ್ಜು-ಶಸ್ತ್ರ, ಮಕ್ಷಿಕ ಎಂಬ ಪಾಠವಿರಬೇಕು. ಮಜ್ಜು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲ ಸೂಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಮಕ್ಷಿಕ ಎಂದರೆ ನೋಡಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಶಸ್ತ್ರ ಎಂಬರ್ಥವು ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ]
೪೦	ಎರೆ-ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ, ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿಯರ್ಗಾಗ್ರಾಸಯೋಃ (೪೮)	ಎರೆ-ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ, ಭೂವಿಶೇಷ ತಿಯರ್ಗಾಗ್ರಾಸಯೋಃ [ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ]
೪೧	ಬೇಡು-ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ, ಶಬರಸಮೂಹೇಚ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ಧಾತು (೪೮) ; ಬೇಡು-ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ ಶಾಬರ ಸಮೂಹೇಚ ಇತಿ ಧಾತು (೩೩)	ಬೇಡು-ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ, ಶಬರಸಮೂಹೇ ಚ [ಶಬರಸಮೂಹೇ ಎಂಬರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೇಡು ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ?. ಆದರೆ ಬೇಡು ಎಂಬುದು ಧಾತುವಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಎಲ್ಲ ಮುದ್ರಿತ ಅಪ್ಪತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೂ ಕನಾಸ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಪಾಠವೇ ಪ್ರಮಾದವಶಾತ್ ಇದೆ. ಕನಾಸ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿ ಬೇಡು ಶಬ್ದದಿಂದ ಬೇಡು ಶಬ್ದ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಸಮರ್ಥನೀಯವಲ್ಲ]
೪೨	ಮೊಗಸು-ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭೇ ಇತಿ ಧಾತು (೫೧)	ಮೊಗಸು-ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭೇ [ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲಪಾಠಕ್ಕೆ ಈ ಉದ್ಧೃತಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ]

೪೩	ಸೇವೆ-ಜಲೋತ್ಸರಣ ಇತಿ ಧಾತು (೫೧)	ಸೇವೆ-ಜಲನಿಷ್ಕಮಣೇ [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯ ಅರ್ಥ ತಪ್ಪಾಗಿದೆ. ಣೀಕಾಕಾರನೇ ಇಷ್ಟ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಒರಸೆಂದು ಸಂದಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ಣೀಕಾಕಾರ ಒರಸು, ಸೇವೆ ಈ ೨ ಜಲೋತ್ಸರಣದಲ್ಲ. ಸೇವೆ-ಜಲೋತ್ಸರಣ ಇತಿ ಧಾತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದರ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ಫರ್ಷಣೇ, ತಿಕ್ಕು, ಉಜ್ಜು ಎಂದಿರಬೇಕು. ಸೇವೆ-ಜಲನಿಷ್ಕಮಣೇ ಎಂಬುದು ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲ ಬಲಾಕರ್ಷಣೇ ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]
೪೪	ತೊಡರು-ಜರುದು ಶ್ಯಂಖಲಾಯಾಂ ಇತಿ ಧಾತು (೫೨)	ತೊಡರ್-ಬಂಧನೇ, ಜರುದಶ್ಯಂಖಲಾಯಾಂ ಚ
೪೫	ಭರ್ತನೇ ಉನ್ನತ ಭೂಮೌಚ ಇತಿ ಧಾತು (೫೩)	ತಿಟ್ಟು-ಭರ್ತನೇ, ಉನ್ನತಭೂಮೌ ಚ [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಟ್ಟು ಧಾತು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ ತಿಟ್ಟು, ಗಾಳವಾತು ಈ ೨ ಶಬ್ದಂ ಪೈಗುಳಕ್ಕೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಧಾತುಪಾಠದ ಉದ್ಧೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ]
೪೬	ಕರ್ಪ-ಬಾದನೇ, ಪ್ರಕ್ವಾಳನೇ ಚ (೬೨)	ಕರ್ಪ-ಬಾದನೇ, ಪ್ರಕ್ವಾಳನೇ, ತಂದುಲ ಪ್ರಕ್ವಾಳನೇ ಚ [ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಪಾಠವೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]
೪೭	ಆಡು-ನರ್ತನೇ, ಅಜೇಚ ಇತಿ ಧಾತು (೬೨)	ಆಡು-ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ
೪೮	ಕಡೆ-ಮಧನೇ, ಅವಸಾನೇಚ ಇತಿ ಧಾತು (೬೩)	ಕಡೆ-ಮಧನೇ, ಅವಸಾನೇ ಚ
೪೯	ಕೊಂಕು-ಬಂಕು ಕೌಚಲ್ಯೇ ಇತಿ ಧಾತು (೬೫)	ಕೊಂಕು-ಕೌಚಲ್ಯೇ ; ಬಂಕು-ಕೌಚಲ್ಯೇ [ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು ಎರಡು ಧಾತುಗಳು. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಕು ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿರುವುದು ಸಮರ್ಪಣೀಯವಲ್ಲ]
೫೦	ಮುಟ್ಟು-ಸ್ತರ್ಶನೇ ಉಪಕರಣೇ ಚ ಇತಿ ಧಾತು (೬೫)	ಮುಟ್ಟು-ಸ್ತರ್ಶನೇ, ಉಪಕರಣೇ ಚ [ಮದ್ರಾಸ್ ಪರಿಷ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ]
೫೧	ತೊಡೆ-ಸಮ್ಪೂರ್ಣನೇ, ಅಂಕೇಚ ಎಂದು ಧಾತು (೬೧)	ತೊಡೆ-ಸಮ್ಪೂರ್ಣನೇ, ಅಂಕೇ ಚ
೫೨	ಬಳಮದೇನಲು ಅಂಕದೌಷಧಂ (೬೦)	ಬಳಮದೇಂದಂಕದೌಷಧಂ [ಇದು ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಪ್ರಯೋಗಸಾರಮೆಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಂ ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಉದ್ಧೃತಿಯಾಗಿದೆ]
೫೩	ಕೀಳೊಳಗಿರೆ ಕವಿ ಪೊರಗಿರೆ ಪೇಳಲೈನಪ್ಪಮುಖಮೋ ನೈಪಮಂದಿರಮೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಯೋಗಂ (೪೩)	ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾದಿ ವಾಗ್ಗಿರೆ ಳವನೀಶನ ಸಭೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲದ ಮತ್ತಾ ಕವಿ ಪೊರಗಿರೆ ಕೀಳೊಳಗಿರೆ ಲವಿರಳಮಾತುರಗಮುಖಮೊನೈಪಮಂದಿರಮೋ [ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಸೂತ್ರ ೧೨೯, ಪ್ರಯೋಗ-೮ (೩.ವಿ.ವಿ ಅವರ ಪರಿಷ್ಕರಣ). ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯ ಪಾಠಕ್ಕೂ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಪಾಠಕ್ಕೂ ಬಹಳವಾಗಿ ಪಾಠವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಪೊತೆಗೆ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯ ಪಾಠ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲ]

ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುಗಳ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಇತರ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು, ನಿಘಂಟುಗಳ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ	ಇತರ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಿಘಂಟು ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಆಕರಗಳು, ಶುದ್ಧಪಾಠ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು
೧	ಎಲೆ ಕಾಯ್ದೇಹೆದೆ ಜೈತ್ರವಲ್ಲರಿಯೆಂದು ರಾಜಶೇಖರ ಷಡಕ್ಷರದೇವ ಪ್ರಯೋಗಂ (೨೩)	ಎಲೆ ಕಾಯ್ದೇಹೆದೆ ಜೈತ್ರವಲ್ಲರಿಯೆ [ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸಂ, ಆಶ್ವಾಸ-೧೧, ಪದ್ಯ-೧೬೯] [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ರಾಜಶೇಖರ ಷಡಕ್ಷರದೇವ ಪ್ರಯೋಗಂ ಎಂಬುದನ್ನು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸವನ್ನು ಬರೆದ ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ಪ್ರಯೋಗ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು]

೨	ಜೈತ್ರಮೆಂದು ರಾಜಶೇಖರ ಪ್ರಯೋಗಂ (೩೬)	ಎಲೆ ಕಾಯ್ದೇಹೆದೆ ಜೈತ್ರವಲ್ಲರಿಯೆ [ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸಂ, ಆಶ್ವಾಸ-೧೧, ಪದ್ಯ-೧೬೯] [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ರಾಜಶೇಖರ ಪ್ರಯೋಗಂ ಎಂಬುದನ್ನು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದ ಪ್ರಯೋಗ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು]
೩	ಒಣಲ ಬೇಡೆಲೆ ಕುನ್ನಿಯೆಂದು ಕನ್ನಡ ಭಾರತ ಪ್ರಯೋಗಂ (೩೨)	ಒಣಲ ಬೇಡೆಲೆ ಕುನ್ನಿ [ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತ, ಆದಿಪರ್ವ, ಸಂಧಿ-೯, ಪದ್ಯ-೧೯]
೪	ಸವೆವೆಂದು ತೀರ್ಮದು, ಜೀತುದು ಸವೆವೆನೆಲ್ ಕ್ಷಯವನ್ನೆದಿತೆಂದು ಭಾರತ ನಿಘಂಟು ಪ್ರಯೋಗಂ (೨೩)	ತವೆವೆಂದು ತೀರ್ಮದು ಜೀತುದು ಸವೆವೆನೆಲ್ ಕ್ಷಯವನ್ನೆದಿತೆಂದೆಣೆಗ ಬುಧರ್ [ಭಾರತ ನಿಘಂಟು-೪೨]
೫	ಅಡಬಳಮೆಂದೆಡೆ ಮಾಂಸಮೆಂದು ಭಾರತ ನಿಘಂಟು (೪೬)	ಅಡಬಳಮೆಂದೆನೆ ಮಾಂಸಂ [ಭಾರತ ನಿಘಂಟು-೪]
೬	ಬದಗನೆಂದೊಡೆ ಭಾರತ ನಿಘಂಟು (೪೭)	ಬದಗನೆಂದೊಡೆ ಭೃತ್ಯಂ [ಭಾರತ ನಿಘಂಟು-೩೬] [ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯ ಉದ್ಧೃತಿಯ ಪಾಠ ತಪ್ಪಾಗಿದೆ. ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ 'ಬದಗನೆಂದೊಡೆ ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಭಾರತ ನಿಘಂಟು' ಎಂದಿರಬೇಕು]
೭	ಬೇಂಟೆಯ ತೆನೆಕ್ಕವಡಂ ಕಾಡಪಂದಿಯೆಂದು ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು (೩೩)	ಎಕ್ಕವಡಂ ಬೇಂಟೆಯ ಕೆರ ವೆಕ್ಕಲನೆನೆ ಕಾಡಪಂದಿ [ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು-೩೬]
೮	ಜೈಪೆಯೆನೆ-ಶೌರ್ಯಾತೀರಣ ಎಂದು ಚತುರಾಸ್ಯಂ (೩೫)	ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಶೌರ್ಯಾತೀರಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೈಸೂರಿನ ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಕೆ.ಎ. ೨೬/೧ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟುನ ಕಾಗದದ ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದೆ (ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ-೧೩೮). ಆದರೆ ಈ ಭಾಗವು ಮೂಲತಃ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಭಾರತ ನಿಘಂಟುನದಾಗಿದ್ದು, ಚತುರಾಸ್ಯ ಅಂಕಿತದಲ್ಲ ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟುನಲ್ಲ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿದೆ.
೯	ಕದಿರೆನೆ ಕರಣಂ, ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಗಂ ಎಂದು ಚತುರಾಸ್ಯಂ (೬೭)	ಕದಿರೆನೆ ಕರಣಕ್ಕಂ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಗಂ [ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು-೧೪]

ಅಮರಸಿಂಹನ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನದ (ಅಮರಕೋಶ) ಉದ್ಧೃತಿಗಳು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಣೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಅಮರ ಕೋಶದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ	ಅಮರಕೋಶದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಶುದ್ಧಪಾಠ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು (ಪುಷ್ಪಾವಲಿಗೊಳಗಿನವು)
೧	ಕಂದರ್ಪೋ ದರ್ಪಕೋನಂಗೆ ಇತ್ಯಮರಂ (೪)	ಕಂದರ್ಪೋ ದರ್ಪಕೋನಂಗೆ [ಕಾಂಡ-೧, ಸ್ವರ್ಗವರ್ಗ-೨೬]
೨	ಶ್ರೇಯೋನಿ ಶ್ರೇಯಸಾಮೃತಮಿತ್ಯಮರಂ (೪)	ಮುಕ್ತಿ ಕೈವಲ್ಯನಿರಾಣಶ್ರೇಯೋನಿಶ್ರೇಯಸಾಮೃತಂ [ಕಾಂಡ-೧, ಧೀವರ್ಗ-೧೬೨]
೩	ವಿದುರ್ವಿಕ್ವಾ ಚಂದ್ರಮಸೀತ್ಯಮರಂ (೬) ; ವಿದುರ್ವಿಕ್ವಾ ಚಂದ್ರಮಸೀತ್ಯಮರಂ (೧೭)	ವಿದುರ್ವಿಕ್ವಾ ಚಂದ್ರಮಸೀತ್ಯಮರಂ [ಕಾಂಡ-೩, ನಾನಾರ್ಥ ವರ್ಗ-೨೫೬]
೪	ಉಪೇಂದ್ರಯಂದ್ರಾವರಜಶ್ಚಕ್ರಪಾಣೇರಿತ್ಯಮರಂ (೭)	ಉಪೇಂದ್ರ ಇಂದ್ರಾವರಜಶ್ಚಕ್ರಪಾಣೇರಿತ್ಯಮರಂ [ಕಾಂಡ-೧, ಸ್ವರ್ಗವರ್ಗ-೨೦]
೫	ವಿಭೂತಿ, ಭೂತಿತ್ಯಮರಂ (೧೩)	ವಿಭೂತಿಭೂತಿತ್ಯಮರಂ ಮಣಿಮಾಡಿಕಮಪ್ಪಧಾ [ಕಾಂಡ-೧, ಸ್ವರ್ಗವರ್ಗ-೪೧]
೬	ಧರ್ಮಾಃ ಪುಣ್ಯಯಮನ್ಯಾಯ ಸ್ವಭಾವಾಚಾರ ಸೋಮಪಾಠಯತ್ಯಮರಂ (೧೩)	ಧರ್ಮಾಃ ಪುಣ್ಯಯಮನ್ಯಾಯ ಸ್ವಭಾವಾಚಾರ ಸೋಮಪಾಃ [ಕಾಂಡ-೩, ನಾನಾರ್ಥವರ್ಗ-೨೯೫]
೭	ಕಾಳಂದೀಸೂರ್ಯತನಯಾ ಯಮುನಾ ಶಮನಸ್ತತ್ಯಮರಂ (೧೫)	ಕಾಳಂದೀಸೂರ್ಯತನಯಾ ಯಮುನಾ ಶಮನಸ್ತಸಾ [ಕಾಂಡ-೧, ವಾರಿವರ್ಗ-೨೮೮]
೮	ಮೃಗತ್ಯಷ್ಟ ಮರೀಚಿತ್ಯಮರಂ (೧೬)	ತಿಗ್ಮಂ ತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಖರಂ ತದ್ಗನ್ಧಗತ್ಯಷ್ಟಾ ಮರೀಚಿಕಾ [ಕಾಂಡ-೧, ದಿಗ್ವರ್ಗ-೧೨೨]
೯	ಚಂದ್ರಿಕಾ ಕೌಮುದೀ ಜ್ಯೋತ್ಸೈಮರಂ (೧೬)	ಚಂದ್ರಿಕಾ ಕೌಮುದೀ ಜ್ಯೋತ್ಸೈ ಪ್ರಸಾದಸ್ತು ಪ್ರಸನ್ನತಾ [ಕಾಂಡ-೧, ದಿಗ್ವರ್ಗ-೧೦೧]

೧೦	ತುಷಾರ -ಶೀತಳಸಿತೋ ಹಿಮಯುತ್ಯಮರಂ (೧೭)	ತುಷಾರಶ್ಲೇತಲಶ್ಲೇತೋ ಹಿಮಸ್ತಪ್ತಾನ್ಯಲಂಗಕಾಃ [ಕಾಂಡ-೧, ದ್ವಿಗ್-೧೦೫]
೧೧	ಅಂಗಾರಕಃ ಕುಷೋ ಭೋಮೋ ಲೋಹತಾಂಗೋ ಮಹೀಸುತಾ ಇತ್ಯಮರಂ (೧೮)	ಅಂಗಾರಕಃ ಕುಷೋ ಭೋಮೋ ಲೋಹತಾಂಗೋ ಮಹೀಸುತಃ [ಕಾಂಡ-೧, ದ್ವಿಗ್-೧೧೧]
೧೨	ಆರಾಮಸ್ತ್ಯಾದ್ಯಪವನಮಿತ್ಯಮರಂ (೨೨)	ಆರಾಮಸ್ತ್ಯಾದ್ಯಪವನಂ ಕೃತ್ರಿಮಂ ವನಮೇವತತ್ [ಕಾಂಡ-೨, ವನೌಷಧಿ ವರ್ಗ-೫೧]
೧೩	ವ್ಯಂತಂ ಪ್ರಸವಬಂಧನಮಿತ್ಯಮರಂ (೨೩)	ವ್ಯಕ್ತಾದೀನಾಂ ಫಲಂ ಸಸ್ಯಂ ವ್ಯಂತಂ ಪ್ರಸವಬಂಧನಂ [ಕಾಂಡ-೨, ವನೌಷಧಿ ವರ್ಗ-೬೪]
೧೪	ಕುಟ್ಟಲೋ ಮುಕುಳೋ ಸ್ತ್ರೀಯಾಮಿತ್ಯಮರಂ (೨೩)	ಕುಟ್ಟಲೋ ಮುಕುಳೋಃಸ್ತ್ರಿಯಾಂ [ಕಾಂಡ-೨, ವನೌಷಧಿ ವರ್ಗ-೬೬]
೧೫	ಕೋಮಲಂ ಮೃದುಲಂ, ಮೃದ್ವಿತ್ಯಮರಂ	ಕೋಮಲಂ ಮೃದುಲಂ ಮೃದು [ಕಾಂಡ-೩, ವಿಶೇಷ್ಯನಿಷ್ಕವರ್ಗ-೭೮]
೧೬	ಕದಂಬಾಸ್ತು ಹೇತಿಯೇ ಇತ್ಯಮರಂ (೨೬)	ತೂಲಂ ಚ ನೀಪ ಶ್ರಿಯಕ ಕದಂಬಾಸ್ತು ಹೇತಿಯೇ [ಕಾಂಡ-೨, ವನೌಷಧಿ ವರ್ಗ-೯೧]
೧೭	ಅರಿಷ್ಟಃಫೇನೀಸಮೌಯಿತ್ಯಮರಂ (೨೬)	ರಕ್ತೋಃಸೌ ಮಧುಶಿಗ್ರಸ್ತಾದರಿಷ್ಟಃ ಫೇನೀಸಮೌ [ಕಾಂಡ-೨, ವನೌಷಧಿ ವರ್ಗ-೮೧]
೧೮	ಕುರಂಟಾಸ್ತು ಕಲಾಭಧಾಯಿತ್ಯಮರಂ (೨೬)	{ಬಹುಶಃ ಕಾಂಡ-೨, ವನೌಷಧಿವರ್ಗ-೧೨೩, ೧೨೪, ೧೨೫ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಪಾಠ ಬಹುಶಃ ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕುರಂಟಕ ಎಂದರೆ ಗೋರಂಟ ಗಿಡ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೂ ಕುರಂಟಕ ಎಂದೇ. ಟೀಕಾಕಾರ ಕುರಂಟಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೂ ಗೋರಂಟ ಎಂದೇ}
೧೯	ಕೇಕವಾಣೀಮಯೂರಸ್ತೇತ್ಯಮರಂ (೩೦)	ಕೇಕವಾಣೀ ಮಯೂರಸ್ತೇತಮೌ ಚಂದ್ರಕ ಮೇಚಕೌ [ಕಾಂಡ-೨, ಸಿಂಹಾದಿವರ್ಗ-೨೫೨]
೨೦	ಕುಕ್ಕುರು ಮೃಗದಂಶಕವೆಂದಮರಂ (೩೨)	ಕೌಲೇಯಕಸ್ತೂರಮೇಯಃ ಕುಕ್ಕುರೋ ಮೃಗದಂಶಕಃ [ಕಾಂಡ-೨, ಶೂದ್ರವರ್ಗ-೭೨೬]
೨೧	ಬದೀನೋ ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧನವೆಂದಮರಂ (೩೨)	ಮತ್ಸ್ಯಧಾನೀ ಕುವೇಣೀ ಸ್ಯಾದ್ಬದೀಶಂ ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧನಂ [ಕಾಂಡ-೧, ವಾರಿವರ್ಗ-೨೭೩] {ಅಮರಕೋಶದ ಕೆಲವು ಪರಿಷ್ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧನಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ಸ್ಯವೇಧನಮ್ ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ}
೨೨	ಪಕ್ವಣಶ್ಚಬಲಾಯಂ ಎಂದಮರಂ (೩೩)	ಫೋಷ ಆಭೀರಪಲ್ಲೇಸ್ಯಾತ್ಪಕ್ವಣಶ್ಚಬಲಾಯಃ [ಕಾಂಡ-೨, ಪುರವರ್ಗ-೪೧]
೨೩	ದಮ್ಯವತ್ಪತರಸ್ತಮೌಯೆಂದಮರಂ (೩೪)	ಶಕ್ಯತೃಪ್ತಿಸ್ತವತ್ಸಸ್ತಾದಮ್ಯವತ್ಪತರೌ ಸಮೌ [ಕಾಂಡ-೨, ವೈಶ್ಯವರ್ಗ-೬೫೧]
೨೪	ಶಾಧ್ಯಾಂಡಮಶ್ವಾಭರಣೇ ಅಮತ್ರೇ ಮೂಲವಣಿಧನೇ (೩೮)	ಸ್ಯಾಧ್ಯಾಂಡಮಶ್ವಾಭರಣೇಃಮತ್ರೇ ಮೂಲವಣಿಧನೇ [ಕಾಂಡ-೩, ನಾನಾರ್ಥವರ್ಗ-೨೦೦]
೨೫	ಕೋಶೋಸ್ತ್ರೇ ಮುಕುಳ ಬದ್ಧಕಥಾನ ದೌಘಮದಿವ್ಯಯೋರಿತ್ಯಮರಂ (೩೮)	ಕೋಶೋಸ್ತ್ರೇ ಮುಕುಳೇ ಬದ್ಧಕಥಾನೇಽದೌಘಮದಿವ್ಯಯೋಃ [ಕಾಂಡ-೩, ನಾನಾರ್ಥವರ್ಗ-೩೭೩]
೨೬	ಧನುರಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕೋಲಶ್ಚಾನ್ಯಾಯೆಂದಮರಂ (೪೪)	ಕೋಲಶ್ಚಾನ್ಯಾಯೇಂದಮರಂ [ಕಾಂಡ-೨, ಶ್ವತ್ರಿಯವರ್ಗ-೫೫೦] {ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸರಿಯಾದ ಪಾಠವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬೇಕಿದೆ. ಧನುರಗ್ರಹ ಎಂಬುದು ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಧನುರ್ದೂ ಎಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ}
೨೭	ಕಂಬೋಸ್ತ್ರೀಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಮಪಮೂರ್ಧ ಕಳೇಬರಮೆಂದಮರಂ (೪೫)	ಕಂಬೋಸ್ತ್ರೀಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಮಪಮೂರ್ಧ ಕಳೇಬರಂ [ಕಾಂಡ-೨, ಶ್ವತ್ರಿಯವರ್ಗ-೫೮೩]
೨೮	ರಕ್ತಕ್ಷತಬಶೋಣಿತಮೆಂದಮರಂ (೪೫)	ರುಧಿರೇಃಸ್ಯಗ್ನೋಹಿತಾಃನ ರಕ್ತಕ್ಷತಬಶೋಣಿತಂ [ಕಾಂಡ-೨, ಮನುಷ್ಯವರ್ಗ-೩೨೯]
೨೯	ಅನಯೂಕುರೋಷಾರೋಪೋ ಗುಣೇಶ್ಚತುತ್ಯಮರಂ (೬೧)	ಅಕ್ರಾಂತಿರೀಷ್ಯಾಸೂಯಾ ತು ದೋಷಾರೋಪೋಗುಣೇಶ್ಚತು [ಕಾಂಡ-೧, ನಾಟ್ಯವರ್ಗ-೨೨೭]

ಸಂಸ್ಕೃತಕೃತಿಗಳ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃತಿಗಳ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪದ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃತಿಗಳ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಆಕರಗಳು, ಶಬ್ದಪಾಠ (ಪೂರ್ಣವಾಗಿ) ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು
೧	ವರ್ಗ ಪ್ರಥಮಾನಾಂ ತ್ರಿತೀಯಾಯಂಬ ಸೂತ್ರ (೩)	ವರ್ಗ ಪ್ರಥಮಾನಾಂ ತ್ರಿತೀಯಾಃ ಸಮಾಸೋತ್ತರಪದಾದೌ [ನಾಗವರ್ಮನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಸಂಧಿವಿಧಾನಪ್ರಕರಣ, ಸೂತ್ರ-೨೮]
೨	ಇಲ್ಲಸ್ಯೇತಿಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ : ಪಲ್ಲವವಾಯಂ, ನಾಣೀಲದೂನಸಂ (೧೫) ; ಇಲ್ಲಸ್ಯ-ಇಲಯಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ (೪೯)	ಇಲ್ಲಸ್ಯೇತಿಃ [ನಾಗವರ್ಮನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಸಮಾಸಪ್ರಕರಣ, ಸೂತ್ರ-೧೫೧] ; ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಭೂಷಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ (ಪದ್ಯ-೧೫). ಇವುಗಳ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ ಪಲ್ಲವವಾಯಂ, ನಾಣೀಲವಾನಸಂ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಪದ್ಯ-೪೯ರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇವುಗಳು ಉದ್ಧೃತವಾಗಿವೆ. ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಣೀಲ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವ, ನಾಣೀಲ ಎಂದನ್ನೂ ಭಾಷಾಭೂಷಣದ ಸೂತ್ರದ ಸಹಿತ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ;
೩	ಸಶಕ್ತೋಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರ (೨೦)	ಶಷಯೋಃ ಸಃ [ನಾಗವರ್ಮನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಯುಷ್ಮದಾದಿವಿಧಾನಪ್ರಕರಣ, ಸೂತ್ರ-೧೧೬]
೪	ಚಂದ್ರಕೋರೋಯಥಾ ಚಕೋರವಾಂಛತಿ ಮಾಮಕಂ ಪಶುಪತ ಇತಿ ಶಿವಾನಂದಲಹರ್ಯಾಂ (೨೯)	ಹಂಸಃ ಪದ್ಮವನಂ ಸಮಿಚ್ಛತಿ ಯಥಾ ನೀಲಾಂಬುಧಂ ಚಾತಕಃ ಕೋಕಃ ಕೋಕನಂದ್ರಿಯಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಚಂದ್ರಂ ಚಕೋರನಧಃ ಚೇತೋ ವಾಂಛತಿ ಮಾಮಕಂ ಪಶುಪತೇ ಚಿನ್ಮಾಗ್ನಿಮೃಗ್ಯಂ ವಿಭೋಃ ಗೌರೀನಾಥ ಭವತ್ಪದಾಜ್ಞಯುಗಂ ಕೈವಲ್ಯನೌಪ್ಪ್ರದಂ [ಇದು ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ ಕೃತವಾದ ಶಿವಾನಂದಲಹರಿಯ ೫೯ನೆಯ ಪದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಟೀಕಾಕಾರನೇ ಆಕರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ]
೫	ಕುಹೂರುತು ಹೂತ ಚಂದ್ರವೈರಿಯೆಂದು ನೈಷಧ ಪ್ರಯೋಗಂ (೩೦)	ಅಯೋಗಭಾಷೋಽಪಿ ನೈಷಧ್ಯ ಪಶ್ಯತಾ ತದೇವ ಸಾಕ್ಷಾದಮೃತಾಂಚುಮಾನವಮ್ ಸಿಕೇನ ರೋಷಾರುಣಚಕ್ಷುಷಾ ಮುಹುಃ ಕುಹೂರುತಾಃಕೂಯತ ಚಂದ್ರವೈರೀಣೀ [ಸರ್ಗ-೧, ಪದ್ಯ-೧೦೦] [ಇದು ಶ್ರೀಹರ್ಷನ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೧೫೦) ನೈಷಧ ಚರಿತಂ ಕಾವ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಟೀಕಾಕಾರನೇ ಆಕರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ]
೬	ಕುಟೋಗಿರಿಮಲ್ಲಕೇತಿ ಯಾದವಂ (೨೬)	{ಇದು ಯಾದವಪ್ರಕಾಶನ ವೈಷಯಂತಿಕೋಷದ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದೆ (ಭೂಮಿಕಾಂಡ-೩, ವನಾಧ್ಯಾಯ-೩, ಶ್ಲೋಕ-೨೩). ಟೀಕಾಕಾರನೇ ಆಕರವನ್ನು ಯಾದವಂ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ}

ಆಕರ ತಿಳಿಯದ, ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು

೧	ಅರಗುವರೆಂದು ಕರ್ಣಾಟ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಪ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅರಸನ ಮಗಂ (೩೮)	ಕರ್ಣಾಟ ವ್ಯಾಕರಣ ಎಂದರೆ ಯಾವುದೋ ತಿಳಿಯದು. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಂತೂ ಈ ಭಾಗ ಇಲ್ಲ. ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಪಪ್ರಕರಣ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ನಾಮಪ್ರಕರಣದ ಸೂತ್ರ-೯೦ರ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿ ಉದ್ಧೃತವಾಗಿರುವ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ೧-೫೯ರ ಅರಸುಕುಮಾರ ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಮಟ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಗೂದಿಗಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರಬಹುದು.
೨	ಗುತಾ ದೇಶೋಚ ದೇಶಿಕೆಂದು ಅಮರಂ (೩)	ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಈ ಉದ್ಧೃತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪಾಠವೂ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲ.
೩	ಚಕ್ಷುಷ್ಯಂ, ಸುಭಗಂ ರಮ್ಯವೆಂದಮರಂ (೪೮)	ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಈ ಉದ್ಧೃತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿಲ್ಲ.
೪	ಇನಿ-ಸ್ತಾದೇ (೬, ೧೬)	ಇನಿ ಎಂಬುದು ಧಾತುವಲ್ಲ. ಇದು ನಾಮ ಇಲ್ಲವೇ ಗುಣವಾಚಕವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಗುಣವಾಚಕರೂಪ ಇನಿದು ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಇದು ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.
೫	ಇನಿ-ಸ್ತಾದೇ ಇತಿ ಧಾತು (೨೭, ೩೬)	ಪದಮು ಶಬ್ದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಧಾತುವಂತೂ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪದಮು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ-ಉತ್ಪಾತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪದಮು-ಶೈತ್ಯೇ ಇತಿ ಧಾತು (೭೫)
೬	ಇದಿರು-ಶೈತ್ಯೇ (೪೯)	ಮಲೆ-ಶೈತ್ಯೇ, ವನೇ ಚ

		[ಇಲ್ಲಿನ ಪಾಠ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಟೀಕಾಕಾರನೇ ಎಡವಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಲೆವರಂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎದುರು ಔಕಟವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಟೀಕಾಕಾರ ಮಲೆ-ಕಾಡು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡು, ಎದುರು ಔಕಟವವರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದಿರು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದಿರು ಧಾತುವಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಈ ಭಾಗದ ಪಾಠ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿರದೇ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾದಂತಿದೆ. ಮುಂದೆ ಮಲೆ-ಅರಣ್ಯ ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಬಂದಿದೆ. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುವು ಇಲ್ಲಿನ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ]
೭	ಮಲೆ-ಅರಣ್ಯೇಷ (ಅ೯)	ಮಲೆ-ಶೃಂಗೈ, ವನೇ ಚ [ಟೀಕಾಕಾರ ವನೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರಣ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಿಯೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೊಂದದ ಉದ್ಘಾಟಿಯಾಗಿದೆ]

ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯ ಒಟ್ಟು ರಚನೆಯ ಸ್ವರೂಪ, ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳು, ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ: ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಗೊಂದಲಗಳು, ಸ್ವಾಲಿತ್ಯಗಳು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಟೀಕಾಕಾರನಿಂದಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಟೀಕಾಕಾರನ ದೋಷಗಳೊಡನೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡಿರುವ ಪ್ರತಿಕಾರರಿಂದಾಗಿರುವ ಸ್ವಾಲಿತ್ಯಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಟೀಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರು ಟೀಕೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವಾಗ ಅಗತ್ಯವಿರುವೆಡೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕಿತ್ತು, ಸ್ವಾಲಿತ್ಯಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಬೇಕಿತ್ತು. ಇದಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಇಡೀ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠವು ಬಹಳವಾಗಿ ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲಪಾಠದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಕೂಡ ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳು, ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ರಚನೆಯ ಸ್ವರೂಪ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕೆಲವೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

- ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯು ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ನಿಘಂಟಾಗಿದೆ೧೨. ಆದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವಾಗ ಹಾಗೂ ಪರಿಷ್ಕರಣವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಾಗ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಮಾತು ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಇತರ ಟೀಕೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.
- ಇಡೀ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಅಲರ್ವೋಕ್ಕುಟಂ-ಪದ್ಮನಾಭ (ಪದ್ಯ-೭), ತಾವರೆಗಣ್ಣು-ಕಮಲಾಕ್ಷ (ಪದ್ಯ-೭), ಗಿಳಿದೇರ-ಶುಕರಥ (ಪದ್ಯ-೮). ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆ.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಲರ್ವೋಕ್ಕುಟಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅಲರ್ ಎಂದರೆ ಹೂವು. ಹೂವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ಪದ್ಮನಾಭ, ವಿಷ್ಣು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಟೀಕೆಯ ಪಾಠ ಅಲರ್ವೋಕ್ಕುಟಂ ಎಂದಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ). ಇದೇ ರೀತಿ ಎರಳೆಗುಣುಪಂ-ಮೃಗಲಾಂಛನಂ (ಪದ್ಯ-೧೭) ಎಂಬುದು ಕೂಡ. ಎರಳೆ ಎಂದರೆ ಜಿಂಕೆ. ಮೃಗ ಎಂದರೂ ಜಿಂಕೆ. ಜಿಂಕೆಯ ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಎರಳೆಗುಣುಪಂ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರ.

- ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವೇ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು, ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು, ತತ್ಸಮ ಇಲ್ಲವೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಬಾನ್-ಬಾನೆಂದು (೧೫), ನೇಸಣು-ನೇಸರೆಂದು (೧೫), ಆಗಸ-ಆಕಾಶ (೧೫), ಆಜಡಿ-ಷಟ್ಪರಣಂ (೨೮). ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪದ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿಯ ಪದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಸಮಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥ ಏನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಂತೂ ನಿಶ್ಚಯ. ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿವರಣೆಯ ಅಗತ್ಯವಂತೂ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.
- ಅನೇಕ ಕಡೆ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ಕಾಗೆಯನರವಿ-ಕಾಗೆಯ ಹಿಂಡು, ಕಾಕಸಮೂಹಂ (ಪದ್ಯ-೩೧). ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಯೋತ್ಸಾಮಯಶರೀರಂ (ಪದ್ಯ-೧೬) ಇತ್ಯಾದಿ.
- ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂತಹವುಗಳ ಹೆಸರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಮವಾದರೂ ನಡುನಡುವೆ ವ್ಯಾಕರಣಾಂಶ, ವಿವರಣೆಗಳಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಇಲ್ಲಸ್ಯೇ[ಲಿಃ] ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಲಿಯೆಂಬ ಆದೇಶಂ ಬರ್ಪುದು, ಪಲ್ಲಿವಾಯಂ (ಪದ್ಯ-೧೫). ಇದೇ ರೀತಿ ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ-೩, ೧೩, ೧೪, ೩೮ ಇತ್ಯಾದಿ.
- ತತ್ಸಮ-ತದ್ಧವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಸೂಚಿಸಿ, ಗೊಂದಲಗಳೆಂದು ತೋರಿಸಿ ವಿಶದೀಕರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿರುವುದು ಮೆಚ್ಚತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವುಂಟು ಎನ್ನುವುದು ನಿಜವಾದರೂ ವಿಶದೀಕರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿರುವುದು ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯು

ಚಂದಿರಶಬ್ದಮುಂಟು ಇದು ತತ್ಸಮಶಬ್ದಂ (ಪದ್ಯ-೧೭). ಪಕ್ಕಣಶಬ್ದಂ- ತತ್ಸಮಶಬ್ದಂ, ತತ್ಸಮವೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗುವ ಶಬ್ದಂ ತತ್ಸಮವೆಂಬುವದು (ಪದ್ಯ-೩೩).

- ಕೆಲವೆಡೆ ವಿವರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಗೊಂದಲಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ವತ್ಸದೊಳು-ಹೋರಿ, ವತ್ಸವೆಂದರೆ ಕಣುವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಲಾಗದು, ಹಿಡಬಡಿಯುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಹೋರಿ ಪೆಸರು (ಪದ್ಯ-೩೪).
- ಚೇಷ್ಟೇರ-ವೃಶ್ಚಿಕವಾಹನನೆಂದು ; ತೇಷ್ಟೇರಂ-ಶ್ವಾನವಾಹನನೆಂದು ಪಾಠಾಂತರಂ ಎಂದು ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಪದ್ಯ-೬). ಇವು ಭೈರವನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚೇಷ್ಟೇರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೇಷ್ಟೇರ ಎಂಬುದು ಪಾಠಾಂತರವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅಂತೆಯೇ ವೃಶ್ಚಿಕವಾಹನನೆಂದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ವಾನವಾಹನನೆಂದು ಎಂಬುದು. ಭೈರವನು ಶ್ವಾನವಾಹನ ಎಂಬುದು ಖಚಿತ. ಆದರೆ ಚೇಷ್ಟೇರ, ತೇಷ್ಟೇರ ಇವೆರಡೂ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳಿಗೆ ಶ್ವಾನ ಎಂಬರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಶ್ವಾನವಾಹನ ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ನವನಾಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಭೈರವನಾಥನ ವಾಹನ ಚೇಳು ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಚೇಷ್ಟೇರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚೇಳನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ನವನಾಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಭೈರವನಾಥ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಶ್ವಾನವನ್ನು ವಾಹನವಾಗುಳ್ಳ ಭೈರವ, ನವನಾಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಭೈರವ ಇಬ್ಬರೂ ಭಿನ್ನರು. ಈ ಗೊಂದಲ ಏಕೆ, ಹೇಗೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿತೋ ತಿಳಿಯದು. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಚೇಳಿನ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳ ಭೈರವನ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಇವು ದೊರಕುವುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲಿ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನವನಾಥರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಚೇಳನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಭೈರವನಾಥನ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹಲಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನದನ್ನು ಸೂಚಿಸ ಬಹುದು. ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ೧೩, ಸೂರ್ಯಕವಿಯು ಕವಿಕಂಠಹಾರ೧೪ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೈರವನನ್ನು ತೇಷ್ಟೇರ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಆಕರಗಳಿಗೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವೇ ಇದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯು ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರವನ್ನೂ ಆಕರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿಯ ದಾಖಲಾತಿಗೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ವಿವರಣೆಗಳ ಅಗತ್ಯವಿದೆ.

- ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಪಾಲ್ಗಡಲಳಿಯ ಸೌರಿ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿದೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೌರಿ-ಶೌರಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಪದ್ಯ-೬). ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಅಳಿಯ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಸೌರಿ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ಎಂದರ್ಥ. ಯಮ ಮತ್ತು ಶನಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸೂರ್ಯನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕಾರಣ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸೌರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶೌರಿ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಶೌರಿ ಶಬ್ದದ ತದ್ಭವ ಸೌರಿ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆಯೇ ಅಥವಾ ಶ, ಸ ಅಕ್ಷರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆಯೇ ವಿಚಾರಣೆಯೇ. ಇಲ್ಲವೇ ಶ,ಷ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಸ ಕಾರ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣದ ಸೂತ್ರದಂತೆ (ಸೂತ್ರ-ಶಷಂಠೋಃ ಸಃ, ಯುಷ್ಮಾದಾವಿಧಾನಪ್ರಕರಣ, ಸೂತ್ರ-೧೧೬) ಸೌರಿ ಪದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆಡೆ ಇದನ್ನು ಅಂದರೆ ಭಾಷಾಭೂಷಣದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಕೂಡ (ಪದ್ಯ-೨೦). ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ೧೩, ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಘಂಟು೧೬, ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿಯ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೈಪಿಡಿ೧೭, ಸೂರ್ಯಕವಿಯ ಕವಿಕಂಠಹಾರ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿಯೂ೧೮ ಸೌರಿ ರೂಪವೇ ಇದೆ. ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷಾಭೂಷಣದ ಸೂತ್ರದ ವಿವರವೇ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಶದವಾಗಿದ್ದು, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶ,ಷ ಅಕ್ಷರಗಳ ಬದಲಿಗೆ ಸ ಕಾರ ಬರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಸೂತ್ರ-೨೬೭). ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಶೌರಿ-ಸೌರಿ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇಂತಹವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು.
- ಬಳಮರ್ದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಗಳದ ಮದ್ದು (ಪದ್ಯ-೪೦) ಎಂದಿರುವ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದರ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ಶಕ್ತಿವರ್ಧಕ ಔಷಧ ಎಂದು೧೯.
- ಮೊಗಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಪದ್ಯ-೫೧) ಇಚ್ಛೆಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಇಚ್ಛಿಸು ಎಂದಿರಬೇಕು.
- ಕೆಲವೊಂದು ಶಬ್ದಗಳು ಮತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಆನುಪೂರ್ವಿ ಪ್ರತಿಕಾರ ಸ್ವಾತಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂತಹವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸಂಪಾದಕರು ಗಮನವನ್ನೇ ಹರಿಸದಿರುವುದು ಏಕೆಂದು ತಿಳಿಯದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು :
  - ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸಬ್ಬಾಣಿ ಎಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಬಾಣಿ-ಶರ್ವಾಣಿಯೆಂದು (ಪದ್ಯ-೪) ಎಂದಿದೆ. ಶರ್ವಾಣಿ > ಸಬ್ಬಾಣಿ

ಆಗುವುದೇ ವಿನಾ ಸರ್ಜಾಣಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸರ್ಜಾಣಿ ಎಂಬ ರೂಪ ಸಮರ್ಥನೀಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದೆ.

- ಅಲರ್ವಟ್ಟಿವಾವು-ಅಲರ್ವಟ್ಟಿ ಗಾಳಿಯಮಾರ್ಗಂ, ಪಾವು-ಹಾವು, ಮರುತ್ಮಾರ್ಗಂ ಎಂದಿರುವೆಡೆ (ಪದ್ಯ-೧೮) ಗಾಳಿಯ ಮಾರ್ಗಂ ಶಬ್ದದ ಅನಂತರ ಮರುತ್ಮಾರ್ಗಂ ಶಬ್ದ ಬರಬೇಕು. ಲಿಪಿಕಾರ ಲೇಖನ ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟವು ಈ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ (ಇಂತಹ ದೋಷಗಳು ಇಡಿಯ ಆವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ). ಜೊತೆಗೆ ಅಲರ್ವಟ್ಟಿ ಎಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದು ಎಲರ್ವಟ್ಟಿ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದ ಪಾಠ) ಅಲರ್ವಟ್ಟಿ ಎಂದಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಲರ್-ಗಾಳಿ.
- ಪದ್ಯ-೧೧ರಲ್ಲಿ ನೆಗಟ್ಟು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗದತುರು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಸಂದರ್ಭ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಗಟ್ಟು, ನೆಗಲ್ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ, ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಧಾತುಪಾಠದಲ್ಲಿರುವುದು ಮೊಸಳೆ, ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭ, ಖ್ಯಾತ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳು. ಖ್ಯಾತ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಉದ್ಧೃತವಾಗಿರುವ ಎಡೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಇದು ಟೀಕಾಕಾರನಿಂದಾಗಿರುವ ತಪ್ಪೋ ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರತಿಕಾರರಿಂದಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟವೋ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಜೊತೆಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಶಬ್ದ ಬಂದಿರುವುದು ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಬರೆಯುವ ಅಗತ್ಯವಂತೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.
- ಕೆಲವೆಡೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿವರವಾಗಿ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳು ಕೆಲವೆಡೆ ಉದ್ಧೃತವಾಗಿರುವುದರ ಔಚಿತ್ಯವೇ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಬಹುದು (ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ).
- ಪದ್ಯ-೨೧ರಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಎನ್-ಭಾಷಣೇ ಎಂಬುದು ಇಡಿಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದು. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ

ಚೈತ್ರಮೆಂದು ರಾಜಶೇಖರ ಪ್ರಯೋಗಂ (೩೬) ಎಂಬುದು ಕೂಡ. ಮೇಲೆ ನೀಡಿರುವ ಪದ್ಯ-೪೯ರಲ್ಲಿನದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

- ಕೆಲವೆಡೆ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಪೂರ್ವಲಿಖಿತದಂತೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಅಂದರೆ ಈ ವಿವರಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂಚನೆಯು ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಎಂದು ಬರೆಯುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಯ ಪದ್ಯ-೪೯ರಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಭೂಷಣದ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದು, ಇವುಗಳನ್ನೇ ಪದ್ಯ-೧೨೧ರಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಲಿಖಿತದಂತೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ನಿರ್ದೇಶನ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.
- ಈಗ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಟೀಕೆಯ ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ (ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ) ಅಚ್ಚಿನದೋಷಗಳು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಸಂಪಾದಕರು ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಗಮನವನ್ನೂ ಹರಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆಂದು ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಬಹುದು {ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಪ್ಪು (ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ)-ಸರಿರೂಪಗಳು}. ಇವುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡು ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಪಾಂತಾಂತರಂ (೬)-ಪಾಂತಾರ	ನಿಗ್ಗವೆಂದು (೪೨)-ನಿಗ್ಗವೆಂದು
ಚಾತೂರ್ದಂತಂ (೧೧)-ಚಾತುರ್ದಂತ	ಅವನೋಲ್ (೨೬)-ಅವನೋಲ್
ನೆಗಟ್ಟರ (೧೪)-ನೆಗಟ್ಟರ	ಪೊದವಿ (೨೬)- ಪೊಡವಿ
ಚಂದಿರಶಬ್ದ (೧೭)-ಚಂದಿರಶಬ್ದ	ಕೊಲ್ಲಟಿವ (೬೦)-ಕೊಲ್ಲಟಿಗ
ಚರ್ಮಲದ ಚೀಲಂ (೩೩)-ಚರ್ಮದ ಚೀಲಂ	ಶರೀರ (೭೨)-ಶರೀರ
ತುರಗಳ ಹಿಂಡು (೩೪)-ತುರುಗಳ ಹಿಂಡು	ಪೊಪುಟಿ (೭೭)-ಪೊಂಪುಟಿ
ದ್ರಾವ್ಯ (೩೮)-ದ್ರವ್ಯ	ಕಂಬಳಾಶ್ವತರರೆಂಬೀರ್ವ(೩)- ಕಂಬಳಾಶ್ವತರರೆಂಬೀರ್ವ

- ಟೀಕೆಯ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಶಕಟರೇಫ ಮತ್ತು ಷಟ ಶಬ್ದಗಳ ಗೊಂದಲಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲವೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಬಿಚ್ಚಿಟಿಕೆ (ಪದ್ಯ-೨೧) ಎಂಬುದು ಬಿಚ್ಚಿಟಿಕೆ ಎಂದಿರಬೇಕು.

ಇದು ಕುಳಘಟಿತ ಶಬ್ದ. ಅರ್ಥ ವಿಸ್ತಾರ ಎಂದು (ಬಿಚ್ಚಳಿಸು-ವಿಸ್ತಾರೇ : ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠ). ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಚ್ಚಳಿಕೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪುರೂಪವೇ ಇದೆ (ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದ ಪಾಠ)೨೦. ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಕಲಿತವಾಗಿರುವ ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿಯ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ (ಪದ್ಯ-೧೭, ಪುಟ ೧೪೩) ಬಿಚ್ಚಳಿಸು ರೂಪವೇ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ.

- ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯು ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಗೂಢಪದ, ತತ್ರ ಮ ತದ್ಭಮ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಕಟರೇಫ ಮತ್ತು ಁಱ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕವಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕಾರರ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈಗ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಆವೃತ್ತಿ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಮೂಲವನ್ನು ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಧಾರ ದಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿನ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನಾದರೂ ಸರಿಯಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಟೀಕೆಗಳು ಅರ್ವಾಚೀನವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿ ಶಕಟರೇಫ ಮತ್ತು ಁಱ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡದೇ ಬಿಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ತ ನಿರ್ದೇಶನ ಅಗತ್ಯ.

ಮೇಲಿನ ಒಟ್ಟು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಒಂದೆರಡು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಅಂಶಗಳು ಇಂತಿವೆ.

- ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಟೀಕೆಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಿಘಂಟುಗಳಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಟೀಕೆ ಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕ್ರಮ ಕರಗತವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವವರು ವಿದ್ವಾಂಸರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅನುಮಾನಗಳಿಲ್ಲ. ಅಮರಕೋಶಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ದೊಡ್ಡಬೆಲೆ ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ಮತ್ತು ಇತರರ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುಗಳಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಟೀಕೆಗಳು

ಅಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಇಟ್ಟಾಗ ಅದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂಬಂತೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠವನ್ನು ಈ ಕನ್ನಡ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಈ ಕನ್ನಡ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಧಾತುವೇ ಅಲ್ಲದನ್ನು ಧಾತುವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಿಘಂಟುಗಳಿಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಟೀಕೆಗಳು ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುಗಳಿಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಟೀಕೆಗಳು ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಒಟ್ಟು ವಿವರಗಳು ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆಗೂ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆ.

- ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಟೀಕೆಗಳೊಡನೆ ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಆ ಟೀಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ತಮಿಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವ ವಿಧಾನ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಕರವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಟೀಕೆ ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿನದ್ದಾದ ಕಾರಣ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಕಾಲದ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.
- ಈ ಟೀಕೆಯು ೩-೭೮ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅಸಮಗ್ರವಾಗಿದೆ. ಏಕೈಕ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಪಿಕಾರ ಸ್ವಾಲ್ಪಿತ್ಯಗಳು, ಸಂದಿಗ್ಧಗಳು ಧಾರಾಳವಾಗಿವೆ.
- ಈ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಿರುವ ಸಂಪಾದಕರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಪಾಠವನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಪರಿಷ್ಕರಣವನ್ನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೇಲೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ಈ ಟೀಕೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಬಾಹ್ಯಾಧಾರಗಳ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಇದರ ರಚನೆಯ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೧೭೫೦-೧೮೦೦ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

- ಈ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತವಾಗಿರುವ ಆಕರಗಳು, ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಾಯ/ಪ್ರಕರಣಗಳು, ಪದ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆ, ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಶುದ್ಧಪಾಠದಸಹಿತ ವಿವರವಾಗಿ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಗೊಂದಲಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಟೀಕಾಕಾರನೇ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಡವಿರುವ ವಿವರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಅದರ ಬಗೆಗೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿವರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ನಡೆದಿರುವುದು ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಟೀಕೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಮೊದಲ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ ಬರಹವೂ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.
- ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳು ಅದರ ಪಾಠಪರಿಷ್ಕರಣಕ್ಕೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಬೇರೆ ಉದ್ಧೃತಿಗಳದೂ ಸಹ.
- ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿಯ ಪಾಠವು ಟೀಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಿತ ಪುನಃಸಂಪಾದಿತವಾಗಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ಪ್ರಕೃತ ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆಯು ಟೀಕೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿ, ವಿವರಣೆಗಳೊಡನೆ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದರೆ ಇದರ ಉಪಯೋಗ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಟೀಕೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಶೋಧನೆಯೂ ನಡೆಯಬೇಕಿದೆ.

ಆಧಾರಸೂಚಿ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು :

೧. ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಕಾಲವನ್ನು ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೫೬೦ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ {ನೋಡಿ : ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ-೨, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೧೯, ಪುಟ ೨೮೧-೨೮೨}. ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನು ಗೊಳೂರು ಸಿದ್ಧವೀರಣ್ಣೊಡೆಯನ ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡಿದ ಕಾಲ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ೧೫೩೮, ನಳ ಸಂವತ್ಸರ, ಮಾಘ ಬಹುಳ ೧೪, ಸೋಮವಾರವಾಗಿದೆ. ಇದು ಜೂಲಿಯನ್ ಅಥವಾ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಪಂಚಾಂಗದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೨೫-೨-೧೬೧೨, ಸೋಮವಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೨ ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿದೆ [ಎಸ್. ಶಿವಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರು ಸಂವತ್ಸರ, ತಿಥಿ, ವಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಕಾರ ನೀಡಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸದೆ ಶಕ ೧೫೩೮ ಕ್ಕೆ ೨೮ನ್ನು ಕೂಡಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೬ ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ].

೨. ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಸುಧಾ ಟೀಕು- {ಸಂ} ಮುನೇಗೌಡ, ಹಿಂದೂ ಭಾಷಾ ಸಂಜೀವಿನಿ ಮುದ್ರಣಶಾಲೆ, ಮದ್ರಾಸ್-೧೮೭೦; ಗ್ರಂಥರತ್ನಾಕರ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮೮೬, ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ; {ಸಂ} ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಡಿ.ವಿ.ಕೆ.ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು-೧೯೭೬, ೨೦೦೯. ಪುಟ ೨೪೫-೩೦೧
೩. {ಸಂ+ಟೀಕೆ} ಹೆಸರಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ, ವಿಬುಧಾನಂದಿನೀ ಟೀಕೆಯೊಡನೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ-೧೮೮೪; {ಸಂ} ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಮೈಸೂರು-೧೯೭೬, ೨೦೦೯. ಪುಟ ೩೦೩-೩೫೪
೪. {ಸಂ +ಟೀಕೆ} ಎನ್.ಆರ್.ಕರಿಬಸವ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಸುಜನೋಲ್ಲಾಸಿನಿ ಟೀಕೆಯೊಡನೆ, ಸ್ವಾರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು-೧೯೮೧; ಪರಿಷ್ಕೃತ: ಎ.ಶಾಂತಿರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಸ್ವಾರ್ ಆಫೀಸ್, ಮೈಸೂರು-೧೯೨೫, ಪುಟ ೨+೨೧; {ಸಂ} ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಮೈಸೂರು- ೧೯೭೬, ೨೦೦೯. ಪುಟ ೩೫೫-೩೬೬
೫. ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಟೀಕೆ- {ಸಂ} ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಹಳಗನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಮೈಸೂರು-೧೯೭೬, ೨೦೦೯. ಪುಟ ೩೬೭-೪೨೫
೬. ಬಿ ೧೧೮೬/೨ ಕಾಗದದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ. ೧-೧೧೯ ಹಾಳೆ, ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಖಿತವಾಗಿದ್ದು ಸಮಗ್ರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಟೀಕೆ ಎರಡೂ ಇದೆ. ಈ ಪ್ರತಿ ಈಗ ಮೈಸೂರಿನ ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದಲ್ಲಿ {Oriental Research Institute, Mysore} ನಿಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆ.
೭. ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಸುಧಾ ಟೀಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ : ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕು ಸುಧಾ ಒಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿ - ಎಸ್. ಶಿವಣ್ಣ, ಬಿಡುಮುತ್ತು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು- ೨೦೦೪, ಪುಟ ೪೩೧-೪೩೨; ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಟೀಕೆ ಒಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿ-ಎಸ್. ಕಾರ್ತಿಕ್, ಪದಾರ್ಥ ಸಂಪದ [ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು], ತುಮಕೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ತುಮಕೂರು-೨೦೧೧, ಪುಟ ೪೯-೫೧ ; ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಸುಧಾ ಟೀಕೆ : ಸಮಗ್ರ ಸಮೀಕ್ಷೆ-ಎಸ್. ಕಾರ್ತಿಕ್, ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುಗಳು : ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಪರಿಹಾರಗಳು, ಬಿ.ಎಂ. ಶ್ರೀ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೨೦೧೪, ಪುಟ ೧೭೯-೨೦೩
೮. ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯಕೋಶಾಗಾರಕ್ಕೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿರುವ ಕೈಬರಹದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳು-ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್, ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ ೨೧-೧, ೧೯೩೯, ಪುಟ ೯೪-೧೦೪

೯. ಷಡಕ್ಷರಿದೇವನ ಕಾಲನಿರ್ಣಯ-ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಸಂಶೋಧನಸಂಪುಟ [(ಸಂ) ಹೆರಂಜೆ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ, ಮುರಳೀಧರ ಉಪಾಧ್ಯ ಹಿರಿಯಡಕ], ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ, ಉಡುಪಿ-೧೯೯೫, ಪುಟ ೪೧೫-೪೨೧

೧೦. ಸೋದೆ ಗುರುರಾಯನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಸುಧಾ ಟೀಕೆ : ಸಮಗ್ರ ಸಮೀಕ್ಷೆ-ಎಸ್. ಕಾರ್ತಿಕ್, ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುಗಳು : ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಪರಿಹಾರಗಳು, ಪುಟ ೧೭೯-೨೦೩

೧೧. ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ಧೃತಿಗಳ ಶುದ್ಧಪಾಠಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಸಂಪಾದಿತವಾದ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಗಳ ವಿವರಗಳು ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

- ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ-(ಸಂ) ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಕರ್ಣಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಮುಕ್ತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು-೨೦೦೮, ಪರಿಷ್ಕೃತ ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ {ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಷ್ಕರಣವನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಪರಿಷ್ಕರಣಗಳನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ}
- ಕೇಶಿರಾಜ ವಿರಚಿತ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ {ನಿಟ್ಟೂರು ನಂಜಯ್ಯನ ಟೀಕೆಯೊಡನೆ}- (ಸಂ) ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು-೧೯೭೩, ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ
- ಕೇಶಿರಾಜ ವಿರಚಿತ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ {ಲಿಂಗಣಾರಾಧ್ಯ ವೃತ್ತಿಸಹಿತಂ}- (ಸಂ) ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮತ್ತು ಪಂಡಿತ ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್, ಮದ್ರಾಸ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದ್ರಾಸ್-೧೯೭೩, ಮರುಮುದ್ರಣ
- ಷಡಕ್ಷರದೇವ ವಿರಚಿತ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸಂ-(ಮೂಲಸಹಿತ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) ಪಂಡಿತ ಚನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೭೬
- ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ವಿರಚಿತ ಆದಿಪರ್ವ-(ಸಂ) ಕೆ.ಆರ್. ಶೇಷಗಿರಿ, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ-೧೯೭೧
- ಭಾರತ ನಿಘಂಟು-(ಸಂ) ಎಸ್.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ಅನುಬಂಧ, ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾ ಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು-೧೯೫೫
- ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾರತ ನಿಘಂಟು {ಮೂಲಪಠ್ಯ + ಪಾಠಾಂತರಗಳು ಮಾತ್ರವಿರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಆವೃತ್ತಿ}- (ಸಂ) ಎಸ್. ಕಾರ್ತಿಕ್,

ಪ್ರಕಟನೆ : ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ ಎಂಬ ಕರ್ಣಾಟಭಾರತಕಥಾಮಂಜರಿ {ಸಂಪುಟ-೨}, ಪ್ರಕಾಶಕರು: ಕನ್ನಡ ಗಣಕ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು-೨೦೨೨, ಪುಟ ೮೫೨-೮೬೭

- ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು-{ಸಂ} ಎಸ್.ಜಿ.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು-೧೯೯೩
- ಅಮರಸಿಂಹನ ಅಮರಕೋಶ-(ಸಂ) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ [ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುದ್ರಣದ ಸಂಪಾದಕರು-ಎನ್. ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ], ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು-೨೦೦೬, ತೃತೀಯ ಮುದ್ರಣ (ಮರುಪರಿಷ್ಕೃತ) {ಪ್ರಕೃತ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಷ್ಕರಣವನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕಾಂಡ ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆ ಪರಿಷ್ಕರಣಗಳನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ}
- ಅಮರಸಿಂಹನ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನ ಅಥವಾ ಅಮರಕೋಶ-ಎನ್. ರಂಗನಾಥಶರ್ಮಾ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ : ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಮೈಸೂರು-೨೦೦೫, ಮರುಮುದ್ರಣ
- The Namalinganushasana (Amarakosha) of Amarasimha With the Commentary (Amarakoshodghatana) of Kshirasvamin-(Edited with critical Notes, an Essay on the time of Amarasimha and Kshirasvmin, a list of works and authors quoted, glossary of words, &c. &c.by) Krishnaji Govind Oka, Poona-1913
- ನಾಗವರ್ಮ ಕವಿ ವಿರಚಿತ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ ಮತ್ತಂ ತತ್ಕವಿಕೃತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣಂ-(ಸಂ) ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಬಿಬ್ಲಿಯೋಥೆಕ ಕರ್ಣಾಟಕಾ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೦೩
- ಶ್ರೀಮತ್ಪರಮಹಂಸ ಪರಿವಾಜಕಾಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಶಿವಾನಂದಲಹರೀ-(ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ, ಭಾವಾರ್ಥ) ಭಾ|| ತಿರುಮಲಾಚಾರ್ಯ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಪುಸ್ತಕಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೦೭
- Naishadhiya Charita of Shrihasrha {With the Commentary of Naishadhiyaprakasha by Narayana}-

(Edited with critical and Exegetical notes by)
Mahamahopadhyaya Pandit Shivadatta, Sixth Edition
Revised by Wasudev Lakshman Shastri Panasikar,
Nirnaya Sagara Press, Bombay-1928

- ಶ್ರೀಯಾದವಪ್ರಕಾಶಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತಃ ವೈಜಯಂತೀಕೋಷಃ-(ಸಂ) ಹರಗೋವಿಂದಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಜೌಖಿಂಭಾ ಭಾರತೀ ಅಕಾಡಮೀ, ವಾರಾಣಸಿ-೨೦೦೮, ಮರುಮುದ್ರಣ

೧೨. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಕಾಲೀನ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಟಿ.ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ-೧, ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೯೯, ಪುಟ ೪೦೦-೪೦೭
೧೩. ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ-(ಸಂ) ಎಸ್.ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು-೧೯೯೭, ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ-೮
೧೪. ಸೂರ್ಯಕವಿಯ ಕವಿಕಂಠಹಾರಂ-(ಸಂ) ಎಸ್.ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು-೧೯೦೨, ಪದ್ಯ-೨೩
೧೫. ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ, ಮೈಸೂರು-೧೯೯೭, ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ-೯
೧೬. ಅಜ್ಞಾತಕರ್ತೃಕ ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಘಂಟು-(ಸಂ) ಎಸ್.ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು-೧೯೯೩, ಪದ್ಯ-೩
೧೭. ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿಯ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೃಷಿಡಿ (ಚಕೋರ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಟೀಕೆಯೊಡನೆ)-(ಸಂ+ಟೀಕೆ) ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೮೫, ಪದ್ಯ-೭
೧೮. ಸೂರ್ಯಕವಿಯ ಕವಿಕಂಠಹಾರಂ, ಮೈಸೂರು-೧೯೦೨, ಪದ್ಯ-೨೪
೧೯. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ವಿಶದವಾದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ನೋಡಿ : ಬಳಮದೂರ್-ಟಿ.ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ-೧, ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೯೯, ಪುಟ ೨೮-೩೩
೨೦. ಬಿಚ್ಚಳಿಕೆ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಕೆಳಗಿನ ಆಕರಗಳನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು

- ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು [ಸಂಪುಟ-೬, ಪಾಲುಗ್ಗಮಣ-ಬಿಲ್ಲ೧]-ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೯೦, ೨೦೧೦, ಪುಟ ೬೪೩೯
- ಬಿಚ್ಚಳಿಕೆ[ಳ]ಸು : ಒಂದು ವಿಚಾರ-ಪಂ.ಪ.ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಕಮ್ಮಟದ ಕಿಡಿಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು-೨೦೧೪, ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪುಟ ೨೬೦-೨೬೬ [ಕಮ್ಮಟದ ಕಿಡಿಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಬಿಚ್ಚಳಿಸು : ಒಂದು ವಿಚಾರ ಲೇಖನವನ್ನು ಗಮನಿಸುವಾಗ ಇಡೀಯ ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಮುಂದೆ ದಾಖಲಿಸಿರುವ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ನೋಡಿ : (೧) ಕಮ್ಮಟದ ಕಿಡಿಗಳು-(ವಿಮರ್ಶೆ) ಟಿ.ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ-೪, ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯೯೯, ಪುಟ ೫೫೭-೫೬೨ ; (೨) ಕಮ್ಮಟದ ಕಿಡಿಗಳು-(ವಿಮರ್ಶೆ) ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಮಿಡುಕು ಹುಡುಕು {ಚಿದಾನಂದ ಸಮಗ್ರ ಸಂಪುಟ-೬} ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-೨೦೦೪, ಪುಟ ೨೬೬-೨೬೭. ಈ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದೇ ಮುಂದುವರಿದರೆ, ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಮತ್ತು ಗೊಂದಲಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದವಾಗುವುದಂತೂ ಖಚಿತ].

□□

ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ

ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ತಾರಾನಾಥ

ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ೧೯೩೬ರ ಮೈಸೂರು ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆಯ ವಾರ್ಷಿಕ ವರದಿಯ ಮತ್ತು ೧೯೩೯ರ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಂಚಿಕೆಯೊಂದರ (೨೦-೩) ಮೂಲಕ “ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನ” ಎಂದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನವು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ, ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು ಎಂದು ಒಂದಿಬ್ಬರ ಹೊರತಾಗಿ ಈಗ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರುವ ಕ್ರಮದ ಮತ್ತು ಇದರ ಬರವಣಿಗೆಯ ಸಂವಿಧಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಮುಂದೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ.

ಎರಡು ಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳ ಲಿಖಿತ

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಾಲನ್ನು ಶಾಸನದ ತಲೆಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತ ಕುದುರೆಯ ಲಾಳದಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದ್ದು, ಅಚ್ಯುತಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕುರಿತಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವಂತೆ ಮಂಗಳವಾಚಕವಾದ ‘ಜಯತಿ’ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಈ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಸಾಲಿನವರೆವಿಗೆ ಶಾಸನವು ವಿಜಯವೆಂಬ ಯೋಧನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಡಿ ಮತ್ತು ಮೂಟೆವಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಆತನಿಗೆ ದಾನವಿತ್ತುದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಶಾಸನದ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಸಾಲಿನ ಮುಖ್ಯಭಾಗವು ಮುಗಿದ ನಂತರದ ಕೊನೆಯ ವಾಕ್ಯವು “ಬಟಾರಿಕುಲದೊನಳುಕದಮ್ಹನ್ನಳ್ಳೋನ್ ಮಹಾಪಾತಕನ್” ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ “ಬಟಾರಿ ಕುಲದೊನ್ ಅಳುಕದಂಬನ್” ಎಂಬುದನ್ನು ದಾನದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸನದ ಹಿಂದಿನ ಸಾಲುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇತರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವಂತೆ

ಇದನ್ನು ‘ಒಪ್ಪ’ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಹಾಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೂ ಇದೆ. ಇದರ ಮುಂದೆ ಬರುವ “ಕಳ್ಳೋನ್ ಮಹಾಪಾತಕನ್” ಎಂಬುದು ಶಾಸನದ ಫಲಶ್ರುತಿಯ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪ ಮತ್ತು ಫಲಶ್ರುತಿಗಳು ಶಾಸನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖದ ಅನಂತರ ಶಾಸನದ ಮುಖ್ಯವಿಷಯವಾವುದೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾಸನದ ೧೪ ಮತ್ತು ೧೫ನೆಯ ಸಾಲುಗಳು ಇವೆರಡು ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ವಿಚಾರಸರೂ ಪಲ್ಲಡಿಗೆ ಕುಣುಮ್ಹಿಡಿ ಬಿಟ್ಟುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಇವ್ವರುಂ ಸಂಖ್ಯೆಂ ವಿಚಾರಸರುಂ ಪಲ್ಲಡಿಗೆ ಕುಣುಮ್ಹಿಡಿ ವಿಟ್ಟಾರ್. ಅದಾನಟಿವೊನ್ನೆ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ ಸ್ತಸ್ತಿ). ಇದೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನದ ಹಿಂದಿನ ವಿಷಯದ ಮುಂದುವರಿಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಹದಿನೆರಡನೆಯ ಸಾಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ “ಅದಾನಟಿವೊನ್ನೆ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ ಸ್ತಸ್ತಿ” ಎಂದಿರುವುದು ಕುತೂಹಲಕರವೂ ಚಿಂತನೀಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ವಾಕ್ಯವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಸರಣಿ ರೂಪದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ‘ಕದ್ಧವನು ಮಹಾಪಾತಕನು’, ‘ನಾಶಪಡಿಸಿದವನಿಗೆ ಮಹಾಪಾತಕವು’ ಎಂದು ತುಂಬ ಸನಿಹದಲ್ಲಿಯೇ ಎರಡು ಬಾರಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದೇಕೆ? ರೂಢಿಯ ಮಂಗಳವಾಚಕ ಶಬ್ದದ ಬದಲು ಆರಂಭದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿಯೊಂದನ್ನು ತಂದಿದ್ದರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ “ಸ್ತಸ್ತಿ” ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೇಳಿರುವುದೇಕೆ? ಇವು ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿಗಳು.

ಶಾಸನರಚಕನ ಅಥವಾ ಲಿಪಿಕಾರನ ಅನವಧಾನದಿಂದ ಹೀಗಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನಂಬಲು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಫಲಶ್ರುತಿಯ ವಾಕ್ಯಗಳ ನಡುವಣ ಅಂತರವು ಕೇವಲ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಮಾತ್ರ; ಲೇಖಕನಾಗಲಿ, ಲಿಪಿಕಾರನಾಗಲಿ ಅಷ್ಟು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಯಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಹೀಗಾಗಲು ಕಾರಣವೇನು? ಇದು ಹೀಗೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ: ಮೊದಲಿಗೆ ಶಾಸನವು ಕೇವಲ ವಿಜಯವೆಂಬ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಎಂದರೆ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಸಾಲಿನವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸನದ ವಿಷಯವಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮೊದಲ ಹಂತದ ಬರವಣಿಗೆ ಮುಗಿದಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ವಿಜಯವೆಂಬ ಪಲ್ಲಡಿಗಾಗಿ ಕುರುಂಬಿಡಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿರಬೇಕು; ಆ ಘೋಷಣೆಯು ಈ ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದರಿಂದ ಅದರ ಸಾರವನ್ನು ತರುವಾಯ ಒಂದೆರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರಬೇಕು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಶಾಸನದ ಮೂಲಪ್ರತಿಯನ್ನು (ಇಣಚಿಟಿಚಿರಿಂಜ)

ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಮೊದಲ ಹದಿಮೂರು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸಾಲು ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಬರೆವಣಿಗೆ ನಡೆಸಿರುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು, ಹದಿನೈದನೆಯ ಸಾಲುಗಳು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಒತ್ತೊತ್ತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೂ ಪ್ರಾಯಃ ಇದು ಅನಂತರದ ಬರೆವಣಿಗೆಯ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ದಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಾಸನದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಸಾಲು, ಎಂದರೆ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ೧/೧೦ನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಡುವುದನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವು (ಭಟ್ಟಗೀರ್ ಗಟ್ಟಿ ವೊಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ನಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ) - ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಏಕಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸನದ ಎಡಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಇದೂ ಅನಂತರದ ಸೇರ್ಪಡೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಿರಬೇಕು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸನದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಹದಿನೈದನೆಯ ಸಾಲುಗಳು ಲಿಖಿತವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಹದಿನಾರನೆಯ ಸಾಲು ಲಿಖಿತಗೊಂಡಿದ್ದಿರಬಹುದು; ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇದು ಕೂಡ ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ಹಂತದ ಬರೆವಣಿಗೆಯಾಗಿಯೇ ಲಿಖಿತಗೊಂಡು ಬಂದಿರಬಹುದು. ಇದೇನಿದ್ದರೂ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನವು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ; ಕನಿಷ್ಠ ಎರಡು ಬಾರಿ, ಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಲು ಖಂಡಿತ ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದ ಬರೆವಣಿಗೆಯು ಗ್ರಾಮ್ಯ ಬರೆವಣಿಗೆಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶಾಸನವು ತುಂಬ ಕಚ್ಚು ಕಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ೧೩, ೧೪, ೧೫ ಮತ್ತು ೧೬ನೆಯ ಸಾಲುಗಳ ಲಿಪಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಒಂದೇ ಶತಮಾನದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಖಿತಗೊಂಡವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಿಪಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯ (ನೋಡಿ : ಐದು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು, ಶೋಧನಲೋಕ, ೧೯೭೮, ಮೈಸೂರು).

ಆರಂಭದ ಅಚ್ಚುತಸ್ತುತಿ

ಇತರ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿರುವ 'ಜಯತಿ' ಎಂಬ ವಿಜಯವಾಚಕದಿಂದಲೇ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವೂ ಮೊದಲಾಗಿದೆ. "ಜಯತಿ ಭಗವಾನ್ ಜಿನೇಂದ್ರೋ" 'ಜಯತಿ ವಿಶ್ವದೇವ ಸಂಘಾತ ನಿಶ್ಚಿತೈಕಮೂರ್ತಿಃ', 'ಜಯತಿ ಸುರಾಸುರ ಮಕುಟಪ್ರಣಮಿತ ಮಣಿಕಿರಣರಾಗಃ', 'ಜಯತಿ ಸುರವಧೂನಾಂ ಮನ್ಮಥ ಕಾಮಿನೀನಾಂ' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಉತ್ತರಕಾಲೀನ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿವೆ (ನೋಡಿ : ಬಾ.ರಾ.

ಗೋಪಾಲ್ : ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು, ಕದಂಬ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಶಿರಸಿ, ೧೯೮೩, ಪು. ೬, ೭, ೨೧, ೩೨, ೪೨). ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೆತ್ತಿರುವ ಅಚ್ಚುತನ ಸ್ತುತಿ ಹೀಗಿದೆ :

ಜಯತಿ ಶ್ರೀ ಪರಿಷ್ಕಂಗಳ ಶಾರ್ಙ್ಗ [ವ್ಯಾ]ನುರಚ್ಯುತಃ

ದಾನವಾಕ್ಷ್ಣೇಃ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಃ ಶಿಷ್ಣಾನಾಂತು ಸುದರ್ಶನಃ ||

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವವನೂ, ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನೂ, ದಾನವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಬೆಂಕಿಯಂತಿರುವವನೂ, ಸಜ್ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವವನೂ (ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರದಂತಿರುವವನೂ) ಆದ ಅಚ್ಚುತನು ಗೆಲ್ಲಲಿ - ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅರ್ಥ. ಸುದರ್ಶನ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷೆಯಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರವು ಅಚ್ಚುತನ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆಯುಧ. ಇದು ಮಹಾವೇಗಿ; ಜ್ವಲತ್ ಪಾವಕ ಸಂಕಾಶ; ಸರ್ವಶತ್ರುವಿನಾಶಕರ. ಅದರ ಕೆತ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸ್ತಾವಗಳಿಂದ ಈ ಚಿತ್ರಶಾಸನವು ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದಂತೆಯೇ ಇತರ ಕೆಲವು ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿಯಿದೆ. ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿಯ ಆಂಶಿಕ ಛಾಯೆಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿತವಾಗಿವೆ. ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕದಂಬರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನ ಗಿನಿಯ ವರ್ಷದ ಹೆರ್ಬಟಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭನ ಸ್ತುತಿಯು ಆರಂಭದಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ತೇನ ವಿಷ್ಣುನಾ ಯಸ್ಯ ವಕ್ಷಸ್ಯ, ಶ್ರೀ ಸ್ವಯಂಭಾತಿ" ಎಂಬುದು ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ "ಶ್ರೀ ಪರಿಷ್ಕಂಗಳ" ಎಂಬುದರ ವಿಸ್ತೃತ ನಿರೂಪಣೆಯಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಕದಂಬ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನ ಬನಹಟ್ಟಿ ತಾಮ್ರಶಾಸನದ "ಉದ್ರಿಕ್ತ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರ ಬಲವಿಮರ್ದನಃ ಹರಿಃ" ಎಂಬುದಾಗಲೀ, ಭೋಗವರ್ಮನ ತಗರೆ ತಾಮ್ರಶಾಸನದ "ವರಾಹರೂಪಧರಾ ಯೋಗಧರಾ ಯುಗಕ್ಷಯೇ" ಎಂಬುದಾಗಲಿ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದ "ದಾನವಾಕ್ಷ್ಣೇಃ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಃ" ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಸುತ್ತದೆ. (ನೋಡಿ. ಬಾ.ರಾ. ಗೋಪಾಲ್ : ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು, ಕದಂಬ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಶಿರಸಿ, ಪು. ೬೧, ೬೭, ಪು. ೭೩). ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಗವತದ ಸುದರ್ಶನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ "ಯುಗಾಂತಾನಲ ತಿಗ್ಮನೇಮಿ ಭ್ರಮತ್" ಎಂಬ (೬-೮-೨೩) ಮಾತಿದೆ. ಇದುವೇ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ "ದಾನವಾಕ್ಷ್ಣೇಃ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಃ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕವಾದಂತಿದೆ. ಇದೇನಿದ್ದರೂ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ ಅಚ್ಚುತಸ್ತುತಿಯ ಭಾವಭಾಯಿ, ಪದ ಪ್ರಯೋಗ ಆಮೇಲಿನ ಕೆಲವು ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆಯಲು ಇವು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳಂತೆ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವೂ “ಜಯತಿ ಶ್ರೀ ಪರಿಷ್ಕಂ” ಎಂಬ ಒಂದು ದೈವಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿದೆ. ಆಮೇಲಿನ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು, ಕಾವ್ಯಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ನಾರಾಯಣ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ದ ಗ್ರಂಥಾರಂಭವು “ಶ್ರೀ ತಳ್ತ ಉರದೊಳ್” ಎಂದಿದ್ದರೆ (೧-೧), ‘ಪಂಪಭಾರತ’ದ ಎರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ಆರಂಭವು “ಶ್ರೀಗೆ ಅಗಲ್ಲ ಉರಮಂ” ಎಂದಿದೆ (೨-೧). ಶ್ರೀರಮಣಿಗೆ ತನ್ನಯ ಪೇರುರಮಂ ನೆಲೆ ಮಾಟ್ಟು” ಎಂಬೊಂದು ಆಶ್ವಾಸಾದಿ ಪದ್ಯವು ‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ದಲ್ಲೂ (೮-೧), “ಶ್ರೀವಧು ರಾಗದಿಂದ ಅಗಲದೆ ಆವನ ವಕ್ಷದೊಳ್ ಇರ್ಪಳ್” ಎಂಬೊಂದು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದ ಪದ್ಯವು ‘ಕರ್ಣಾಟಕ ಪಂಚತಂತ್ರ’ದಲ್ಲೂ (೧-೧) ‘ಶ್ರೀವಧುವಕ್ಷದೊಳರೆ’ ಎಂದು ‘ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರ’ದಲ್ಲೂ (೩-೨) ಮತ್ತಿತರ ಹಲವು ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಬಂದಿವೆ. ಇಷ್ಟದೈವ ಸ್ತುತಿಯಾಗಿ, ಇಲ್ಲವೇ ಆಶ್ರಯದಾತನನ್ನು ನಾರಾಯಣನೊಡನೆ ಸಮೀಕರಿಸಿ ಕಾವ್ಯಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಪಂಪ-ರನ್ನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿತ್ತು. ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದ ನಾರಾಯಣನ ವಿವಿಧ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಅಚ್ಯುತನಸ್ತುತಿ ಮತ್ತು ‘ಶ್ರೀ ಪರಿಷ್ಕಂ’ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಾರಾಯಣರೂಪದ ನಮನ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕಾರದ ಆರಂಭಗಳ ಮೊದಲ ಬಳಕೆ ಇದೆ.

ವೀರ - ವಿತರಣ

ಆಳುವ ಪ್ರಭುಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾಂಡಲಿಕರಲ್ಲಿ, ಸಾಮಂತರಲ್ಲಿ, ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಸಮಾಜವು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಔದಾರ್ಯಗಳನ್ನು. ಶೌರ್ಯವೆಂದರೆ ಪರಾಕ್ರಮ, ಸಾಹಸ ; ಔದಾರ್ಯವೆಂದರೆ ದಾನ, ಕೊಡುಗೆ. ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳು ರಾಜರ, ಅಧೀನ ದಂಡನಾಯಕರ ಯುದ್ಧವಿಶಾರದತೆಯನ್ನು ಸಮರ ತ್ರಿನೇತ್ರ ಸಮರವೀರ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಹಸ್ತ ದಾನಗುಣವನ್ನು ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ದಾನಾರ್ಣವ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿಂದಲೂ ಕೀರ್ತಿಸಿವೆ. “ಓಡಿಂ - ಬೇಡಿಂ” ಎನ್ನುವ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿ ಕಲಿತನ ಹಾಗೂ ತ್ಯಾಗಗುಣಗಳನ್ನು (=ದಾನ) ಪಂಪನು ಗುರುತಿಸಿದರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦), ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನಲ್ಲಿ “ಬೀರ-ಬೀಯ” ಗುಣಗಳನ್ನು ರನ್ನಕವಿಯು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಗದಾ.ಯು. ೧-೧೮). ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನಲ್ಲಿ ಜನ್ನನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವುದು “ಈವ || ಇಳಿವ” ಗುಣ (ಯಶೋಧ. ೧-೧೨). ಪ್ರಭುವನ್ನು ಸಮರವೀರನಾಗಿ - ದಾನವೀರನಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕೈವಾರಿಸಿದೆ. ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವು ವೀರರ ಈ ಎರಡೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಉಲ್ಲೇಖಿತನಾದವನು ಕದಂಬರಾಜನಾದ ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ, ಆತನು ವೀರನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಪಲ್ಲವರ ಹಾಗೂ

ಕಲಭರ ಶತು ; ತನ್ನ ಯೋಧ ವಿಜಯರಸನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ವೀರಪಕ್ಷಪಾತಿ. ಶಾಸನವು ಆತನನ್ನು ‘ತ್ಯಾಗಸಂಪನ್ನ’ನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಜಯಕಾರಣನಾದ ವಿಜಯರಸನಿಗೆ ಆತ ಪಲ್ಮಿಡಿ ಮತ್ತು ಮೂಳಿವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದ ಬಾಳ್ಗಟ್ಟುವಿನ ವೀರದತ್ತಿಯ ಕಾರಣಪುರುಷನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಉಲ್ಲೇಖವು ಪಶುಪತಿಯದು. ಆತ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ನೂರಾರು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ “ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮ ಚರಿತ”. ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಗೋದಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ; “ದಾನ ಪಶುಪತಿ” ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತನಾಗಿದ್ದ ದಾನಿ. ಶಾಸನದ ಮೂರನೆಯ ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಜಯರಸ. ಈತ ಕೇಕಯ ಪಲ್ಲವರೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಕದಂಬರಿಗೆ ಗೆಲುವು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಜಯಧೀರ. ತನಗೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ “ಕುರುಂಬಿಡಿ” ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಮನ್ನಾ ಮಾಡಿದ ಉದಾರಿ, ಅಲೋಭಿ. ಹೀಗೆ ತಾನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಮೂವರು ವೀರರಲ್ಲೂ ಸಮರವೀರತೆ ಮತ್ತು ದಾನವೀರತೆಗಳನ್ನು ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವು ಮೇಲಿನಂತೆ ಗುರುತಿಸಿದೆ. ರಾಜವಂಶೀಯ ಪುರುಷರ “ವೀರ-ವಿತರಣ”ಗಳ ಮುಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳ ಗುಣಗಾನದ ಮೊದಲ ಸ್ವರವು ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಮೇಲಿನಂತೆ ಹೊಮ್ಮಿದೆ. ಅನಂತರದ ಹಳಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವೀರ-ದಾನಗಳ ಗುಣಗೀತೆಯ ಮೂಲಶೃತಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ.

ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ

ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದ ಎರಡನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿಯೇ “ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನ್ ಆಳೆ” ಎಂದಿದೆ. ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಇದನ್ನು “ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟಾರ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕದಂಬರ ರಾಜನಾದ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಈತನನ್ನು ಸಮೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈತನು ಕದಂಬವಂಶದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಮಯೂರವರ್ಮನ ಮೊಮ್ಮಗ; ಭಗೀರಥನ ಮಗ; ಈತನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೪೨೨-೪೪೨ ಎಂದರೆ ಸು. ೪೩೦ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯುವರಾಜ, ನರೇಂದ್ರ, ನರಪತಿ, ನೃಪತಿ, ಕದಂಬ ಸೇನಾನಿ, ಧರ್ಮಮಹಾರಾಜ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರಾಜೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಈತನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳು ಈತನನ್ನು “ಭಾಗೀರಥಿ ನರಪತಿ (ಭಗೀರಥನ ಮಗನಾದ ಮಹಾರಾಜ), ಕಾಕುಸ್ಥ ತುಲ್ಯ ಕಾಕುಸ್ಥ” ಎಂದೂ ಹೇಳಿವೆ. ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದ ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನನ್ನು ಕದಂಬರಾಜನಾದ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನೆಂದೇ ಹಲವರು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ “ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ” ಕದಂಬ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನಲ್ಲವೆಂದೂ ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನದ ಭಟಾರಿವಂಶದ ಕಾಕುಸ್ಥನೆಂದೂ ವಾದಿಸಿ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನವನ್ನು

ಕದಂಬರ ಶಾಸನವಲ್ಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿಯವರು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಆ ಸಂಕಲನದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ : ಜಿ.ಎಸ್.ಗಾಯಿ : ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಅರ್ಲಿ ಕದಂಬಾಸ್, ಐಸಿಎಚ್‌ಆರ್ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ನವದೆಹಲಿ, ೧೯೯೬, ಹಾಗೂ ಅದರ ಮುನ್ನುಡಿ ಪು. ೨೬-೨೭). ಇದು ವಿಚಾರಣೀಯ.

ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮಾನವ್ಯಸ ಗೋತ್ರ ಹಾರಿತಿಪುತ್ರ, ಧರ್ಮಮಹಾರಾಜ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹಲವು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನಿಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಾಯಿಯವರ ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಅವರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನೋಡಿ : ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ : ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ ಅವರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು (ಸಂ.), ಟಿ.ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರಾಮವಿ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೧೦, ಪು. ೪೦-೭೦). ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹವಾದ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗೆ : ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹಲವು ಶಾಸನವು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಒಂದು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದ ಶಿಲಾಶಾಸನ. ರಾಜತ್ವದ ಉಸ್ತುವಾರಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಮಾದರಿಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಲವು ಶಾಸನವು ಉಪಲಬ್ಧ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದು “ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಮಾದರಿ” ಆಗಿನ್ನೂ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ “ಜಯತಿ” ಎಂಬ ವಿಜಯವಾಚಕದ ಅಚ್ಯುತಸ್ತುತಿಯಿದೆ ; ಜತೆಗೆ, ಶಾಸನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ “ಕದಂಬಪನ್” ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. “ಕದಂಬಪ” ಎಂದರೆ ಕದಂಬರ ಒಡೆಯ, ಕದಂಬರ ಪರಿಪಾಲಕ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ನೃಪ, ಭೂಪ, ಕ್ಷಿತಿಪ, ಭಟಪ (=ಭಟಹ) ಇದ್ದಂತೆ ‘ಕದಂಬಪ’ ಎಂಬುದು ಕೂಡ. ಇದಕ್ಕೆ - ನ್ ಎಂಬುದು ಪುಂವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ ಅಷ್ಟೆ. ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನ್, ತಾರಾಧಿನಾಥನ್, ಪೆತ್ತಜಯನ್ - ಎಂಬ ಶಬ್ದರೂಪಗಳಂತೆಯೇ ‘ಕದಂಬಪನ್’ ಎಂಬುದು ಕೂಡ. ಕದಂಬರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುವ ರಾಜರ ಹಿಂದೆ “ಕದಂಬಾಣಾಮ್” ಎಂಬ ವಂಶಸೂಚಕ ಪದವಿರುತ್ತದೆ. “ಕದಂಬಾಣಾಂ ಮಯೂರಶರ್ಮಣಾ” “ಕದಂಬಾಣಾಮ್ ಯುವರಾಜ ಶ್ರೀ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮಾ”, “ಕದಂಬಾನಾಂ ಧರ್ಮಮಹಾರಾಜಸ್ಯ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಶಿವ ಮೃಗೇಶವರ್ಮಣಃ” “ಕದಂಬಾಣಾಮ್ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಶಿವಮಾಂಧಾತ್ಯವರ್ಮಾ” “ಕದಂಬಾನಾಂ ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀ ರವಿವರ್ಮಾ”, “ಕದಂಬಾನಾಮ್ ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀ ಹರಿವರ್ಮಃ” ಎಂದು ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಹಲವು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ “ಶ್ರೀಮತ್ ಕದಂಬಪನ್

ತ್ಯಾಗಸಂಪನ್ನನ್ ಕಲಭೋರನಾ ಅರಿ ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನ್ ಆಳೆ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ “ಕದಂಬಪನ್” ಎಂಬುದು “ಕದಂಬಾಣಾಮ್” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೆಂಬಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಹಲವು ಶಾಸನವು ಕದಂಬ ಶಾಸನವೆನ್ನಲು, ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನವೆನ್ನಲು, ಕದಂಬಶಾಸನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎನ್ನಲು ಇದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಪೋಷಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯ.

ಗಾಯಿಯವರು “ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ”ನನ್ನು ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿರುವ ಭಟಾರಿ ವಂಶದ “ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ”ನೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಭಟ್ಟೋರ” ಎಂಬುದು ಭಟಾರಿ ಎಂಬುದರ ವಂಶನಾಮ ರೂಪವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದಿರುವಂತಿದೆ. ಅದು ವಂಶನಾಮವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ “ಅಳುಪಗಣ ಪಶುಪತಿ”, “ಸರಕೆಲ್ಲ ಭಟರಿ” “ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ” ಎಂಬಲ್ಲಿಯಂತೆ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ, “ಭಟ್ಟೋರ ಕಕುಸ್ಥ” ಎಂದಿರಬೇಕಿತ್ತು; ಹಾಗಾಗದೆ ಉತ್ತರಪದವಾಗಿದ್ದು “ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ” ಎಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವಂಶಸೂಚಕವಲ್ಲ ; ಬದಲಿಗೆ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದ “ಭಟ್ಟಾರಕ” ಎಂಬುದರ ಕನ್ನಡರೂಪ. ಪೂಜ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ, ಗೌರವಾನ್ವಿತವ್ಯಕ್ತಿ, ರಾಜ-ದೊರೆ ಎಂದು ನಿಘಂಟುಗಳು “ಭಟ್ಟಾರಕ” ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದು ಆಳುವ ರಾಜರಿಗೆ ಮತ್ತು ಯತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಭಟ್ಟಾರಕ ಎಂಬುದು ಭದ್ರಬಾಹು ಭಟ್ಟಾರಕ, ಧರ್ಮಗುಪ್ತ ಭಟಾರಕ, ಗುರುದತ್ತ ಭಟಾರಕೇ ಮುಂತಾದ ಕಥೆಗಳ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ “ಪೇಟೆಂ ಭಟ್ಟಾರ” “ಎಲೆ ಭಟ್ಟಾರ” “ಭಟಾರಕ ಪಕ್ಕದ” ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡದ “ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ” ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ’, ‘ಪರಮ ಭಟಾರ’ ಎಂಬುದು ರಾಜನ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನಗಳು, ೧, ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೧೧, ಪು. ೨೬, ೨೯, ೩೬, ೪೧, ೪೨; ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳು, ೧, ೨೦೧೧, ಪು. ೧೭, ೨೧, ೨೨, ೨೪). ತಾಳಗುಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಂತರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ‘ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ (ಎ.ಕ. XIV, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨, ೧೦೩, ೧೦೪).

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮೊದಲನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹತ್ತಿಮತ್ತೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ “ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರ್ಷ ಭಟಾರರಾ ಪೃಥುವಿರಾಜ್ಯಂಗಯ್ಯ” ಎಂದಿದ್ದರೆ (ಎಇ VI, 26, ಎಸ್‌ಐಐ XVIII, ಸಂಖ್ಯೆ ೮) ರಾಮೇಶ್ವರದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನನ್ನು “ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಗೋಯಿಂದರ ಭಟಾರರಾ” (ಎಇ XXXIII, ಪು. ೩೨೭-೩೪೪) ಎಂದು ರಾಜನ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಉತ್ತರಪದವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹಲವು ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಭುವಾದ ಕಕುಸ್ಥನೊಂದಿಗೆ “ಭಟ್ಟೋರ”

ಉತ್ತರಪದವಾಗಿ ಸೇರಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕದಂಬರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ, ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೪ ಮತ್ತು ೫ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಗುಪ್ತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ “ಭಟ್ಟಾರಕ” ಎಂಬುದು ರಾಜನಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. “ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ ಮಹಾರಾಜ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಶ್ರೀ ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತ ಸತ್ತುತ್ತಸ್ಯ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಸ್ಯ (ಸಿಐಐ, ೩, ೧೯೮೧, ಸಂ. ೬) “ಪರಮ ದೈವತ ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಶ್ರೀ ಪೃಥಿವೀಪತೌ” (ಸಿಐಐ, ೩, ೧೯೮೧, ಸಂ. ೪೭) ಏತಚ್ಚ ಕಾವ್ಯಂ ಏಷಾಂ ಏವ ಭಟ್ಟಾರಕ ಪಾದಾನೀಂ ದಾಸಸ್ಯ ಸಮೀಪ” (ಸಿಐಐ, ೩, ೧೯೮೧, ಸಂ. ೧) ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಗುಪ್ತರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಭಟ್ಟೋರ ಎಂಬುದು ತತ್ಕಾಲದ ‘ಭಟ್ಟಾರಕ’ ಎಂಬುದರ ಕನ್ನಡ ರೂಪವೆನ್ನಬಹುದು. ಇದು ಆಳುವ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹಲಿಡಿ ಶಾಸನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜನು ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನೇ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಹಲಿಡಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹುದ್ದೆಯ ಕ್ರಮಾನುಗತತೆಯ ಅಥವಾ ‘ಶ್ರೇಣೀಕರಣ’ದ (hierarchy, cadre) ಪಾಲನೆಯಿದೆ. ಮೊದಲು ಭಟ್ಟಾರಕ (=ಭಟ್ಟೋರ), ಬಳಿಕ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ (=ಭಟಹ), ತರುವಾಯ ಅಳಪಗಣ ಒಡೆಯ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪುತ್ರ (=ಪ್ರೇಮಾಲಯ ಸುತನ್) ಎಂದರೆ ಯೋಧ ಅಥವಾ ಜಯತಂದ ವೀರ - ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಹುದ್ದೆ-ಗೌರವಗಳ ಶ್ರೇಣಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಇದು ಕೂಡ “ಭಟ್ಟೋರ” ಎಂಬುದು ಭಟ್ಟಾರಕಕ್ಕೆ ಸಮನೆಂಬುದನ್ನು ಇಂಗಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನನ್ನು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ‘ಕಕುಸ್ಥ’ ಎಂದಿದೆ. ಕದಂಬ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನು ಕದಂಬರ ರಾಜನಾದ ಭಗೀರಥನ ಪುತ್ರ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ರಾಜನಾದ ದಿಲೀಪಪುತ್ರನಾದ ಭಗೀರಥನ ಮಗನ ಹೆಸರು ಕೂಡ “ಕಕುಸ್ಥ” ಎಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. “ಭಗೀರಥಾತ್ ಕಕುಸ್ಥೋಭೂತ್ ಕಕುಸ್ಥಸ್ಯ ರಘುಃ ಸುತಃ (ಬಾಲಕಾಂಡ : ೭೦-೪೦). ರಾಮಾಯಣದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದ ಆರಂಭಕಾಲೀನ ಕದಂಬರೇ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ರಾಜನಾದ ಭಗೀರಥನ ಪುತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ‘ಕಕುಸ್ಥ’ ಎಂದೇ ಹಲಿಡಿಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಹೆಸರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿರಬೇಕು. ಮುಂದೆ ಅದು ಕಾಕುಸ್ಥ ಎಂದಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು (ಕಕುಸ್ಥ ವಂಶೋದ್ಭವ ಕಾಕುಸ್ಥ). ಈ ಎಲ್ಲ ಆಧಾರಗಳಿಂದ “ಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರ”ನು ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನೇ ಎಂದೂ, ಹಲಿಡಿಶಾಸನವು ಕದಂಬ ವಂಶದ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ ಶಾಸನವೇ ಎಂದೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

ಪಶುಪತಿ

ಹಲಿಡಿಶಾಸನದ ೫ ರಿಂದ ೯ ನೆಯ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪಶುಪತಿಯ ದಾನ ಮತ್ತು ಶೌರ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈತನನ್ನು “ಬಟರಿ ಕುಲವೆಂಬ ನಿರ್ಮಲವಾದ

ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರ” (“ಬಟರಿ ಕುಲಾಮಲ ವ್ಯೋಮ ತಾರಾಧಿನಾಥನ್”) ಎಂದಿದೆ; ಇದು ತಾಳಗುಂದದ ಸ್ತಂಭಶಾಸನದಲ್ಲಿ “ಕದಂಬ ಸೇನಾನಿ ಬೃಹದಾನ್ವ(ಯ) ವ್ಯೋಮ ಚಂದ್ರಮ್ನಾಃ” ಎಂದು ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪಶುಪತಿಯು ಶಿವಾರಾಧಕರಾದ ಅಳುಪರ ಸಮೂಹದ ಒಡೆಯ ಅಥವಾ ದೊರೆ (“ಅಳಪಗಣ ಪಶುಪತಿಯಾ”); ಈತನು ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ನೂರಾರು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಪ್ರದಾನವನ್ನೂ (ಗೋದಾನವನ್ನು), ನೂರಾರು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮವನ್ನೂ ತೋರುತ್ತಿದ್ದವನು (“ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ಬಹುಶತಹವನ ಆಹವದುಳ್ ಪಶುಪ್ರದಾನ ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮ [ಚಿರಿತೋನ್”) ; ಈತನು ದಾನಪಶುಪತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಖ್ಯಾತನಾದ ಪಶುಪತಿಯೇ. (ದಾನಪಶುಪತಿಯೆಂದು ಪೊಗಟ್‌ಪೊಟ್ಟಣ ಪಶುಪತಿ ನಾಮಧೇಯನ್). ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಪಶುಪತಿಯ ವೀರಗುಣ ಮತ್ತು ದಾನಗುಣಗಳನ್ನು ಹಲಿಡಿಶಾಸನವು ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಈತ ಆ ಶಾಸನದ ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಮೇಲೆ ಬಟರಿ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಭಟಾಂ ಕಾಕುಸ್ಥನ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ತ್ರುಟಿತ ಶಾಸನವಿದೆ (ಎ.ಕ. XIV, ಶಿಕಾರಿ, ೧೨೩, ಮೈಸೂರು ೨೦೧೯ ; ಬಾ.ರಾ. ಗೋಪಾಲ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೩, ೧೪). ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿಯವರು ಈ ಶಾಸನವನ್ನು, ಇದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪಶುಪತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಕೇವಲ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಗಮನಿಸಿದ್ದರೆ, ಗಾಯಿಯವರು ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ : ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನ, ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ, ೨೦-೩, ೧೯೩೯, ಪು. ೩೧-೪೦ ; ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ; ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ ಅವರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು (ಸಂ.) ಟಿ.ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರಾಮುವಿ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೧೦, ಪು. ೪೮-೬೧) ಯಾರ ಹೆಸರು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ದಾನಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ವಿಧಿತವಾಗಿದೆಯೋ (ಪಶುಪತಿಃ ಇತಿ ಯಸ್ಯ ನಾಮ ದಾನೇ ದಿಶಿ ವಿಧಿತವ್ಯಂ . . . .ಸಮರೇ ಚ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಮ್) ಆತನನ್ನು ಪಶುಪತಿ ಎಂದು ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನವು ಕರೆದಿದೆ. ಅವನು ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ದಾನಿಯೆನಿಸಿದ್ದ (“ತೇನ ಅನೇಕ ಮಹಾ ಅಧ್ವರೇಷು ದದತಾ”). ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ ವಿಪ್ರರಿಂದ ಪುಷ್ಪಿತನಾಗಿದ್ದ ಎಂದು ತಾಳಗುಂದದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ (“ಸಮ್ಯಾನಿತ್ಯಃ ಪ್ಲಾವಿತಂ ವಿಪ್ರೈಃ”). ಹಲಿಡಿಶಾಸನದ ಹಾಗೂ ತಾಳಗುಂದದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪಶುಪತಿಯು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂಬುದು ಗಾಢಸಾಮ್ಯದ ಈ ವಿವರಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಪಶುಪತಿಯು ಕದಂಬ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿಯೆಂದು

ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ ಅವರ ಭಾವನೆ. ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿಯವರ ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ : “ಪಶುಪತಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಈತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಡನಲ್ಲ; ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ. ಎಂದರೆ ಪಶುಪತಿಯು ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ ಅಳಿಯನಲ್ಲ, ಆತನ ಮೊಮ್ಮಗ. ತಾಳಗುಂದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನದ ಭಟಾರಿ ವಂಶದ ಕಾಕುಸ್ಥ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾಗಿರುವ ಪಶುಪತಿಯರೂ ಹಲಿಡಿ ಶಾಸನದ ಕದಂಬಪನಾದ ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಪಶುಪತಿಯೂ ಅಭಿನ್ನರು ; ಈ ಪಶುಪತಿಯು ಅಳುಪ ಮತ್ತು ಕದಂಬರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈತನನ್ನು ಹಲಿಡಿಶಾಸನದಲ್ಲಿ ‘ಬಟಾರಿ ಕುಲದೊನ್ ಅಳುಕದಂಬನ್’ ಎಂದು ಆ ಶಾಸನದ ಮುಖ್ಯವಿಷಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ; ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನಾದ ಈ ಪಶುಪತಿಯೇ ಕದಂಬರ ಹರಿವರ್ಮನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿದ್ದ. ಅಲ್ಲದೆ ನಂದಾವಳಿನಾಡಿನ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ”. ಈ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರ = ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ = ಪಶುಪತಿ ಎಂಬುದು ಗಾಯಿಯವರ ಸಮೀಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಲು ಒಂದೆರಡು ಬಾಧಕಾಂಶಗಳಿವೆ.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ತಾಳಗುಂದದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥನ ಶಾಸನದ ತ್ರುಟಿತವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಶಾಸನತಜ್ಞರಾದ ಎಸ್. ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರದಾರರು ಮರು ಓದಿಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಎ.ಕ. XIV, ಶಿಕಾರಿಪುರ, ೨೦೧೯, ಸಂಖ್ಯೆ ೧೨೩), ಅದರಂತೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭದ ಶಾಸನದ ಸಾಲುಗಳು ಹೀಗಿವೆ : “ಕಾಕುಸ್ಥೇನ ಭಟಾರಿವಂಶತೀಲಕೇನ ಅನನ್ಯ ರೂಪಾಶ್ರಯಾ ಮಾತೃ ಚ ಅಪಿ ಕದಂಬವಂಶ ಭವಯಾ ಲಕ್ಷಾಚ ಯೋತ್ಸಾದಿತಃ”. ಇದರ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆ : “ಕಾಕುಸ್ಥನಿಂದ ಭಟಾರಿವಂಶಕ್ಕೆ ತೀಲಕಪ್ರಾಯನಾದವನಿಂದ ಹಾಗೂ ಅನನ್ಯ ರೂಪಶ್ರೀಯಾದ ಕದಂಬವಂಶಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಜನಿಸಿದ (ಪಶುಪತಿ)”. ಇದರಿಂದ ಪಶುಪತಿಯು ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಮಗ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ ಮತ್ತು ಪಶುಪತಿಯರು ಅಭಿನ್ನರೆಂಬ ಸಮೀಕರಣವು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ ಮತ್ತು ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಹೊರತು ಒಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪಶುಪತಿ = ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ = ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ ಎಂಬ ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿಯವರ ಸಮೀಕರಣವು ಸರಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಶುಪತಿಯನ್ನು “ಅಳುಪಗಣ ಪಶುಪತಿ” ಎಂದೂ, “ಬಟರಿಕುಲ ಅಮಲವ್ಯೋಮ ತಾರಾಧಿನಾಥನ್” ಎಂದೂ ಹಲಿಡಿಶಾಸನವು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಹೀಗಾಗಿ ಭಟಾರಿವಂಶದ ಕಾಕುಸ್ಥನಿಗೆ “ಕದಂಬಪನ್” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ ಕದಂಬರ ದೊರೆಯಂತೂ ಅಲ್ಲ. ಭಟಾರಿ ವಂಶದ

ಕಾಕುಸ್ಥನು ತಾನೇ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ, ತಾನೇ ಶಾಸನ ನಿರ್ಮಾತೃವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ತನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಸರಾದ ‘ಪಶುಪತಿ’ಯೇ ನಿರ್ಮಾತೃ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಟರಿ ಕುಲದವನು ಅಳುಕದಂಬನು ಎಂದು ಸಂದಿಗ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪಶುಪತಿಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದ ತಾಳಗುಂದದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನವು ಸಮುಚಿತವಾಗಿ ಪಶುಪತಿಯ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಪಶುಪತಿಯ ಪರಾಕ್ರಮದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವ ಪಶುಪತಿಯೇ ಹಲಿಡಿ ಶಾಸನದ ಕರ್ತೃ, ನಿರ್ಮಾತೃವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಶಾಸನವು ಕೂಡ ಪಶುಪತಿ ಎಂದರೆ ಶಿವನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕಿತ್ತು ; ಆದರೆ ಹಲಿಡಿಶಾಸನವು ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. “ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ”, “ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ” ಎಂಬ ನಾಮಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯವು ಗಾಯಿಯವರ ಭಟರಿ ಕಾಕುಸ್ಥ = ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರ = ಪಶುಪತಿ ಎಂಬ ಸಮೀಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಚೋದನೆ ನೀಡಿರುವಂತಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಶುಪತಿ ಒಬ್ಬನೇ; ಆತ ಭಟಾರಿ ಕಾಕುಸ್ಥನ ಮಗ, ಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನ (ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ) ಮೊಮ್ಮಗ ಎಂಬಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ದಿಟ.

ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವ

೧೬ ಸಾಲುಗಳ ಕಿರುವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಮೋಟುಗಂಬದ ಬರಹ ಹಲಿಡಿಶಾಸನ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಬಿಲ್ಲು, ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ, ಮೃಗೇಶ-ನಾಗರ ಭಯಂಕರತೆ, ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಯುದ್ಧ, ಕತ್ತಿ ತೊಳೆದು ಗೌರವಿಸುವ ಬಾಳುಟ್ಟು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರ, ಮೃಗೇಶ, ನಾಗ, ಪಶುಪತಿ, ಭಟರಿ, ವಿಜಯರಸ, ಅಳುಕದಂಬ - ಈ ಏಳು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಜತೆಗೆ ಕದಂಬ, ಕಲಭ, ಬಟರಿಕುಲ, ಅಳುಪ, ಸರಕೆಲ್ಲ, ಕೇಕಯ, ಪಲ್ಲವ, ಸೇಂದ್ರಕ, ಬಾಣ-ಹೀಗೆ ಒಂಬತ್ತು ರಾಜವಂಶಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ವೀರಭಾವದ ವೀರದತ್ತಿಯ ವೀರಯುಗದ ಶಾಸನ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜವಂಶಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಲ್ಲವ ಮತ್ತು ಕದಂಬ ವಂಶಗಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಗಳು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ.

ಮೌರ್ಯ, ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅನಂತರ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ರಾಜವಂಶಗಳು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ, ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಪಾರಮ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಕದಂಬರು ಬಾಣರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅಧೀನರಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು; ಅಳುಪರೊಂದಿಗೆ ಅವರು ವೈವಾಹಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಸೇಂದ್ರಕರು, ಸರಕೆಲ್ಲರು ಕದಂಬರೊಂದಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ

ಕಲಭರು ಕದಂಬರ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿದ್ದರು ; ಕೇಕೆಯರು ಪಲ್ಲವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕದಂಬರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಳುಪರು, ಬಾಣರು, ಸೇಂದ್ರಕರು, ಬಟರಿಕುಲದವರು, ಸರಕೆಲ್ಲ ವಂಶವದರು ಇದ್ದರೆಂದೂ ಪಲ್ಲವರೊಂದಿಗೆ ಕೇಕೆಯರಿದ್ದರೆಂದೂ ಶಾಸನವು ಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಒಕ್ಕೂಟ ಹೋರಾಟ ಕ್ರಮ. ರಾಜವಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಗ್ಗೂಡಿ ವಿಜಯಕ್ಕಾಗಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಕದಂಬ-ಪಲ್ಲವ ರಾಜವಂಶಗಳು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಶಾಸನವು ಇಂಗಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಮೆರೆದ, ಅಶೋಕ, ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತರು ಈ ರಾಜವಂಶಗಳ ರಾಜರಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಪಾರಮ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಆಗ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಯುದ್ಧಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (“ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ಬಹು ಶತಹವನಾಹವದುಳ್”). ಅದರಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪಶುಪತಿಯು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ. ತಾಳಗುಂದದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಶುಪತಿಯನ್ನು ದಶಮಂಡಲಗಳ ನಾಯಕನೆಂದಿದೆ (ದಶಮಂಡಲಿಕೇಷು ನಾಯಕತ್ವಂ). ಈ ಎಲ್ಲವೂ ತತ್ಕಾಲದ ನಿತ್ಯ ಸಮರದ ಸೂಚಕಗಳಾಗಿವೆ; ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತತ್ಕಾಲದ ವೀರೋದ್ಯಮದ ಕುರುಹುಗಳಾಗಿವೆ. ಕದಂಬರಿಗೆ ಜಯತಂದಿತ್ತ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಬಾಳ್ಗಟ್ಟು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇನಾಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೌರವಿಸಿರುವುದು, ಅವನಿಗೆ ಹಲಿಡಿ ಮತ್ತು ಮೂಟೆವಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳ ವೀರದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಪ್ರಸುತ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕದಂಬ-ಪಲ್ಲವರ ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾಯಃ ತೀವ್ರವಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಇಂಗಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಳಗುಂದದ ಸ್ತಂಭಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ ಮಗನಾದ ಶಾಂತಿವರ್ಮನನ್ನು ಕೀರ್ತಿವಂತನೆಂದೂ ಜತೆಗೆ ಪಟ್ಟತ್ರಯಗಳಿಂದ (ಪತ್ರಪಟ್ಟ ರತ್ನಪಟ್ಟ ಪುಷ್ಪಪಟ್ಟ) ಶೋಭಿತನಾದವನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ (“ತಸ್ಯ ಔರಸ್ಯ ತನಯಸ್ಯ ವಿಶಾಲಕೀರ್ತೇಃ ಪಟ್ಟತ್ರಯಾರ್ಪಣ ವಿರಾಜಿತ ಚಾರುಮೂರ್ತೀಃ”). ಇದು ತಮ್ಮ ಮೇಲ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಕದಂಬರ ಸಾಮ್ರಾಟನದ ಸೂಚಕವೇ. ಮುಂದೆ ಗೋವಾ ಮತ್ತು ಹಾನುಗಲ್ಲು ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಶಾಸನಗಳು ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನು ೧೮ ಬಾರಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಈ ಮೇಲ್ತೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿಯೇ. ಕದಂಬ-ಪಲ್ಲವರಿಗೆ ದೊರೆಯದ ಈ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವ ಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಮುಂದೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿಗೆ. ಆತನು ಹಂಗ, ಆಳುಪ, ಮೌರ್ಯ, ನಳ, ಮಾಳವ, ಗೂರ್ಜರ, ಕಳಿಂಗರು, ಕೋಸಲರು, ಪಲ್ಲವ, ಬನವಾಸಿ, ಕೊಂಕಣ, ಪುರಿ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಕತ್ರರು, ಪಿಷ್ಟಪುರ, ಕುನಾಲದ್ವೀಪ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಉತ್ತರಾಪಥದ ಹರ್ಷವರ್ಧನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವ ಹೊಂದಿ ‘ದಕ್ಷಿಣಾಪಥೇಶ್ವರ’,

‘ಪರಮೇಶ್ವರ’ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ. ಆ ಮೂಲಕ ಹಿಂದಿನವರ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ.

ಇತರ ಸಂಗತಿಗಳು

ರವಿವರ್ಮನ ದಾವಣಗೆರೆಯ ತಾಮ್ರಪಟಗಳಲ್ಲಿ “ನರ್ಮದಾಂತ ಮಹೀಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾಯಾಂ ಆಶ್ರಿತ್ಯಾಭಿನಂದತಿ” (ನರ್ಮದಾ ನದಿಯವರೆಗಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಒಂದು ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನರ್ಮದೆಯವರೆಗೆ ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವಿದ್ದಿತೆಂದು ಇದರಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನುಳಿದರೆ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯೇ ಭಾರತದ ಮತ್ತೊಂದು ಪವಿತ್ರವಾದ ನದಿ. ಈ ನದಿಯ ಮಾಂಧಾತ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಓಂಕಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಯೋಧ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾಮಾಯಣದ ಯೌವನಾಶ್ವನ ಮಗ ಮಾಂಧಾತ ಮಹಾರಾಜನು ಉಗ್ರತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಈ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂಬುದು ಪ್ರತೀತಿ. ಕದಂಬ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು ವಿಜಯಶಿವ ಮಾಂಧಾತವರ್ಮ ಎಂದೇ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಓಂಕಾರ ಎಂದರೆ ಪ್ರಣವ; ಓಂಕಾರೇಶ್ವರ ಎಂದರೆ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ. ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಓಂಕಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅಯೋಧ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾದ ಮನುವಿನೊಂದಿಗೆ ಕದಂಬರು ಸಂಬಂಧ (“ಮಾನವ್ಯಸಗೋತ್ರರು”) ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಸಂಹಾರದ ಅನಂತರ ಶಿವನು ಒಂದು ಕದಂಬವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಹಣೆಯಿಂದ ಬೆವರು ಕೆಳಗೆ ಬಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಕದಂಬರ ಮೂಲಪುರುಷ ಮುಕ್ಯಣ್ಣ ಕದಂಬನು ಜನಿಸಿದ ಎಂದು ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಉಗ್ರೋಗ್ರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶಿವನ ಬೆವರಿನಿಂದಲೇ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯು ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬ ಆ ನದಿಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ನಿಕಟವಾಗಿದೆ. ಓಂಕಾರೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಜೊತೆಯಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೊಸ ಫಲಿತಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು.

“ಕದಂಬ” ಎಂಬ ವಂಶನಾಮವು ಮುಕ್ಯಣ್ಣ ಕದಂಬನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂಬ ಉತ್ತರಕಾಲೀನ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯು ಒಂದು ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆ. ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಬಳಿ ಕದಂಬವೃಕ್ಷವೊಂದು ಇದ್ದು ಅದರ ಉಪಚಾರ, ಆರಾಧನೆಗಳಿಂದ ‘ಕದಂಬ’ವೆಂಬ ವಂಶನಾಮವು ಬಂದಿತೆಂದು ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ ತಾಳಗುಂದದ ಸ್ತಂಭಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ (ಗೃಹ ಸಮೀಪ ದೇಶ ಸಂರೂಢ ವಿಕಸತ್ ಕದಂಬೈಕ ಪಾದಪಮ್ ತತ್ ಉಪಚಾರವತ್ ತದಾಸ್ಯ ತರೋಃ ಸಾನಾಮ್ಯು ಸಾಧರ್ಮಮಸ್ಯ). ಕದಂಬವೃಕ್ಷದಿಂದ ಬಂದ ಕದಂಬವೆಂಬ ನಾಮವೇ ಈ ವಂಶದ ಕುಲನಾಮವಾಯಿತೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ

ಸ್ವಪ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಕದಂಬರ ಮಯೂರಶರ್ಮ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಚಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಪಲ್ಲವರೊಂದಿಗೆ ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ (ತತ್ರ ಪಲ್ಲವಾಶ್ವಸಂಸ್ಥೇನ ಕಲಹೇನ ತೀವ್ರೇಣ ರೋಷಿತಃ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಮಯೂರಶರ್ಮನು ದರ್ಭೆ, ಸಮಿತ್ತು, ಚರು, ಸೌಟುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಡಿ ಕದಂಬರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. ಪಲ್ಲವರಿಂದಲೇ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದ (“ಪಟ್ಟಬಂಧ ಸಂಪೂಜಾದಿಂ ಕರಪಲ್ಲವೈಃ ಪಲ್ಲವೈಃ ಧೃತಾಮ್”). ಕದಂಬ ಎಂಬುದು ಒಂದು ವೃಕ್ಷನಾಮ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಲ್ಲವ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಅಂಕುರ, ಚಿಗುರು, ತಳಿರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಪಲ್ಲವರು ಚಿಗುರು ಆದರೆ, ತಾವು ದೃಢವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ವೃಕ್ಷವೆಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೂ ಈ ವೃಕ್ಷನಾಮವನ್ನು ಕದಂಬರು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿಲ್ಲ. ಚಿಗುರುಗಿಂತ ‘ವೃಕ್ಷ’ವು ದೃಢ, ವ್ಯಾಪಕ ಹಾಗೂ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂಬ ಚೋದ್ಯದನಿಯೂ ಇದ್ದೀತು. ಪಲ್ಲವರು ಮೊದಲಿಗೆ ಇದ್ದುದು ‘ತೊಂಡೈಮಂಡಲ’ದಲ್ಲಿ. ಆರ್ಕಾಟ್, ಚಿಂಗಲ್‌ಪೇಟೆ ಮತ್ತು ನಲ್ಲೂರುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಈ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಂಚೀಪುರವು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಪಲ್ಲವರ ಮೂಲಸ್ಥಳ. ಬಿಂಬಾಫಲಕ್ಕೆ ಅದರ ಬಳಿಗೆ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ‘ತೊಂಡೈ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಚಿಗುರನ್ನಾಗಲಿ, ಬಳಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಫಲವನ್ನಾಗಲಿ ಮೀರಿದ ‘ವೃಕ್ಷ’ವು ಕದಂಬರ ಕುಲನಾಮವಾದಂತಿದೆ, ಈ ವಂಶನಾಮವು ಸ್ವರ್ಧಾಜನ್ಯವಾಗಿರುವಂತಿದೆ.

ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನನ್ನು, ರಾಜವಂಶವಾದ ಕೇಕಯರನ್ನು (ದಶರಥನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕೈಕೇಯಿಯ ತಂದೆಯ ವಂಶಜರು) ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಇದು ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕದಂಬರದು ಮಾನವ್ಯಸ ಗೋತ್ರ. ಬ್ರಹ್ಮ-ಮರೀಚಿ-ಕಶ್ಯಪ-ವಿವಸ್ವಂತ-ಮನು ಎಂಬ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಿನ ತಂದೆಯೇ ಮನು. ಇವನ ವಂಶಜರು ಮಾನವ್ಯಸಗೋತ್ರರು. ಅಯೋಧ್ಯಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವೇ ಮೊದಲನೆಯವನು. ಹೀಗಾಗಿ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯವಂಶದೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಕದಂಬರು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಗೀರಥ, ರಘು, ಕಾಕುಸ್ಥ, ಶಿವಮಾಂಧಾತ, ರವಿ, ಭಾನು, ಹರಿ, ಅಜ - ಎಂಬ ಕದಂಬ ವಂಶದ ರಾಜರ ಹೆಸರುಗಳು ಸೂರ್ಯವಂಶೀಯ ರಾಜರದೇ ಆಗಿವೆ. ರವಿಮರ್ಮ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮರು ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ಅರಸರಂತೆ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳ ಆಚರಣೆ, ಸ್ತ್ರೀಗ್ರಂಥಗಳ ಶ್ಲೋಕೋಲ್ಲೇಖ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಾನದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು ಅವು ರಾಮಾಯಣಕಾಲದ ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯ ಕುರುಹಾಗಿವೆ.

□□

ಡಾ. ಎಸ್.ಪಿ.ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರ “ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ” ಸಂಪುಟಗಳು

ಡಾ. ಸುಂಕಂ ಗೋವರ್ಧನ

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯಿದೆ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಾಲಘಟ್ಟವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೋ, ಕವಿಧರ್ಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೋ, ವಸ್ತು-ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೋ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೋ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟದ ಹಾಗೂ ಬಹುಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ. ಒಂದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒಟ್ಟಿಂದದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಿತಿಯು ಇದಾಗಿದೆ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದವರು ಬಹುಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ‘ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯು ಇದುವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಬಂಧದಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯು ಬಿಗಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ‘ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯ ಸಂಪುಟಗಳು ಕೂಡ ಇಂತಹ ಸಾಂಘಿಕ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಆಗಿದೆ.

ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಕನ್ನಡದ ಬಹುತೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡವೇ. ಬಹುಶಃ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಂತಹ ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ರೆವರೆಂಡ್ ಕಿಟ್ಟೆಲ್, ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್, ಇ.ಪಿ.ರೈಸ್, ಆರ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಕೆ.ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಎಂ.ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕೊಡುಗೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹೆಸರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕಕ್ಷೀಣ ಹಾಗೂ ಉಪಯೋಗಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯಗೊಂಡು

ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗಿವೆ. ರಂ.ಶ್ರೀ.ಮುಗಳ ಮತ್ತು ತ.ಸು.ಶಾಮಮರಾಯರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲವಾದರೂ ವಿಹಂಗಮ ನೋಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಾಗಿವೆ. ಕಿರಿದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದನ್ನು ನೋಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಈ ಎರಡು ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಮಾಡಿವೆ. ನಂತರ, ಎನ್.ಎಸ್.ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಪಕ್ಷಿನೋಟವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಳವಳಿಯ ಭಾಗವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಸಿ.ವೀರಣ್ಣನವರ ಪ್ರಯತ್ನ ಬಹಳ ವಿಭಿನ್ನವಾದುದು.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿ ಬಹುಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಾಕಾರರೆಂದರೆ ಎಸ್.ವಿದ್ಯಾಶಂಕರರು. ಇವರು ಹಲವು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಆರಂಭದಿಂದ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕೈಹಾಕಿದರು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರು ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳ ಆರು ಬೃಹತ್ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರತಂದರು.

ಇಂತಹ ಕನ್ನಡದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೊಂದು ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಸೇರ್ಪಡೆ ಕನ್ನಡದ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಎಸ್. ಪಿ. ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರ ೬ ಸಂಪುಟಗಳ “ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ” ಬೃಹತ್ ಸಂಪುಟಗಳು. ಇದುವರೆಗೂ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಂದುಕೊಂಡಂತೆ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ ಅಪರೂಪದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನಾಗಿಯೂ ಇದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಮುಗಿಸಲೇಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಉಮೇದಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟಗಳು ಎಲ್ಲೂ ಸೊರಗಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಸಂಪುಟದಿಂದ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಬಂದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಒಟ್ಟು ಆರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದುಬಂದು ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದೆ. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಮಗ್ರ ನೋಟದ ಮುಂಗಾಣ್ಕೆಯಂತೆ ಆರಂಭದಿಂದ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಮಗ್ರ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಇದಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಈ ಕೃತಿಗಳ ಸಮಗ್ರ ಕೊಡುಗೆ ಮತ್ತು ಅನನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡೋಣ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ : ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೦

೬೩೪ ಪುಟಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ವಿಂಗಡಣೆಗಳನ್ನು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದು ಕಾವ್ಯ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೦ರ ಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂಪುಟವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿ ಪೋಷಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದವರು ಕನ್ನಡದ ಶಾಸನ ಕವಿಗಳು. ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಯೋಗಶೀಲರಾದ ಕವಿಗಳೇ ಮುಂದೆ ಅದ್ಭುತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಸುಮಾರು ೩೪ ಜನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೦ರವರೆಗಿನ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಶಾಸನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಬಹುತೇಕ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಜೈನಕವಿಗಳೇ ಬರೆದಿರಬಹುದು ಎಂದು ಸರ್ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಇವರು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಜಿನಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಜೈನಪಾರಿಭಾಷಿಕಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದುವರೆಗಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ಕವಿಯ ನಾಮೋಲ್ಲೇಖ ಸಿಗುವ ಹಳೆಯ ಜೈನಶಾಸನಕವಿಯಾಗಿ ಮುಳುಗುಂದದ ಬಾಹುಬಲಿ ದೇವರನ್ನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೦೨) ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಾಸನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಕನಿಷ್ಠ ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಜೈನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಜೈನಕವಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಶೋಚನೀಯವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕವಿಗಳ ಛಂದೋಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಪಂಪಪೂರ್ವ ಜೈನ ಶಾಸನ ಕವಿಗಳಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸಲಾಗಿದೆ. ೩೪ ಜನ ಜೈನಶಾಸನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಲಭ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕವಿಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇದಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಬರೆದಿರುವ ಶಾಸನ, ಅವನ ಕಾಲ, ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಕವಿಗಳ ಒಂದೆರಡು ಕಾವ್ಯಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ನಿಕಷಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕೊಡುಗೆಯೆಂದರೆ ಒಂದನೇ ನಾಗವರ್ಮನ ಮತ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ತಾರ್ಕಿಕವಾದ ಎತ್ತರವನ್ನು ಈ ಸಂಪುಟ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ರೀವಿಜಯನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಕೆಲವು ಗೊಂದಲಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಪುಟ ನಮಗೆ ನೆರವಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೂ ದಾಖಲಾಗದೇ ಇದ್ದಂತಹ ಕವಿ ಆದಿತ್ಯ, ಕರ್ಣಾಭರಣ ಸೂರಿ, ರತ್ನಕರಂಡದ ಕಥೆಗಳು ಗದ್ಯ ಕೃತಿಯ ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ತೃಗಳನ್ನು ಮೊದಲನೆ ಸಲ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ೩೪ ಜೈನಶಾಸನ ಕವಿಗಳೊಂದಿಗೆ ೨೬ ಜನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ೨೮ ದೀರ್ಘವಾದ ಲೇಖನಗಳಿವೆ. ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದಾದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ಶ್ರೀವಿಜಯನನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಆಲಂಕಾರಿಕನೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನ ಬಗ್ಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಎಂ.ವಿ.ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯನವರ ಲೇಖನದ ಜೊತೆಗೆ ಹಂಪನಾ ಅವರ ಲೇಖನ ಶ್ರೀವಿಜಯನನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಆದಿಕವಿ ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ನಡುಗನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಹೇಳಿರುವ ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಬರೆದಿರುವ ಅನುಪಲಬ್ಧ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಕೃತಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುನ್ನೆಲೆಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಂದಿನ ಕವಿಜನರ ವಿದ್ವತ್ ವಿಹಾರವನ್ನು ಹಂಪನಾ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಕಾಳಿದಾಸನ ರಘುವಂಶವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಬರೆದಿರಬಹುದಾದ 'ರಘುವಂಶ ಪುರಾಣ'ವನ್ನು ಕುರಿತೂ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ನಾಡೋಜ ಹಂಪನಾ ಅವರು ಶ್ರೀವಿಜಯನನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಕವಿ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವಿಧ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆಸಿಯೋ ಅಥವಾ ಈಗಾಗಲೇ ಬರೆಯಲಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸುವಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದರ ಯೋಗದಾನ ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಶ್ರಮವನ್ನು ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಅವರಿಗೆ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸವಾಗದೇ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಕೆಲಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ೨೮ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ೮ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸನ ಕವಿಗಳು, ಸೈಗೊಟ್ಟ ಶಿವಮಾರ, ಗುಣಗಾಂಕ, ಒಂದನೆಯ ನಾಗವರ್ಮ, ಗಜಾಂಕುಶ, ಮೌಕ್ತಿಕ, ಚಂದ್ರರಾಜ, ನಯಸೇನ ಮತ್ತು ಅವನ ಧರ್ಮಾಮೃತಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಕೇವಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ 'ಸೂಕ್ತಿಸುದಾರ್ಣವ' ಮತ್ತು ಕೇಶಿರಾಜನ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತನಾಗಿದ್ದು ಅನುಪಲಬ್ಧ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿರುವ ಗುಣನಂದಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಟಿ.ವಿ.ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ ಲೇಖನ ಒಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನ. ಪಂಪನನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಚುರಿಸುವ

ತೀನಂಶ್ರೀ ಮತ್ತು ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಲೇಖನಗಳು ಅನೇಕ ಹೊಸನೋಟಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ಲೇಖನಗಳು ಈ ಸಂಪುಟದ ಮೌಲ್ಯವರ್ಧನೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಇದರ ಅನುಬಂಧಗಳಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಲೇಖನಗಳು ಒಟ್ಟಂಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಲೇಖನಗಳೇ ಆಗಿವೆ, ನಾಗವರ್ಮನ 'ಸಭಾಷ್ಯಾ ರತ್ನಮಂಜೂಷಿಕಾ ಭಂದೋವಿಚಿತಿ', ಎನ್.ಎಸ್.ತಾರಾನಾಥರ 'ಕವಿ ಆದಿತ್ಯ', ಎಸ್.ಡಿ.ಶೆಟ್ಟಿ ಅವರ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಸೂರಿಯ 'ಸನ್ಮತಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ'. ಬಿ.ವಿ.ಶಿರೂರು ಅವರ 'ಅಜ್ಞಾತ ಕೃತೃವಿನ 'ರತ್ನಕರಂಡ ಕಥೆಗಳು', ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರ ವಜ್ರಭಟ್ಟನ 'ವೀರಾವಳಿ' ಲೇಖನಗಳು ನಿಜಕ್ಕೂ ಈ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಹರಿದು ಬಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆರಂಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೦ರವರೆಗಿನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಆರಂಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕ್ರಿ.ಶ ೧೧೫೦ರವರೆಗಿನ ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಕನ್ನಡದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ಬಳಸಿ ಮೆರೆಸಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಷಯ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹುಲುಸಾದ ಬೆಳೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಬೀಜಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಂದಿನ ಘಸಲು ಬೆಳೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಫಲವಂತಿಕೆಯ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಇದು ಒದಗಿಸಿದೆ. ಚಂಪೂ ರೂಪವೇ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಎದ್ದು ಕಂಡರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಹಾಗೂ ಭಾಷಾ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನೂ, ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ರಸಾನುಭವಗಳನ್ನೂ ಈ ಅವಧಿಯ ಕೃತಿಗಳು ತೋರ್ಪಡಿಸಿದವು. ಧಾರ್ಮಿಕ, ಲೌಕಿಕ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಬಂಧಿ ಹಾಗೂ ದರ್ಶನ ಸಂಬಂಧಿ ಕೃತಿಗಳೂ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡವು. ಜೈನ ಪ್ರತಿಭೆ ಮೊದಲು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರುಹಳ್ಳವಾಗಿ ಉದ್ಭವಿಸಿ ನಂತರ ಸೃಜನಶೀಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆದ್ದೊರೆಯಾಗಿ ಹರಿದು ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಬೋಧೆಯನ್ನೂ ರಸದೂಟವನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿದವು. ಈ ಪೈಕಿ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ತತ್ವನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆಯೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿದರೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಲೌಕಿಕ ಬದುಕಿನ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನೂ ನಶ್ವರತೆಯನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಲೇ ಮೋಕ್ಷವೊಂದೇ ಶಾಶ್ವತಸುಖದ ತಾಣವೆಂದು ಸಾರಿದವು. ಹೀಗೆ ಇಹವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೆ ಅದರ ಮಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಲೇ ಪರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮರಾದವರು ಸವೆಸಿದ ಕಠಿಣ ಹಾದಿಯನ್ನೂ ಕಾಣಿಸಿದವು.

ಇದೊಂದೆಡೆಯಾದರೆ - ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಗದ ಜೈನ ಕೃತಿಕಾರರು ವ್ಯಾಕರಣ, ಭಂದಸ್ಸು, ನಿಘಂಟು, ವೈದ್ಯ-ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಕುಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಮುಂದಿನವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿಸಿದವು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟತೆ ಇರುವಂತೆ ಜಾನಪದೀಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಅದರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತರತಮವಿದೆ. ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಛಂದೋ-ವೈವಿಧ್ಯವಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮದ ಕವಿಗಳು ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದನ್ನೂ ನಾವು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಜೈನ ಕವಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಕೃತಿಗಳಿಂದ. ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿದ್ದರು ನಿಜ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಭಾವ ಅವರನ್ನು ಶುಷ್ಕವಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕುರುಡು ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆ ಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಔಚಿತ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮೆರೆದರು. ತೀರ್ಥಂಕರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದದ್ದು ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನುವುದು ನಿಜವಾದರೂ ಅವು ನೀರಸವನ್ನಿಸದಂತೆ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವ ಜಾಣ್ಮೆ ತೋರಿದರು.”

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೦ರಿಂದ ೧೨೦೦

ಒಟ್ಟು ೬೯೦ ಪುಟಗಳ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೦ರಿಂದ ೧೨೦೦ರವರೆಗಿನ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ದೇಜಗೌ ಅವರು ಬರೆದಿರುವ 'ನೇಮಿಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮಾಧವ ಪೆರಾಜಿಯವರ 'ರಟ್ಟಪವಿಯ ರಟ್ಟಪುತ'ದವರೆಗಿನ ೪೯ ಲೇಖನಗಳು ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿವೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಕವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವರ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತಲಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಈ ಲೇಖನಗಳು ಹೊಂದಿವೆ. ಕನ್ನಡದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸಂಶೋಧಕರಾದ ದೇಜಗೌ, ಎನ್.ಎಸ್.ತಾರಾನಾಥ, ಹಂಪನಾ, ಶುಭಚಂದ್ರ, ಹ.ಕ.ರಾಜೇಗೌಡ, ಪ್ರಧಾನ ಗುರುದತ್ತ, ಎಂ.ಎ.ಜಯಚಂದ್ರ, ಬಿ.ಎ.ವಿವೇಕ ರೈ, ಸಿಪಿಕೆ, ಕಮಲಾ ಹಂಪನಾ, ಕೆ.ಜಿ.ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದ್, ವೈ.ಸಿ.ಭಾನುಮತಿ, ಡಿ.ಕೆ.ರಾಜೇಂದ್ರ, ಡಿ.ವಿಜಯಾ, ಬಿ.ಎಸ್.ಸಣ್ಣಯ್ಯ, ಅವರೊಂದಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ಉಸಿರಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ಈ ಸಂಪುಟಕ್ಕಾಗಿ 'ಸುಮನೋಬಾಣ', 'ಬಂಧುವರ್ಮ: ಉಳಿದರೆಡು ಕೃತಿಗಳು', 'ಬಾಳಚಂದ್ರ ಕವಿ ಕಂದರ್ಪ', 'ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ತಿಸುದಾರ್ಣವ', 'ಕೇಶಿರಾಜ ಮತ್ತು ಅವನ ಕೃತಿಗಳು' ಎಂಬ ೫ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕೆ.ಜಿ.ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದ್ ಮತ್ತು ಎನ್.ಎಸ್.ತಾರಾನಾಥರ ಮೇಲೆ ಈ ಸಂಪುಟದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾರವು ಬಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಾವ್ಯಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡ ಕಾಲವಿದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಧ್ಯಾನಲಕ್ಷಣ',

'ಯೋಗಾಮೃತ'ದಂತಹ ಕೃತಿಗಳು. 'ಜಿನಸ್ತುತಿ'ಗಳಂತಹ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡವು. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮೇರುಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯವು ತಲೆ ಎತ್ತುವಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪುಟದ ಕವಿಗಳ ಪಾತ್ರವೇನಾಗಿತ್ತು? ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಈ ಸಂಪುಟದ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮವು ಎದುರಿಸಿದ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಅವರಿಗೆ ಏನೇ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಜೈನಕವಿಗಳ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಯನ್ನು ಕುಂದಿಸಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನಾವು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಪುಟ ನಮಗೆ ನೆರವಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಳಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತೀರ ಅಪರೂಪದವಾದ ಮೊದಲ ಗಣಿತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಲೇಖನವಿದೆ.

ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೦ರಿಂದ ೧೫೨೫

೮೨೬ ಪುಟಗಳ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೦ರಿಂದ ೧೫೨೫ರವರೆಗಿನ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ನಾಡಿನೆಲ್ಲೆಡೆ ಮೊದಲ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ವಿದ್ವತ್ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರೇರಣೆ ಮತ್ತು ಲವಲವಿಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಕವಿಗಳ ಇತಿಹಾಸವು ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯ ವಿಜಯಕುಮಾರಿ ಚರಿತೆಯವರೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ೭೦ ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ ಈ ಕೃತಿಯು ಕನ್ನಡದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಜೈನಕವಿಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಅನುಸಂಧಾನ ನಡೆಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟವು ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಈ ಹಿಂದೆ ರಾಜಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಕವಿಗಳು ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ದೂರ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗವು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಯಾವ ಹಂಗಿಲ್ಲದೇ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಕವಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾದರು. ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅವನತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವರೆಗಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟವಿದು. ಹಾಗೂ ಜೈನಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯ ಧರ್ಮಗಳು ದಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ನಿರ್ನಾಮ ಮಾಡಲು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವೂ ಕೂಡ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಕೃತಿಗಳಿಂದಲೂ

ದೂರವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ ಮೂಡುವಂತಹ ಕಾಲಘಟ್ಟವಿದು.

ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿರುವ ೭೦ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಯತಿಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಹುಬಲಿ ಪಂಡಿತ, ಅಭಿನವ ಶ್ರುತಮುನಿ, ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿ, ಶಾಂತಣವರ್ಣಿ, ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ, ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯ ವಿಜಯಣ್ಣ, ವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ, ಅಭಿನವ ವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಈ ಸಂಪುಟದ ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಹದಿನೈದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ತೃಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೆಲೆಗೆ ತಂದಿರುವುದು. ಕವಿಗಳ ಹೆಸರೇ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿರುವ ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಈ ಸಂಪುಟದ ಲೇಖನಗಳು ವಿಶೇಷವಾದದ್ದು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕವಿಗಳ ಬಹುತೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಸಾಂಗತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಾಗಿರುವುದು ಈ ಸಂಪುಟದ ವಿಶೇಷತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಕವಯಿತ್ರಿಯರು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದ ಮೂಲಕ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಚಂಪೂಕವಯಿತ್ರಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ ನಾಗಲಾದೇವಿ ಪ್ರಮುಖ ಕವಿಯಿತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ತ್ರಿಪದಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದವಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕವಿಯಿತ್ರಿ.

ಈ ೭೦ ಸಂಪ್ರಬಂಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ೬ ಅನುಬಂಧಗಳಿವೆ. 'ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ತೃವಿನ ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣ', 'ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹಿಳೆ ವಿಜಯಕುಮಾರಿ', 'ವೈದ್ಯಸಾಂಗತ್ಯ ಅಥವಾ ಸಾಳ್ವಸಾಂಗತ್ಯ', 'ಕವಿ ವರ್ಧಮಾನ', 'ಅಜ್ಞಾತ ಕವಿಯ ಯೋಗಾಮೃತ ಶತಕಂ', 'ಸಾಳ್ವಕವಿ ವಿರಚಿತ ಎರಡು ಅಷ್ಟಕಗಳು'. ಈ ಲೇಖನಗಳು ನಿಜಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ಬರೆದಿರುವ ಲೇಖನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೭. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವ', 'ಆರ್ಯಸೇನ', 'ಪುಷ್ಪದಂತ', 'ಜಿನಾಚಾರ್ಯ', 'ಶಾಂತಣವರ್ಣಿಯ 'ಅನಂತಕುಮಾರ ಚರಿತೆ', 'ಮಧುರಕವಿ', 'ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ತೃವಿನ ರತ್ನಕರಂಡಕ ಟೀಕು', 'ವಿದ್ಯಾನಂದ', 'ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ ಮತ್ತು ಅವನ ಕೃತಿಗಳು', 'ಅಜ್ಞಾತಕವಿಯ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಾಷ್ಟಕ', 'ಅಜ್ಞಾತಕವಿಯ ವೃಷಭಜಿನಾಷ್ಟಕ', 'ಬಾಚರಸನ 'ಅಶ್ವವೈದ್ಯ', 'ವೆಂಕಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಸಾರ', 'ಅಜ್ಞಾತಕವಿಯ ಜ್ಞಾನಸಾರ', 'ವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ', 'ಅಭಿನವ ವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರ ಕಾವ್ಯಸಾರ', 'ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯ ವಿಜಯಕುಮಾರಿ ಚರಿತೆ' ಲೇಖನಗಳು ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕುರಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಕೊಡುಗೆಯೆಂದರೆ ನೋಂಪಿ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಅಧ್ಯಯನಗಳು. ಈ ಕತೆಗಳು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಎಂದಿನಿಂದ ರಚನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಭಾಷೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಇವು ೧೪ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಈ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು ೨೦ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ ದಾಖಲೆಯಿದೆ. ಅನಂತರ ದಿ. ಎರ್ತೂರು ಶಾಂತರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮೊದಲು ಮೂರು ನೋಂಪಿಯ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ದಿ. ಡಾ. ಬಿ.ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಇಪ್ಪತ್ತು ನೋಂಪಿಯ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು ಡಾ. ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು. ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಬಿ.ವಿ. ಶಿರೂರ ಅವರ 'ಜೈನ ಐಸಿರಿ' ಲೇಖನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ನೋಂಪಿಯ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ದೀರ್ಘಲೇಖನವಿದೆ. ಅದರ ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅವರು ಡಾ. ಹಂಪನಾ ಅವರ ಕಣ್ಣುಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಲೆಗರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ಕತೆಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಅವು ಯಾವ ಕಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟರ ನಂತರ ನೋಂಪಿಯ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ನೋಂಪಿ ಕತೆಗಳ ಕೃತಿಕಾರರ ಹೆಸರುಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿಯ 'ಕರ್ಣಾಟ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ', ಬಾಚರಸನ 'ಅಶ್ವವೈದ್ಯ', ಒಂದನೇ ಮಂಗರಸನ 'ಖಗೆಂದ್ರ ಮಣಿದರ್ಪಣ' ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಧರದೇವನ 'ವೈದ್ಯಾಮೃತ' ಈ ನಾಲ್ಕು ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ವೈದ್ಯ ಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಚರ್ಚೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ 'ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರಣವ'ವನ್ನು ಕುರಿತು ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಅವನ ಇಡೀ ಕುಟುಂಬದ ಚಿತ್ರಣವೇ ದೊರಕುತ್ತದೆ. ೧೧೭೫ ರಲ್ಲಿದ್ದ ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಮಾವ. ಜನ್ಮ, ಕೇಶೀರಾಜ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಸುಮನೋಬಾಣ (ಇವನ ಯಾವ ಕೃತಿಯೂ ಈವರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ). ಇವರೆಲ್ಲ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂಕಲನ ಕೃತಿ 'ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರಣವ' ರೂಪುಗೊಂಡದ್ದು ಈ ಬಳಗದ ನಡುವಿನಿಂದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಸಂಪಾದಕರು.

ತಮ್ಮ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಕುರಿತು ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ನೀಡುವ ಹಕ್ಕಿನೋಟ ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು

ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. “ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೦ ರಿಂದ ೧೫೨೫ರವರೆಗಿನ ಜೈನ ಕೃತಿಕಾರರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾರಾಂಶರೂಪವಾಗಿ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅವಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸುಮಾರು ೭೦ ಕೃತಿಗಳು/ಕೃತಿಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಅವಧಿಯ ಹಲವು ಕೃತಿಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಅಜ್ಞಾತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅವಧಿಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಜೈನದರ್ಶನಕ್ಕೆ, ದೈವಸ್ತುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ನೋಂಪಿಯ ಕತೆಗಳ ದೊಡ್ಡ ಭಂಡಾರ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ಈ ಕಾಲದ ಆಚೆ-ಈಚೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇವು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ತ್ರಿಪದಿಕಾವ್ಯ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಯಿತು. ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಚಂಪೂ ಕವಯಿತ್ರಿ ಈ ಅವಧಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರ ಪುರಾಣಗಳ ರಚನೆ ತುಸು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದು ಅವರ ನಂತರದ ಸಾಲಿನ ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜೈನಸಾಧಕರ ಬದುಕು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತು ವಾಯಿತು. ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಆರಂಭಗೊಂಡಿದ್ದ ಸರಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಚಿಸುವ ಧೋರಣೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಯಿತು. ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ರಚನೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲೂ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಷಟ್ಪದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮೇರೆ ಪಡೆದವು. ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಹಾಡು, ಸೋತ್ರ, ಅಷ್ಟಕಗಳ ರಚನೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಂದಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಡೆಯಿತು”. ಒಟ್ಟಾರೆ ಈ ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಅನೇಕ ಹೊಸ ನೋಟಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಅನೇಕ ಲೇಖನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಪುಟ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೫ರಿಂದ ೧೭೭೫

೬೮೬ ಪುಟಗಳ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ೪ನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೫ರಿಂದ ೧೭೭೫ರವರೆಗಿನ ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಹರಹನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟವು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೧ ಲೇಖನಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರೊಬ್ಬರೇ ೨೬ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಕಷ್ಟು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳ ಅವರು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪುಟದ ತೂಕವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೩-೧೬೫೪ರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಇಲ್ಲಿನ ಲೇಖನಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೫ರ ಕಾಲದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಂಡಿತನ ಅಕಾರಾದಿ ನಿಘಂಟುವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿದೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯೋತ್ತರ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪುಡಿ ಅರಸರುಗಳೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕವಿಗಳು

ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಲೌಕಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತೊರೆದ ಈ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳು ಚರಿತ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಯೋಗದಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ ಕಾಲವೆಂದು ಈ ಸಂಪುಟ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ೩೨ ಚರಿತ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬಂದಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ೧೦ ಮಾತ್ರ. ಈ ಯುಗದಲ್ಲೂ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಮೇರೆ ಮೀರಿವೆ. ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದಂತೆ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕವಿಗಳು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೬೪ ಪ್ರಬಂಧ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಮೂರಾಲ್ಕು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಮುಖ್ಯ ಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ.

ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಚರಿತ್ರ ಕಥನ, ನೀತಿ ಹೇಳುವ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ, ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತ ಗುಣಚಂದ್ರನ ‘ಭಂದಸ್ಸಾರ’, ‘ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರ’ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರತಮುನಿಶಿಷ್ಯನೊಬ್ಬನು ರಚಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಮೂರು ನಿಘಂಟುಗಳು ಕನ್ನಡದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ದೇವೋತ್ತಮ ಕವಿಯ ‘ನಾನಾರ್ಥ ರತ್ನಾಕರ’, ಶೃಂಗಾರ ಕವಿಯ ‘ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಜೀವನ’, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಂಡಿತನ ‘ಅಕಾರಾದಿ ನಿಘಂಟು’. ಈ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳೂ ಕನ್ನಡದ ಮೂರು ಅಪರೂಪದ ನಿಘಂಟುಗಳಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಹೊಸ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕೃತಿಯೆಂದರೆ ಬಸವಣ್ಣನು ಪೂರ್ವಭವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಅಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತೆಯು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪಾದಕರು ಕೆಲವು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಭಂಡಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೈನ ಕೃತಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಆಕರವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ‘ಕವಿ ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಣನ ಅಳ್ಳಾವರ ನಿಷಿಧಿ ಶಾಸನ’, ‘ಕೆಲವು ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಳು’, ‘ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ.ವಿ. ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಜೈನಕೃತಿಗಳು’, ‘ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಆಗಮ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಕೃತಿಗಳು’, ‘ಮೈಸೂರಿನ ಓರ್ಆಫನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿನ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಕೃತಿಗಳು’ ಈ ಸೂಚಿಗಳು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾದದ್ದು.

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೫ರಿಂದ ೧೯೫೦

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೫ರಿಂದ ೧೯೫೦ರವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಲವು ಸಂಗತಿಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆಧುನಿಕತೆಯಡೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಘಟ್ಟವಿದು. ಬರವಣಿಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲದೇ, ಬರವಣಿಗೆಯ ಶೈಲಿ, ಕಥಾಸಂವಿಧಾನ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಕಂಡ ಕಾಲವಿದು. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದೇ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಸೃಜನಶೀಲ ಹಾಗೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮದಂಡಿಯಾಗಿ ದುಡಿದ ಜೈನ ಲೇಖಕರನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಸಂಪುಟವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಆಕರವಾಗಿದೆ. ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಂತೀಶ್ವರನಿಂದ ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವ ಇಲ್ಲಿನ ಜೈನ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಅನಂತರಾವ್ ಭೋಸಗೆಯವರವರೆಗೆ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ೪೮ ಜನ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ೫೭ ಲೇಖನಗಳಿವೆ. ಈ ಸಂಪುಟದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕೊಡುಗೆಯೆಂದರೆ ಇದುವರೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕವಿ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿಯನ್ನು ಮಹಾಕವಿಯನ್ನಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುವ ೬ ಲೇಖನಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಜೈನಲೇಖಕರನ್ನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿರುವುದು ಈ ಸಂಪುಟದ ವಿಶೇಷ. ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸದೇ ಹೋದ ಕೆಲವು ಲೇಖಕರನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯೊಂದಿಗೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರೊಂದಿಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನಕ್ಕೆ ಜೈನರ ಕೊಡುಗೆ, ಜೈನ ಗ್ರಂಥಸ್ಥಹಾಡುಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ಮುಮ್ಮಡಿಯವರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಜೈನ ಪಂಡಿತರ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಸಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧಾರವಾಡ ವಿ.ವಿ.ಯ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಸೂಚಿ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಜೈನ ಕೃತಿಗಳು, ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೇನ ಭಟ್ಟಾರಕಮಠದಲ್ಲಿನ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಜೈನಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು, ಮೈಸೂರು ಓರ್ವನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಜೈನಗ್ರಂಥಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ವಿಸ್ತರಣೆಯಂತೆಯೂ ಹಾಗೂ ಮುಂದಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಹೆದ್ದಾರಿಯಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿರುವ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಮೂರು ತಲೆಮಾರಿನ ಲೇಖಕಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಅನುಬಂಧಗಳು, ಸೂಚಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ೬೬ ಲೇಖನಗಳಿರುವ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಒಬ್ಬರೇ ೨೫ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ೨೬ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಪುಟವು ಪಾರಂಪರಿಕ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ತವಕ ತಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧಕರಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೫೦ರ ನಂತರ

ಉದ್ದೇಶಿತ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಾದ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕೊನೆಯ ಸಂಪುಟವಾದ ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೫೦ರ ನಂತರ ಕನ್ನಡದ ಜೈನ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಈ ಶೃಂಖಲೆಯ ಕೊನೆಯ ಕೃತಿ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಇದುವರೆಗಿನ ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಮಂಗಳ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೊಂದು ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆಧುನಿಕ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಜೈನ ಸೃಜನ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನ ಲೋಕ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತೃತಗೊಂಡಿದೆ. ಜೈನರಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆಂದಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಲವರು ಹಲವಾರು ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಇಂತಹವರ ಪಡೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಈ ಆಧುನಿಕ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಮಗೆ ಇರುವ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಆಕರವಾಗಿ ಈ ಕೃತಿ ಹೊರಬಂದಿದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೯೪-೧೯೭೪ರ ಕಾಲದ ಬಿ.ಬಿ.ಬಾಗಿಯವರಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಈ ಕೃತಿಯು ೧೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಲೇಖಕರನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕನ್ನಡದ ಸಂಶೋಧಕರು ಒಂದೆಡೆಯಾದರೆ, ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು, ಜಾನಪದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಬಹುದೊಡ್ಡವು. ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಈ ತಲೆಮಾರಿನ ಈ ಸಂಪುಟದ ಲೇಖಕರ ಪಾತ್ರ ಬಹುದೊಡ್ಡದು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಈ ಕೃತಿಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ಮೊದಲ ಸಂಪುಟದಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟಗಳು ಈ ಸಂಪುಟದ ಮೂಲಕ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಸ್ತೃತಗೊಂಡಿವೆ. ಯಾವ ಲೇಖಕರನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯಾರನ್ನೂ ಬಿಡುವುದು ಎನ್ನುವುದು ತೊಡಕಿನ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ತಲೆಮಾರಿನ ಬಿ.ಬಿ.ಬಾಗಿ, ನೆಲ್ಲಿಕಾರು ರಾಧಮ್ಮ, ಮಾರ್ನಾಡು ವರ್ಧಮಾನ ಹೆಗ್ಗಡೆ, ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ ಟಿ.ಕೆ.ತುಕೋಳ್, ಎಸ್. ಜಿನರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ.ಸಿ. ಪದ್ಮನಾಭಶರ್ಮ, ಎಚ್.ಬಿ.ಜ್ವಾಲನಯ್ಯ, ಎಂ.ಡಿ.ವಸಂತರಾಜ್, ಪ.ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಮಾತೃಶ್ರೀ ರತ್ನಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗಡೆ, ಮುಂತಾದ ಲೇಖಕರನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮುಂದೆ ಈ ಆಧುನಿಕ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಹಂಪನಾ, ಕಮಲಾ ಹಂಪನಾ, ಶಾಂತಾ ಸನ್ಮತಿಕುಮಾರ್, ಎಂ.ಎ.ಜಯಚಂದ್ರ, ಶುಭಚಂದ್ರ, ಎಸ್.ಡಿ.ಶೆಟ್ಟಿ, ಜೀವಂಧರಕುಮಾರ್ ಹೋತಪೇಟೆ, ಡಿ.ಎನ್. ಅಕ್ಕಿ, ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್, ಶಾಂತಿನಾಥ ದಿಬ್ಬದ, ಎಸ್.ವಿ.ಸುಜಾತ, ಬಾಳಾಸಾಹೇಬ ಲೋಕಾಪುರ ಮುಂತಾದವರ ಸಾಧನೆಗಳ ದೀರ್ಘಚಿತ್ರಣವಿದೆ.

ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಹೊಸತಲೆಮಾರಿನ ಕನ್ನಡದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಜೈನಲೇಖಕರಾದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ ಹಂಚಿ, ರವಿಕುಮಾರ ನವಲಗುಂದ, ದೇವೇಂದ್ರಕೀರ್ತಿ ಭಟ್ಟಾರಕ ಮಹಾಸ್ವಾಮೀಜಿ, ಬಿ.ಆರ್.ಹಂದೂರು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕರ ಬಗ್ಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಲೇಖನಗಳಿವೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊಡುಗೆಯೆಂದರೆ ಕನ್ನಡದ ಜೈನ ಲೇಖಕಿಯರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟು ಪರಿಚಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. ಕೇವಲ ಸೃಜನ ಶೀಲ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ನಾಟಕ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದವರು, ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂಪಾದನೆ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಹಲವಾರು ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೈನೇಂದ್ರ ಕೋಶ ಸಂಪುಟಗಳು, ಸೃಜನಶೀಲ ಕೃತಿಗಳ ಅನುವಾದ, ಸೃಜನಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದು, ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾದವರನ್ನು ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ, ಇತಿಹಾಸ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ರಂಗಗಳಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ಛಾಪನ್ನು ಒತ್ತಿರುವ ಲೇಖಕರನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡವರ ಬಗ್ಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಹಿತಿಯಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತರಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲರೂ ಪರಾಮರ್ಶನ ಮೌಲ್ಯದವರು ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ವಸ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ವಿಶೇಷವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಮಗ್ರ ನೋಟ

ಈ ಆರೂ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇಟ್ಟು ನೋಡಿ ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಈ ಕೃತಿಗಳ ಕೊಡುಗೆಯೆನು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಹೊಸ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ೬ ಸಂಪುಟಗಳ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯು ಆಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದರ

ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ವಾಚ್ಯದ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಆಳ ಮತ್ತು ಅಗಲಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಪುಟಗಳು ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಸುಮಾರು ೪೦೦ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸುಮಾರು ೧೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿದೆ. ಈ ಒಟ್ಟು ೬ ಸಂಪುಟಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಗ್ರ ಜೈನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ೪೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪುಟಗಳ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಕವಿಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟಗಳ ಮೂಲಕ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧಾರಣ ಕವಿ ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಕರಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳ ಮರುವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿದ್ದ ಸಂಗತಿಗಳು ಈಗ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಗೊಂದಲಗಳಿಗೆ ಇತಿಶ್ರೀ ಹಾಡಿ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಸೃಜನಶೀಲ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪುಟಗಳು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಶಾಸನ ಕವಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡು ೫೦೦ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿ ಬರಹಗಾರರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದು ಕನ್ನಡ ವಾಚ್ಯಕ್ಕೆ ಜೈನ ಕವಿಗಳ ಕೊಡುಗೆ ಏನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇವಲ ಸಂಖ್ಯಾಬಲದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಹುದಾದ ಅವಕಾಶವೂ ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಒಟ್ಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ೧೫೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸಂಪಾದಕರೇ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪುಟದ ಸಮಗ್ರತೆಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಭಂಗ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವತಃ ಸಂಪಾದಕರು ವಿದ್ವಾಂಸರೇ ಆಗಿ, ಸಮಗ್ರ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯ ಇರುವವರೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಆಯಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ಸದುದ್ದೇಶ ಈ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಮೂರು ತಲೆಮಾರಿನ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸಮಗ್ರ ಕೃತಿಗಳು ನಾಡಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ, ಆಸಕ್ತರ ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲೂ ಇರಲೇಬೇಕಾದ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಸಮಗ್ರ ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಜೈನವಾಚ್ಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ನೀಡಿರುವ ಕೊಡುಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದುದು. ಇದನ್ನು ಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದಬೇಕಾದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಮ್ಮದಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.

□□

ಕನ್ನಡ; ಪಾಲಿ ಭಾಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬಾಂಧವ್ಯ - ಒಂದು ಅವಲೋಕನ

ಡಾ. ಎನ್.ಎಂ. ಗಿರಿಜಾಪತಿ

ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ ಪಾಲಿಭಾಷೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದೆ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆ ಗೌರವ ಪಡೆದ ಭಾಷೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗ ೧೧ಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಇದು ಸಂಖ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯಸಂಗತಿಯಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ನಮ್ಮ ಭಾಷಿಕ ಪರಿವಾರಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿರುವ ಗೌರವ. ಆ ಮೂಲಕ ಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತ ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಜಾಗತಿಕ ಮಟ್ಟದ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯತೆಗಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಹಾಯಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲಬುರ್ಗಿಯಲ್ಲಿನ ಪಾಲಿ ಇನ್‌ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಪಾಲಿಭಾಷೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಹೊರತಂದಿದೆ. ಇದು ಕನ್ನಡ ಪಾಲಿ - ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕರುಳ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ, ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಿಗ ವಿದ್ವತ್‌ಲೋಕದ ಗೌರವವನ್ನು ಮತ್ತು ಅವಿರತ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಯನ್ನು ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಪಾಲಿ ಇವು ಮೂರು ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷೆಗಳು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಸಂಕಥನಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇಶದ ಬಹುತೇಕ ಸ್ಥಾನಿಕ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲೆಯೂಡಿಸಿದ ಜನನಿಯರೆಂಬ ಗೌರವ ಪಡೆದ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ವೇದಾಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ವೈದಿಕಧರ್ಮದ ಅಂದರೆ ಅಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿರುವಂತೆ, ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ; ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಜೈನಾಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ಜೈನಧರ್ಮದ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ; ಅದೇ ರೀತಿ ಪಾಲಿಯನ್ನು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಸಂಹಿತೆಗಳ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಬಹುತೇಕ

ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿನ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಅಲೌಕಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯವಸಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವಳಿಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

ಈ ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿನ ದರ್ಮಮೂಲದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರವೇಶ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ದೇಶದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ನಡೆದಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮೀಯರ ಭಾಷೆ, ಬೌದ್ಧಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರದ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನಾ ತತ್ವರನಾದ ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕ (ಕ್ರಿ.ಪೂ ೨೭೨ ರಿಂದ ೨೩೨) ಕೈಗೊಂಡ ಯಾತ್ರೆಗೆ ನಿರ್ದೇಶನವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕೊಪ್ಪಳ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಟ್ಟೂರು, ಉದೆಗೊಳ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಸ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಒಟ್ಟು ೧೧ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇವು ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿವೆ. (ಜೈನಧರ್ಮದ ಯತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಜೈನಮುನಿ ಭದ್ರಬಾಹು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಪೂ ೩೬೭ ರಿಂದ ೨೯೮) ಆದರೆ ಅದು ನೆಲೆಗಾಣುವಲ್ಲಿನ ವಿಫಲತೆಗಳಿಂದಾಗಿ ದೇಶೀಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಸಾಹಿತ್ಯ ಆ ಕಾಲದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗದೇ ಹೋಯಿತು. ಅದರ ನಂತರ ಬಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನಿಕೆ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಆದಾಗ್ಯೂ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ 'ಕನ್ನಡ' ತನ್ನ ವ್ಯಾಕರಣ, ಛಂದಸ್ಸು ಮುಂತಾದ ದೇಶೀಸ್ವರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು, ಅನುಕರಿಸಿದ್ದು, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಕಸನಗೊಂಡಿದ್ದು ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಳಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತಮೂಲದಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾಳಿಯನ್ನು ಸಹ ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸೃಜನಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಾಗಿ ಪರಿಭಾವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಪಾಳಿಯ ಜೊತೆಗಿನ ಕರುಳು ಬಳ್ಳಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಹಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಸೇರಿದಂತೆ ಉಭಯ ಅಥವಾ ಬಹುಭಾಷಾ ವಿಶಾರದರಾಗಿದ್ದ ಕರ್ನಾಟಕದ (ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ) ರಾಜಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಭುಗಳು, ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತರು, ಕವಿಗಳು ಕನ್ನಡವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯವಸಾಯದ ಆದ್ಯಭಾಷೆಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಳೆಗನ್ನಡ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿನ ಶಾಸನ ಕವಿಗಳಿಂದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ, ಲೇಖನ ಶತಮಾನದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಶ್ರೀವಿಜಯನ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ, ತದನಂತರದ ಆದಿಕವಿ ಪಂಪ, ರನ್ನ ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ

ಮೂಲದ ಜೈನ ಪುರಾಣ ವಾಚ್ಯಯಗಳು, ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಲ ಹಾಗೂ ಅನುಸೃಷ್ಟಿಸಿಲ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾದವು.

ಸಂಶೋಧಕರ ಪ್ರಕಾರ ಪಾಲಿಯು ಬುದ್ಧಭಗವಾನರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಭಾಷೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ನಿರುಕ್ತ ರಚಿಸಿದ ಯಾಸ್ಮರಿಗಿಂತ ಮೊದಲಿಗೆ ಇದ್ದ ಭಾಷೆಯೆಂದು, ಇದು ಪ್ರಾಕೃತ ಪರಿವಾರದ ಭಾಷೆಯೆಂಬ ಚರ್ಚೆಗಳಿವೆ. 'ಪಾಳಿ' ಇದು ಮೂಲತಃ ಮಾಗಧಿ ಭಾಷೆ,^೧ ಇದರರ್ಥ ಬುದ್ಧವಚನ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧನ ತ್ರಿಪೀಟಕಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲಾದ ನಿರ್ವಚನ.^೨ ಪಾಳಿ ಕುರಿತಂತೆ ಅಭಿದಾನ ಪದೀಪಕ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ 'ತಂತಿ ಬುದ್ಧವಚನಂ, ಪಂತೀತಿ ಪಾಳಿ' (ತಂತಿ ಎಂದರೆ ಪವಿತ್ರ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥ) ಬುದ್ಧನ ವಚನ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪಂಕ್ತಿ, 'ಪಪಾಲೇತಿ ರಕ್ತತೀತಿ ಪಾಳಿ' ಯಾವುದು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಬುದ್ಧವಚನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಾಳಿಯನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ;

೧. ಪರ್ಯಾಯ : ಸಂಪರ್ಯಾಯ, ಕೋ ನಾಮ ಆಯಂ ಭಂತೇ ಧರ್ಮ ಪರಿಯಾಯೋ - ತ್ರಿಪೀಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪ್ರಯೋಗ. ಇದು ಅಶೋಕನ ಛಾಂದ್ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದ ಪದ, ಪರಯಾಯ > ಪಲಿಯಾಯ (ಇಮಾಮಿ ಭಂತೇ ಧಮ್ಮ ಪಲಿಯಾಯಿನಿ) > ಪಾಲಿ (ಪಾಳಿ) ಎಂದು ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.
೨. ಪಾಠ : ಪಾಠ, ಪಾದ - ಪಾಲ - ಪಾಳಿ; ಇತಿ ಪಿ ಪಾರೋ > ಇತಿ ಪಿ ಪಾಳಿ - ಇದು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಾಚನ.
೩. ಪಂತಿ - ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಪಂತಿ (ಸಂಸ್ಕೃತದ ತಂತ್ರ ಇದರರ್ಥ ವೈದಿಕ ಗ್ರಂಥ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಾಲು). ಪಂತಿ ಎಂದರೆ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಪಂತಿ ಎಂದು ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಪಾಳಿಸಾಹಿತ್ಯವು ಬುದ್ಧವಚನಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ.^೩

ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ತಿಪೀಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನುಪಿಟಕ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸಾ ಮಾಗಧಿ ಮೂಲಭಾಷಾ ಸಂಬುದ್ಧೋ ಕಾಪಿ (ಚಾಪಿ) ಭಾಷರ" ಇದು ಮಾಗಧಿ ಭಾಷೆ, ಗೌತಮ ಬುದ್ಧ ಬೋಧಿಸಿದ ಭಾಷೆಯೆಂದು ಬೌದ್ಧವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. "ಸಮ್ವಾ ಸಂಬುದ್ಧೇನ ವೃತ್ತಪ್ರಕಾರೋ ಮಾಗಧಿಕ ವೋಹಾರೋ" ಎಂದು ಬುದ್ಧಭಗವಾನರು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಬುದ್ಧನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಸಲವು

ಮಗಧ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಉತ್ತರ, ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಭಾರತದ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಆಡುಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಐರೋಪ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ವೆಸ್ಟರ್‌ಗಾರ್ಡ್, ಕುಹ್ನ್, ಓಲ್ಡೆನ್ ಬರ್ಗ್, ಫ್ರಾಂಕೆ, ಸ್ವೆನ್‌ಕೊಮೋಟ್ ಮುಂತಾದವರು ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಪಾಳಿಭಾಷೆಯ ಮೂಲ ಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪಾಳಿಭಾಷೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು, ರಾಜಕುಮಾರ ಮಹಿಂದ (ಮಹೇಂದ್ರ) ಈ ಪ್ರದೇಶದವನೆಂದು ತ್ರಿಪೀಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಗೀಗರ್, ಕಶ್ಯಪ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ, ಭರತ್‌ಸಿಂಗ್ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಮೊದಲಾದ ಹಿರಿಯವಿದ್ವಾಂಸರು ಪಾಳಿಭಾಷೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ಮಗಧವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಚೀನತಮ ಹಿರಿಮೆಗಳಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಪ್ರಾಕೃತ-ಪಾಲಿ-ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದರಾತಿಥ್ಯಗಳು ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಭಾಷೆಗಳು ಹಿನ್ನಡೆ ಕಂಡವು. ಆದರಲ್ಲಿ, ಪಾಲಿಯು ಭಾರತೀಯಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾದ್ಯಯನದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕಿಂತ ತೀರಾ ಹಿಂದುಳಿದದ್ದು ವಿಪರ್ಯಾಸವೇ ಸರಿ. ಆದರೆ, ಭಾರತಕ್ಕಿಂತ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಪಡೆದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮೀಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಿ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು. ಅಸಂಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂಪಾದನೆ, ಆಯಾ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅನುವಾದಗಳು ನಡೆದಷ್ಟೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಜನಮಾನಸದ ಧರ್ಮವಾಗತೊಡಗಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಜಾಗತಿಕ ಮಟ್ಟದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ, ಅಕಾಡೆಮಿಗಳಲ್ಲಿ, ವಿವಿಧ ಸೊಸೈಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಿ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಪದಕೋಶಗಳ ರಚನೆಗಳ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಆಯಾ ದೇಶ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮನಗಂಡ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಪದಕೋಶ ಅಥವಾ ನಿಘಂಟುಗಳ ರಚನೆಗಳು ನಡೆಯತೊಡಗಿದವು. ೫ ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಪಾಲಿಭಾಷೆ ನಿಘಂಟಿನ ಮಹತ್ವದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ಲಂಡನ್ನಿನ ಪಾಲಿಟೆಕ್ನಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪ್ರೊ.ರಿಸ್ ಡೆವಿಡ್ಸ್, ಪಾಲಿ-ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟು, ನಂತರದ ಆರ್.ಸಿ. ಚಿಲ್ಡರ್ಸ್‌ನ 'ಎ ಡಿಕ್ಷನರಿ ಆಫ್ ದಿ ಪಾಲಿ ಲ್ಯಾಂಗ್ವೇಜ್ 'ರಾಯಲ್ ಡೆನಿಷ್ ಅಕಾಡೆಮಿ ಮತ್ತು ಕೋಪೆನ್ ಹೆಗೆನ್ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಹೊರತಂದ ವಿ.ಟ್ರೆಕನರ್‌ನ ಕ್ರಿಟಿಕಲ್ ಪಾಲಿ ಡಿಕ್ಷನರಿ, ಜಿ.ಪಿ.ಮಲಾಲ ಸೇಕರ್‌ನ ಡಿಕ್ಷನರಿ ಆಫ್ ಪಾಲಿ ಪ್ರಾಪರ್ ನೇಮ್ಸ್, ನಾಲಂದ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರದಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಪ್ರೊ.ಸಿ.ಎಸ್. ಉಪಾಸಕರ ಡಿಕ್ಷನರಿ ಆಫ್ ಅರ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಸ್ಟ್ ಟರ್ಮ್ಸ್ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪಾಲಿ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ವಿಫಲವಾಗಿ ನಡೆದಿವೆ, ತ್ರಿಪಿಟಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂಪಾದನೆ, ಅನುವಾದಗಳು, ಮಹಾಪಂಡಿತ ರಾಹುಲ ಸಾಂಕೃತ್ಯಾಯನರು, ಆಚಾರ್ಯ ನರೇಂದ್ರ ದೇವರಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಹಿಂದಿ, ಇತರೇ ದೇಶ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಅಧ್ಯಯನ ೧೯೩೦ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಕಂಡಿತೆಂದು ಸಂಶೋಧಕರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಶ್ರೀ ಎ.ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಇವರ ಧರ್ಮಪದದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ, ಜಿ.ಪಿ.ರಾಜರತ್ನಂ ಪಾಲಿಪಜ್ಜ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ (ಪಾಲಿ ಪದ್ಯ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ) ಮತ್ತಿತರ ಪಾಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅನುವಾದಗಳು, ಡಾ. ಬಿ.ನಂ ಚಂದ್ರಯ್ಯ, ಡಾ. ಶ್ರೀ ರಂಗರಾಜು, ಪ್ರೊ. ಸಾ.ಕೃ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರ ಬಿಡಿಯಾದ ಲೇಖನಗಳು, ಪ್ರೊ.ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿ, ಡಾ. ಬಿ.ವಿ.ಜಯರಾಂ, ಡಾ. ಜಿ.ಬಿ. ಹರೀಶ್ ಮುಂತಾದವರು ಬೌದ್ಧಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಮಾಡಿದ ಕೊಡುಗೆಗಳಿವೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಕನ್ನಡ ಪದಕೋಶ ಅಥವಾ ನಿಘಂಟು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂದಿರುವ 'ಪಾಲಿ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ' ಸಂಪುಟಗಳು (೧,೨ & ೩) ಸಾಮಾನ್ಯ ಓದುಗರಿಗೆ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧನ ಬೋಧನೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೃತಿಗಳಾದ ತ್ರಿಪಿಟಗಳನ್ನು ಓದಬಯಸುವವರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಪುಟಗಳ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಥಮ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರೊ.ಮಲ್ಲೇಪುರಂ ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿನ ಸಂಪಾದಕರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ (೨೧ ಪುಟಗಳು) ಓದುಗರಿಗೆ ಪಾಳಿಭಾಷೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಪದಕೋಶಗಳ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆಯ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಬೌದ್ಧದ ವಿಸ್ತೃತದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪಾಲಿ ಇನ್‌ಟೆಟ್ಯೂಟ್ ಕಲಬುರ್ಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಗೌರವ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಈ ಯೋಜನೆಗೆ ಕಾರ್ಯರೂಪ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳು ಕನ್ನಡದ ಆ ಮೂಲಕ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗೌರವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಗಳಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅಧ್ಯಯನ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಜಗತ್ತು ಋಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಿದೆ. ಈ ಸಂಪುಟಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಜಿ.ವೆಂಕಟೇಶ್, ಪ್ರೊ.ಕೆ.ಎಸ್. ಕಣ್ಣನ್, ಪ್ರೊ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವರಖೇಡಿ, ಪ್ರೊ.ಜಿ.ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿ, ಪ್ರೊ.ಎ.ವಿ. ನಾವಡ, ಡಾ. ಶತಾವಧಾನಿ ಗಣೇಶ್ ಮುಂತಾದ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಲಹೆ ಸೂಚಿಗಳಿವೆ, ಅಧ್ಯಯನದ ಪರಿಶ್ರಮಗಳಿವೆ.

ಮೊದಲ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಪಾಳಿಭಾಷೆ ಕುರಿತ ಶಾಬ್ದಿಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ, ಸಂಪಾದಕರ ವಿದ್ವತ್ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ (೨೧ ಪುಟಗಳು) ಕನ್ನಡದ

ಮೂಲಕ ಪಾಳಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯ ಬಯಸುವ ಓದುಗರಿಗೆ 'ಅ' ಕಾರದಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಪದಪ್ರಯೋಗಗಳು 'ಅ - ಸ್ವರ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಅನುಸಾಸಾಮಿ' ಪ್ರಯೋಗದವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೩೮೦೦ ಪದಗಳಿದ್ದು ೩೨೨ ಪುಟಗಳಿವೆ. ಪಾಳಿಭಾಷೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಮೂಲ, ದೇಶೀಯ ಸ್ವರೂಪ, ಕಾಲಖಂಡದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಸಾಲಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚಯ, ಪಿಟಕ (ಧಾರ್ಮಿಕ), ಅನುಪಿಟಕ (ಹೆಚ್ಚಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳು) ಬುದ್ಧ ಭಗವಾನ ನೀಡಿದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸಿದೆ. ೬ ಬುದ್ಧದೇವನ ಪರಿನಿರ್ವಾಣದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಆರು ಮಹಾಸಮ್ಮೇಳನಗಳು, ಅಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಸಂಹಿತೆಗಳ ಕುರಿತ ನಡೆದ ಚರ್ಚೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಗಳಿವೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬೌದ್ಧರ ಬೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಕಳಸಪ್ರಾಯವಾದ ತಿಪೀಟಕಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ೭ ವ್ಯಾಕರಣ ಸಂಬಂಧಿ ಪರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಕೋಶದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಅನುಸಾಸನ್ನಿ ಪದದಿಂದ ಅಲಂಕಮನೀಯ' ಪದಪ್ರಯೋಗದವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೨೬೦೦ ಪದಗಳಿದ್ದು ೩೨೮ ರಿಂದ ೭೪೮ ಪುಟಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪುಟ ೭೪೯ರಿಂದ ೧೦೬೮ ಪುಟಗಳವರೆಗೆ ಅಲಂಕವನೀಯ ಪದದಿಂದ 'ಅಣಾಪೇಸ್ಸತಿ' ಪದಪ್ರಯೋಗದವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೨೪೦೦ ಪದಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಹರವಿದೆ. ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಶ್ರಮವಹಿಸಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಈ ಎರಡೂ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸಂದರ್ಭ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳು ಪಿಟಕ, ಅನುಪಿಟಕ, ಅಟ್ಟಕಥೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಮೂಲಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿರುವ ಪದಗಳಾಗಿವೆ. ಶಬ್ದಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ, ಅರ್ಥನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಾಯನ (ಕಾತ್ಯಾಯನ), ಮೊಗ್ಗಲ್ಲಾಯನ (ಮೌದ್ಗಲ್ಲಾಯನ), ಸದ್ಧನೀತಿ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಕರಣ ಕೃತಿಗಳನ್ನು, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳನ್ನು ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಅಭಿಧಾನ ಪದೀಪಿಕಾದ ಕೃತಿಯನ್ನು, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಪೀಟಕ, ಅಭಿಧಮ್ಮಪಿಟಕ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಪಿಟಕಗಳಲ್ಲಿನ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಸಹ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ. ಪಾಲಿಗಾಥೆಗಳಲ್ಲಿನ ಛಂದಸ್ಸು, ಅಲಂಕಾರ, ಉಪಾಖ್ಯಾನ, ಭೌಗೋಲಿಕ ವಿವರಣ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವದ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಧರ್ಮಪಾಲರ (ಅಟ್ಟಕಥಾಕಾರರು) ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟುಕಾರರು

ಗಮನಿಸಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಆಕರ ಕೃತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ನವನಲಂದ ಮಹಾವಿಹಾರ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಪಾಲಿ ಹಿಂದಿ ಶಬ್ದಕೋಶ' ಬೆಂಗಳೂರು ಮಹಾಬೋಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಶ್ರೀ ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಥೇರ ಇವರ ಪಾಳಿ ಭಾಷೆ - ಸಾಹಿತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಪದಕೋಶಗಳ ಮೌಲಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬೃಹತ್ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪದಕೋಶಗಳ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆಯ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಸಾಹಿತ್ಯ ಸೂಚಿಗಳಿಗೆ ದೀರ್ಘವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಕೋಶದ ಮೂಲಕ ಬೌದ್ಧದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಚಿಂತನೆಗಳೂ ಇದ್ದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತವಾಗಿರುವ 'ಪಾಳಿಭಾಷೆ'ಯನ್ನು ಅದರ ಪರಿಚಿತ ಮೂಲಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ, ಆ ಅಗತ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಪದಕೋಶಗಳು ಪೂರೈಸುವಂತೆ ರಚನೆಗೊಂಡಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷದಾಯಕ ಸಂಗತಿ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಮಾನ್ಯ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಗಳು 'ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬುದ್ಧನನ್ನು ನೀಡಿದ ದೇಶ ನಮ್ಮದು ಯುದ್ಧಗಳನ್ನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಘೋಷವಾಕ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಬುದ್ಧನ ಬೋಧನೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪಾಲಿಭಾಷೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷಾಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಕೇಂದ್ರಸರ್ಕಾರ ಘೋಷಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಭಾಷಾ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗ ೧೧ಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಆದರೆ, ಇದು ಸಂಖ್ಯಾತ್ಯಾಜಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯಸಂಗತಿಯಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಭಾಷಿಕ ಪರಿವಾರಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿರುವ ಗೌರವ, ಆ ಮೂಲಕ ಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತ ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಜಾಗತಿಕ ಮಟ್ಟದ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯತೆಗಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಹಾಯಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲಬುರ್ಗಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ ಪಾಲಿ ಇನ್‌ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಪಾಲಿಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಧ್ಯಯನದ ಏಕೈಕ ಕೇಂದ್ರ, ಇದು ನಾಡಿನ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಿರಿಯ ನೇತಾರರಾದ ಮಾನ್ಯ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಖರ್ಗೆಯವರು ಬಹೋದ್ದೇಶಿತ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸಂಸ್ಥೆ, ಇವರ ಮಗ ಶ್ರೀಯುತ ರಾಹುಲ್‌ಖರ್ಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ೨೦೨೫ರ ಏಪ್ರಿಲ್/ಮೇನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಕೋಶದ ಸಂಪುಟ ಹೊರಬರುವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿದರೆ ಪಾಲಿಭಾಷೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಹೊರತಂದಿರುವ ಏಕೈಕ ಗೌರವ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಿಗ ವಿದ್ವಾನ್‌ಲೋಕದ ಗೌರವವನ್ನು ಮತ್ತು ಅವಿರತ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಯನ್ನು ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿದೆ. ಈ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಕಾರದಲ್ಲಿನ ಪದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ, ಇನ್ನುಳಿದ ಎಲ್ಲ ಸಂಪುಟಗಳು

ಹೊರಬಂದಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಬೌದ್ಧಸಾಹಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನಕಾರರಿಗೆ ಇವು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಲಿವೆ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಈ ಯೋಜನೆಗಳು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಪದಕೋಶಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸ್ವಾನ್‌ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಬಳಗಕ್ಕೆ ತುಂಬು ಹೃದಯದ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿ

೧. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಕಾರ ಪಾಲಿ ಅಲ್ಲಿ 'ಳ' ಕಾರ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಲಕಾರವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ, ಇದು ಭಾರತೀಯ ಉಪಖಂಡದ ಇಂಡೋಆರ್ಯನ್ ಗುಂಪಿನ ಸ್ಥಾನಿಕ ಭಾಷೆ, ಈ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲ ಚೂಲಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿಪುಲವಾದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಇದನ್ನು ಬೌದ್ಧದರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳ ಶರೀರವೆಂದು, ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕವಚವೆಂದು, ಥೇರವಾಡ ಬೌದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಭಾಷೆಯೆಂದು, ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಇಂಡೋ ಆರ್ಯನ್ ವೈದಿಕ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಉಪಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ನಿಕಟವಾದ ಭಾಷೆಯೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅವಧಿಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಪೂ ೨೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲನೆಯದೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ ೫ನೆ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿತ್ತೆಂದು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸಂದರ್ಭದಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಂದಾಜು ೧೪ನೆ ಶತಮಾನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಬ್ಲಾಗ್‌ಬರೆಪ
೨. ಈ ಮಗಧವನ್ನು ಅಂದು ಹದಿನಾರು ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಪದಗಳಾಗಿದ್ದ ಅಂಗ, ಕೋಸಲ, ಕಾಂಭೋಜ, ಮಗಧ, ವಜ್ಜಿ (ವಜಿ) ಮಲ್ಲ, ಚೇದಿ, ವತ್ಸ (ವಂಶ), ಕುರು, ಪಾಂಚಾಲ, ಮಚ್ಚ (ಮತ್ಸ್ಯ), ಶೂರಸೇನ, ಅಪ್ಸಾಕಾ, ಅವಂತಿ, ಗಾಂಧಾರ, ಕಾಂಭೋಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಹಾಜನಪದವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಈ ಮಹಾ ಜನಪದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧದರ್ಮಗಳು ಉಗಮಗೊಂಡು ವಿಕಾಸಕಂಡ ಬಗ್ಗೆ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಗಳಿವೆ. ; 'ಮಾಗಧಿ ನಿರುತ್ತಿ' - ಮಾಗಧಿ ಮಾತನಾಡುವ ವಿಧಾನ, ಮಾಗಧಿ ಭಾಷಾ-ಮಾಗಧಿ ಅಥವಾ ಮಗಧ ರಾಜ್ಯದ ಜನಭಾಷೆ, ಹಾಗಾಗಿ ಇದು ಗ್ರಾಮ್ಯಭಾಷೆಯೂ ಹೌದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ.
೩. ಕ್ರಿ.ಶ ೪೧೨ರಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಪಂಡಿತ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಾಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಬುದ್ಧಘೋಷರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ವಿಶೇಷ ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದ ಇತಿಹಾಸ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪದದ ಅರ್ಥವಚನವನ್ನು ಬಳಸಿದರೆಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.
೪. ಸಂಪುಟ -೧ : ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಪುಟ : Xiii

೫. 'ಕೋಶ' (ಪದಕೋಶ) ಕುಸಿ ಭಾಷಾಯಾಂ, ಕೋಶ ಶಬ್ದಾದಿ ಸಂಗ್ರಹೇ ಎಂದು ಕೋಶ ಅಥವಾ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿವೆ. ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ, ಒಳಗೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಚನೆಯಾದ ಈ ನಿಘಂಟು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು, ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕೃತಿ ಯಾಸ್ಕರ 'ನಿರುಕ್ತಕ್ಕೆ' ವೇದಾಂಗವೆಂಬ ಗೌರವವಿದೆ, ಅಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನಕಾರರಿಗೆ ಇದು ಕೀಲಿಕೈ ಇದ್ದಂತೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಓದುಗರಿಗೆ 'ಅಮರಸಿಂಹನ ಅಮರಕೋಶ' ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾದ ನಿಘಂಟು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೆ ನಿಘಂಟುಗಳ ರಚನೆ ಮುನ್ನಡೆ ಪಡೆದಿದೆ, ಅದೇ ರೀತಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಆಗಮನದಿಂದ, ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ, ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದಂತಹ ಇತರೇ ಭಾರತೀಯ ದೇಶೀ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದಕೋಶಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. (ಕಿಟಿಲ್ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು) ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದು.

೬. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರು 'ಹಂದ ಮಯಮ್, ಭಂತೇ ಬುದ್ಧವಚನಂ ಛಂದಸೋ ಆರೋಪೇ ಮಾತಿ' ಅಂದರೆ ಪೂಜ್ಯರೆ ನಾವು ಬುದ್ಧವಚನಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿನ ವೈದಿಕ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಭಾಷೆಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದರೆ ಹೇಗೆ? ಎಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಆತ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಜನಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದ ಮಾಗಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ, (ಪಾಲಿ) ಕಲಿತು ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ. ಸಂಪುಟ ೧ - ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ: ಪು: xv.

೭. ಸಂಪುಟ ೧ - ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ: ಪು: xxviii - xxx

ಆಕರಗಳು :

೧. ಪಾಲಿ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ : ೩ ಸಂಪುಟಗಳು, ಅಂತರ್ಜಾಲ ಮತ್ತು ಬ್ಲಾಗ್ ಬರಹಗಳು

□□

ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗ - ಒಂದು ತೌಲನಿಕ ನೋಟ

ಡಾ. ಚಂದ್ರಮೋಹನ್

ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವು ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ವೃಷಭದೇವನನ್ನು ಪ್ರತಿಬೋಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸುರಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸುವ ದಿವ್ಯನಾಟಕ. ಈ ದಿವ್ಯನಾಟಕದ ವೇದಿಕೆ ಆದಿನಾಥನ ರಾಜಸಭೆ. ಬದುಕಿನ ಕ್ಷಣಭಂಗುರತೆಯ ಶಾಶ್ವತಸತ್ಯವನ್ನು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಆದಿನಾಥನ ಮುಂದೆ ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಪರಿನಿಷ್ಪ್ರಮಣದ ಕಡೆಗೆ ಉಜ್ಜುಗಿಸುವ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಆದಿನಾಥನ ಜೀವನದ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತ್ರವಾಗಿರದೇ ಪಂಪನ ಆದಿಪುರಾಣ ಕೃತಿಯ ರಸೋಜ್ವಲವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಧರ್ಮಗಳ ಮೇಳವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಪಂಪನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಸುವ ಆದಿಪುರಾಣದ ಅಸದೃಶವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು. ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವೆಂದರೆ ಪಂಪನ ಆದಿಪುರಾಣ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಮತ್ತಷ್ಟು ಮುಂದುವರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಆದಿಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಆಕರವಾದ ಜಿನಸೇನನ ಪೂರ್ವಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದತ್ತ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಆದಿನಾಥನ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಪುರಾಣ ಪಂಪನ ಆದಿಪುರಾಣದ ನೇರವಾದ ಆಕರ. ಎರಡನೆಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಉಪಲಬ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಪೈಕಿ ಪೂರ್ವಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಪುರಾಣ (ಆದಿನಾಥ ಮತ್ತು ಭರತನನ್ನು ಉಳಿದು ಇತರ ಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆ - ಜಿನಸೇನನ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಗುಣಭದ್ರನಿಂದ ರಚಿತವಾದದ್ದು) ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ 'ಮಹಾಪುರಾಣ' ಕೃತಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಜಿನಸೇನನ ಕಾಲ ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ. ಜಿನಸೇನರಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾದ ಮಹಾಪುರಾಣ ಪರಂಪರೆ ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಚಾವುಂಡರಾಯನ

ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದಾದರೂ ಆ ಕೃತಿಗಳು ಈಗ ಉಪ್ಪವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ, ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವಾಗ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯು ಪಂಪ ಹಾಗೂ ಜಿನಸೇನರಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಪಂಪನಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಅವನಿಗೆ ಸಮಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅವನ ನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಆದಿನಾಥನನ್ನು ಕುರಿತ ರಚನೆಗಳು ಬಿಡಿಯಾಗಿಯೂ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಚರಿತೆಯ ಭಾಗವಾಗಿಯೂ ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ಪೈಕಿ ಪ್ರಾಕೃತ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದ ಸಂದರ್ಭವಾದ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವು ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಇತರ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುವುದರ ಸ್ಥೂಲವಾದ ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಈ ಲೇಖನದ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಪಂಪನಿಗೆ ಆಕರವಾದ ಪೂರ್ವಪುರಾಣ, ಅವನಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಶೀಲಾಂಕನಿಂದ ರಚಿತವಾದ 'ಚಲುಪ್ಪನ್ನಮಹಾಪುರಿಸಚರಿಯು' ಹಾಗೂ ಪಂಪನಿಗೆ ಬಹುಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಮಹಾಪುರಾಣ ಕೃತಿ 'ತಿಸಟ್ಟಿಮಹಾಪುರಿಸನುಣಾಲಂಕಾರು' - ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಪಂಪನ ನಂತರದ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಕನ್ನಡದ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲಿಗೆ ಪಂಪಪೂರ್ವ ಯುಗದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ನೋಡಿದಂತೆ ಉಪಲಬ್ಧ ಶಲಾಕಾಪುರುಷ ಚರಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನತಮವಾದುದು ಜಿನಸೇನ ಮತ್ತು ಗುಣಭದ್ರರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಪುರಾಣ. ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರಕ, ನಂದಿಮುನಿ ಹಾಗೂ ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರ - ಇವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಮಹಾಪುರಾಣ ಪರಂಪರೆಗೆ ಈ ಕೃತಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಜಿನಸೇನನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನ ರಾಜಗುರುವಾಗಿದ್ದನು. ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಈ ಕೃತಿಯು ೧೭ನೆಯ ಪರ್ವದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಆದಿನಾಥನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ವೇದಿಕೆಯಾಗುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ನಿರೂಪಣೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಯು ಜಿನಸೇನನ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಿವರಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿತ್ತು ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಯಾವುದೇ ವರ್ಣನೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ರೇಖಾಮಾತ್ರವಾಗಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರಣದಿಂದ ಆದಿನಾಥನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವನೆಯು ಮೂಡುವ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ:

ರಾಜ್ಯಭೋಗಾತ್ಕಥಂ ನಾಮ ವಿರಜ್ಯೇದ್ಭಗವಾನಿತಿ
ಪ್ರಕ್ಷೀಣಾಯುರ್ದರ್ಶಂ ಪಾತ್ರಂ ತದಾ ಪ್ರಾಯುಂಕ್ತ ದೇವರಾಟ್||

ತತೋ ನೀಲಾಂಜನಾನಾಮ ಲಲಿತಾ ಸುರನರ್ತಕೀ|
ರಸಭಾವಲಯೋಪೇತಂ ನಟಂತೀ ಸಪರಿಕ್ರಮಮ್||

ಕ್ಷಣಾದದೃಶ್ಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ ಕಿಲಾಯುದೀಪಸಂಕ್ಷಯೇ|
ಪ್ರಭಾತರಲಿತಾಂ ಮೂರ್ತಿಂ ದಧಾನಾ ತಡಿಮಜ್ಜಲಮ್||

ಸೌದಾಮಿನೀ ಲತೇವಾಸೌ ದೃಷ್ಟನಷ್ಟಾಭವತ್ಕ್ಷಣಾತ್|
ರಸಭಂಗಭಯಾದಿಂದ್ರಃ ಸಂದರ್ಭೇತ್ರಾಪರಂ ವಪುಃ||

ತದೇವಸ್ಥಾನಕಂ ರಮ್ಯಂ ಸಾ ಭೂಮಿಃ ಸ ಪರಿಕ್ರಮಃ|
ತಥಾಪಿ ಭಗವಾನ್ವೇದ ತತ್ತ್ವರೂಪಾಂತರಂ ತದಾ||

ತತೋಸ್ಯ ಚೇತಸೀತ್ಯಾಸೀಚ್ಚಿಂತಾ ಭೋಗಾದ್ವಿರಜ್ಯತಃ|
ಪರಾಂ ಸಂವೇಗನಿವೇದಭಾವನಾಮುಪಜಗ್ಮುಷಃ||

(ಪೂರ್ವಪುರಾಣ, ೧೭, ೬-೧೧)

ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಶಯ ಹೀಗಿದೆ:

ದೇವೇಂದ್ರನು ಆದಿನಾಥನಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯದ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಆ ದೇವನರ್ತಕಿಯು ಶೃಂಗಾರಾದಿ ರಸ ಭಾವ ಲಯಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲು ಆಯುಷ್ಯತೀರಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅದೃಶ್ಯಳಾದಳು. ರಸಭಂಗವಾದೀತೆಂದು ಇಂದ್ರ ಆಕೆಯ ಬದಲಿಗೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ನರ್ತನಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರೂ ಮತ್ತೂ ಆಕೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯಂತೆ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಆದಿನಾಥನಿಗೆ ಇದರ ಮರ್ಮ ತಿಳಿದು ಆತನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಮೂಡಿತು.

ಕೇವಲ ಆರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗ ಹಾಗೂ ಆದಿನಾಥನ ವೈರಾಗ್ಯೋದಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಜಿನಸೇನ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ೧೫೬ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರು ಆದಿನಾಥನಲ್ಲಿನ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಹಾಗೂ ಭಾರತಬಾಹುಬಲಿಗಳನ್ನು ರಾಜರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪಂಪ ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹ್ರಸ್ವಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಿನಸೇನನ ಮೂಲದೃಷ್ಟಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಯಿದೆ. ಪಂಪ ಹಾಗೂ ಜಿನಸೇನನಲ್ಲಿನ ವರ್ಣನೆಗಳ ಸಾಮ್ಯ-ವೈಷಮ್ಯಗಳನ್ನು, ಅವರಿವರ ದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿನ ಭೇದವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ತೌಲನಿಕವಾದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸರು ನಡೆಸಿದ್ದು ಕಾವ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಪಂಪನ ವರ್ಣನೆಗಳ ಎದುರು ಜಿನಸೇನನ ವರ್ಣನೆಗಳ ನಿಸ್ಸಾರತೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಈ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಪಂಪ-ಜಿನಸೇನ : ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೫೦೦, ಚಂದ್ರಕೋಡೆ).

ಪಂಪಪೂರ್ವಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಲಾಕಾಪುರುಷಚರಿತ ಶೀಲಾಂಕನ ಪ್ರಾಕೃತ ಕೃತಿಯಾದ 'ಚಲುಪ್ಪನ್ನಮಹಾಪುರಿಸಚರಿಯ'. ಕೃತಿಯ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೬೮. ಶೀಲಾಂಕನು ನಿರ್ವೃತ್ತಿಕುಲದ ಮಾನದೇವಸೂರಿಯ ಶಿಷ್ಯನು. ಶ್ಲೇತಾಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅವಸರ್ಪಿಣೀ ಕಾಲದ ಐವತ್ತನಾಲ್ಕು ಮಹಾಪುರುಷರ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಏಕಕರ್ತೃಕವಾದ ಮಹಾಪುರಾಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಶೀಲಾಂಕನೇ ಮೊದಲಿಗನು. ಈ ಕೃತಿಯ 'ರಿಸಹಸಾಮಿ-ಭರಹಚಕ್ರವಟ್ಟಿಚರಿಯಂ' ಆಧ್ಯಾಯವು ಆದಿನಾಥ ಮತ್ತು ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಲೇಖನದ ಆಶಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು. ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಯಂತೆ, ವಸಂತೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದ ವೃಷಭದೇವನಿಗೆ ಅವಧಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಭವಗಳಲ್ಲಿನ ಸ್ವರ್ಗದ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕಸುಖದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಯವಾದ ಭಾವನೆಯು ಮೂಡಿ ವೈರಾಗ್ಯೋದಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೀಲಾಂಕನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಈ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ನೇರವಾದ ಕಾರಣ ಜೈನಧರ್ಮದ ದಿಗಂಬರ ಹಾಗೂ ಶ್ಲೇತಾಂಬರ ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿನ ಭಿನ್ನತೆಗಳು.

ಜೈನಧರ್ಮದ ಮೂಲನೆಲೆ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಭಾರತದ ಪ್ರದೇಶಗಳು. ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದತ್ತ ಚಲಿಸಿದ ಜೈನಧರ್ಮವು ಮುಂದೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮನೀಡಿತು. ಎರಡೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಮೂಲಭೂತ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ತಲೆದೋರಿದವು ಹಾಗೂ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಪರಂಪರೆಗಳ ಆಗಮಗ್ರಂಥಗಳು ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿದವು. ಅಂತೆಯೇ ಆಗಮಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ರೂಪುತಳೆದ ಶಲಾಕಾಪುರುಷಚರಿತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೂ ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ

ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದವು. ಶೀಲಾಂಕ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕೈಬಿಡಲು ಮೂಲಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿದೆ. ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದಂತಹ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನೇ, ಶ್ಲೇತಾಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಥಾಪರಂಪರೆಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಸರಿ, ಕೈಬಿಟ್ಟಿರುವ ಶೀಲಾಂಕ ವೃಷಭನಾಥನಿಗೆ ಕಾಲಬಿಡು ದೊರೆತ ನಂತರದಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ಭವವಾದ ಮಹಾಬಲನ ವೈರಾಗ್ಯದ ಸಂಸರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ವಿಬುಧಾನಂದ ನಾಟಕ' ಎನ್ನುವ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವಜನಕ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕುರಿತ ನಾಟಕವೊಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯ ಆದಿಪುರಾಣದ ಭಾಗವಾಗಿಲ್ಲ. ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನು ಇತರ ಮೂವರು ಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಮಹಾಮತಿ, ಸಂಭಿನ್ನಮತಿ ಹಾಗೂ ಶತಮತಿ - ಇವರುಗಳ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಮೀರಿ, ವಿಷಯಾಸಕ್ತನೂ ಲಂಪಟನೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಹಾಬಲನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ದಿಗಂಬರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಶ್ಲೇತಾಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ ಮಲ್ಲಿ ಮಿಥಿಲೆಯ ರಾಜನಾದ ಕುಂಭ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಡದಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಪುತ್ರಿ, ಆದರೆ ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರರೆಲ್ಲರೂ ಪುರುಷರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಮಲ್ಲಿನಾಥನೂ ಸೇರಿ. ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯ ಮೂಲದೃಷ್ಟಿಗೆ ತೀರ್ಥಂಕರ ಜನ್ಮವು ಸ್ತ್ರೀ ರೂಪದ್ದಾಗಿರುವುದು ದೂರವಾದ ವಿಷಯ. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಬೇಕಾದ, ಪರೀಷಹಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೃಢವಾದ ಶರೀರವು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯು ನಂಬುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎರಡೂ ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆದ ಅನೇಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು ಹಂಬಲ ಪಂಪನದು ಹಾಗೂ ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಸದೃಶವಾದ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ, ಜಿನಸೇನನಿಗಾಗಲೀ ಶೀಲಾಂಕನಿಗಾಗಲೀ ಧರ್ಮನಿರೂಪಣೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ, ಕಾವ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡು ಸಹೃದಯರ ಹೃದಯವು ತಣಿದರೆ ಅದು ಅನುಷಂಗಿಕವಷ್ಟೇ. ಜಿನಸೇನನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಸಂದರ್ಭದ ತೀರ ಚುಟುಕಾದ, ಪೇಲವವಾದ ವರ್ಣನೆ ಹಾಗೂ ನೂರ ಐವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರುಗಳ ಪ್ರತಿಬೋಧನೆಯ ಭಾಗ ಈ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ.

ಪಂಪನ ನಂತರದ ಶಲಾಕಾಪುರುಷಚರಿತಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ, ಪಂಪನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರದವನಾದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಕವಿ ಪುಷ್ಪದಂತನ 'ತಿಸಟ್ಟಿಮಹಾಪುರಿಸಗುಣಾಲಂಕಾರು' ಕೃತಿಯು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಪುಷ್ಪದಂತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೬೫. ತನ್ನ ಪೂರ್ವ ಆಶ್ರಯದಾತನಿಂದ ಅವಮಾನಿತನಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾನ್ಯಖೇಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಂತ್ರಿ ಭರತನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತು ಪುಷ್ಪದಂತನು ತನ್ನ ಮಹಾಪುರಾಣ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಅಂಶ ಅವನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಶೈವರಾಗಿದ್ದು ಜೈನಮುನಿಗಳ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ಪುಷ್ಪದಂತನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಪುಷ್ಪದಂತನಿಗೆ ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ನಿಷ್ಠೆ. ಅಂತೆಯೇ ಸಮಕಾಲಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಜೈನ ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಆದಿನಾಥನ ಪ್ರತಿಬೋಧನಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪುಷ್ಪದಂತ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೃಷಭನಾಥನ ಚರಿತೆಗೆ ಪಂಪನಂತೆಯೇ ಪುಷ್ಪದಂತನಿಗೂ ಜಿನಸೇನನ ಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆಕರ. ಪ್ರಾಕೃತ ಪುರಾಣಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಸಹಜವಾಗಿ ಅವನ ಮುಂದೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಪಂಪನ ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅವನು ಗಮನಿಸಿರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಪಂಪನು ಜಿನಸೇನನ ಕಥಾಹಂದರವನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಹೊಳಪನ್ನು ನೀಡಿರುವಂತೆಯೇ ಪುಷ್ಪದಂತನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನೀಲಾಂಜನ ಓರ್ವ ದೇವನರ್ತಕಿ. ಪಂಪ ತನ್ನ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಬೆಡಗು, ಬಿನ್ನಾಣ, ಲಾವಣ್ಯ, ರೂಪಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸತುತ್ತಲೇ ಅವಳ ನಾಟ್ಯಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುಷ್ಪದಂತನ ವರ್ಣನೆಯು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಹೊಸದಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯಿರುವುದಾದರೂ ಸಂಗೀತದ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಪುಷ್ಪದಂತ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಹೊಸದೊಂದು ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಪುಷ್ಪದಂತನ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿನ ಆದಿನಾಥನ ಕಥಾಭಾಗದ ಶೀರ್ಷಿಕೆ 'ನಾಭೇಯ ಚರಿತು'. ಈ ಭಾಗದ ಓನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿನ ಕಡವಕ ಸಂಖ್ಯೆ ೫ ರಿಂದ ೯ರಲ್ಲಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. 'ತುಂಗಕುಚಗಳುಳ್ಳ ಇಂದ್ರನ ಮಹಾರಮಣಿಯಾದ ನೀಲಾಂಜನೆಯು ರತ್ನಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಗೃಹಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರವನ್ನು ತಲುಪಿದಳು. ಕೃತೋದರಿಯಾದ ಆಕೆಯು ಚಂಚಲವೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವೂ ಆದ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿದಳು', ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಪುಷ್ಪದಂತ ಈ ಸಂದರ್ಭದ ವರ್ಣನೆಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಆದಿನಾಥನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ನಾಟ್ಯಸೇವೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು

ಬೇಡುತ್ತ ತನ್ನ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ಮೊದಲಿಗೆ ಪೂರ್ವರಂಗವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಾಳೆ. ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ಪುಷ್ಪದಂತನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಸಾರಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನೀಲಾಂಜನೆಯು ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಪೂರ್ವರಂಗವನ್ನು ಅಭಿಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ದೇವಸಮೂಹವು ಪುಷ್ಕರ, ಭಾಂಡ್ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೇಳವನ್ನು ಮೊದಲಿಟ್ಟಿತು. ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ವರ್ಗವು ದ್ವಿ, ತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಚತುಶ್ಚುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗೀತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಪುಷ್ಪದಂತನ ಪರಿಭಾಷೆ ಇಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ ಸಂಗೀತದತ್ತ ಹೊರಳುತ್ತದೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು, ಧೈವತ, ಗಾಂಧಾರ ಹಾಗೂ ನಿಷಾದ ಸ್ವರಸಂಚಲಿತ ಧ್ವನಿಗಳು, (ವಿಷ್ಕಲ ಮತ್ತು ತ್ರಿಪಂಚ) ವೀಣಾ, ಕಾಂಸ್ಯತಾಲಾದಿ ಘನವಾದ್ಯಗಳು, ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ಒಂದು ನೂರ ನಲವತ್ತು ಭೇದಗಳು, ಕಿವಿಗೆ ಮಧುರವಾದ ಶುದ್ಧಾ, ಭಿನ್ನಾ, ವೇಸರಾ, ಗೌಡೀ ಮತ್ತು ಸಾಧರಣಾ ಎಂಬ ಐದು ಗೀತರಾಗಗಳು, ಗ್ರಾಮ ರಾಗಗಳು, ಟಕ್ಕ, ಪಂಚಮ, ಹಿಂದೋಳ, ಮಾಲವ-ಕೈಶಿಕ, ಶುದ್ಧಷಡ್ಜ ಮೊದಲಾದ ಸರಸವೂ ಸುಪ್ರಕಾಶವೂ ಆದ ರಾಗಗಳು, ನಲವತ್ತು ಭಾಷಾರಾಗಗಳು, ಆರು ವಿಭಾಷಾರಾಗಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರ್ಚ್ಚನಾಗಗಳು, ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ತಾನಗಳು - ಹೀಗೆ ಅಮರಗಾಯಕಿರು ಹಾಗೂ ವಾದಕಿಯರ ಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ದಿವ್ಯಮೇಳವು ದೇವನರ್ತಕಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪದಂತನು ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ.

ಹದಿಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶಿರದ ಸಂಚಲನ, ಮೂವತ್ತಾರು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯ ಚಲನೆ, ಒಂಬತ್ತು ತಾರಕಗಳು ಹಾಗೂ ಎಂಟು ದರ್ಶನಗತಿಗಳ ರಚನೆ, ಮೂವತ್ತಮೂರು ಭಾವಗಳು ಹಾಗೂ ನೂರು ನಂದಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಏಳು ಪ್ರಕಾರದ ಭ್ರೂ ಸಂಚಲನ, ಆರು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಿವಿ-ಕಪೋಲ ಹಾಗೂ ತುಟಗಳ ಸಂಚಲನ, ಏಳು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲ, ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಖರಾಗ, ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅರವತ್ತನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಭೇದಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಹದಿನಾರು, ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕರಣಮಾರ್ಗ ಹಾಗೂ ಹತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭುಜಗಳ ವಿನ್ಯಾಸ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಎದೆಯ ಐದು ಪ್ರಕಾರದ ಭಂಗಿಗಳ, ಪಾರ್ಶ್ವಗಳ ಮೂರು ಹಾಗೂ ಉದರದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಭಂಗಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ, ನಡು, ತೊಡೆ ಹಾಗೂ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳು, ಏಳು ಕರಣಗಳು, ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ರೇಚಕ ಹಾಗೂ ಪಿಂಡೀಬಂಧದ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಮೂವತ್ತೆರಡು

ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತು ಪ್ರಕಾರದ ಮಂಡಲ, ಮೂವತ್ತು ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಧೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾಯೀಭಾವ, ಸಂಚಾರಿಭಾವ, ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳು, ಜಾತಿಗಳ ನಾನಾಭೇದಗಳನ್ನು ನೀಲಾಂಜನೆಯು ನವರಸಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ ನರ್ತಿಸಿದಳೆಂದು ಪುಷ್ಪದಂತನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಪುಷ್ಪದಂತನು ಒದಗಿಸುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯು ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅವನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ರಸಾಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಅದು ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಪ್ರತಿಭಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದರ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತ ಶುಷ್ಕವಾದ ವರದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವ ಪುಷ್ಪದಂತನ ಪ್ರಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಪನು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಜೀವಂತಿಕೆಯ ನೆರಳೂ ಕೂಡ ಕಾಣದಾಗಿದೆ. ಪಂಪನಲ್ಲಿ ಕಾಣದ ಗೀತ-ಸಂಗೀತಗಳ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪರಿವೇಷವೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದಷ್ಟೇ ಪುಷ್ಪದಂತನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವಾದ ಅಂಶವೆನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಂಪನ ವರ್ಣನೆಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು, ಅವುಗಳ ನಾವೀನ್ಯದತ್ತ ಒಂದು ನೋಟವನ್ನು ಈಗ ಹರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದಿನಾಥನಿಂದ 'ನಾಟ್ಯಘಟನಪ್ರಸ್ತಾವನೆ'ಗೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಇಂದ್ರನು "ಸಂಗೀತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದೊಡನೆಯೇ 'ದೇವತಾಸಮೂಹದಿಂದಂಟಾದ ಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಸಭೆಯನ್ನು ರಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು' ಎಂದು ಪಂಪ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವಗಾಯಕಿಯರ ಗೀತಗಳೂ, ಅವರ ವಾದ್ಯಸಮೂಹವೂ ಅಮೃತದ ಮಳೆಯೊಡನೆ ಬೆರೆತ ಅಮೃತದ ಮೇಘಧ್ವನಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸಿ ಸಭೆಯಿಂದ "ಅಹೋ ಗೀತವೇ, ಅಹೋ ವಾದ್ಯವೇ" ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಧ್ವನಿಗಳು ಹೊರಟವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಪಂಪ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯದ ಬಣ್ಣನೆಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಪುಷ್ಪದಂತನಾದರೂ ನಾಟ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿನ ಗೀತವಾದನಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತನ್ನ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

'ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂ ಮಸೆದ ಮದನನಲರ್ಗಣೆ ಬರ್ದುಂಕಿತ್ತೆನಿಸುತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕನೆ ನಿಖಿಲಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ' - ಪಂಪನ ನೀಲಾಂಜನೆಯು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬಗೆ ಇದು, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಸಭಾಸದರ ಮನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಬಗೆಯೂ ಇದು ಹೌದು. ಪಂಪನ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ವರ್ಣನೆಯು ೨೪ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದೆ. ಅವನ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತೆ ಹಾಗೂ ರಮಣೀಯತೆಗಳೆರಡೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಮೂಡಿಬಂದಿವೆ. ನೀಲಾಂಜನೆಯ ತಾಳಲಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಂಪ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಬಗೆಯಿದು:

ತಾಳದ ಲಯಮಂ ನಿಜೆ
ನೀಳಾಳಕ ಹಾರದ ಪೊದಟ್ಟಿ ಮುತ್ತುಮೆಂಬಿವು ಮುಂ
ಮೇಳಿಸಿ ಕಯ್ಯೊಂಡವು - ಲುಳಿ
ತಾಳಕಿ ಕಯ್ಯೊಂಡಳೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೆ

(ಆದಿಪುರಾಣ, ೯-೨೪)

ನೀಲಾಂಜನೆಯು ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಿರಲು ಅವಳು ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರದ ನಿರಿಗೆಗಳು, ಕಪ್ಪಾದ ಮುಂಗುರುಳು, ಅವಳು ಧರಿಸಿದ್ದ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಮುತ್ತುಗಳು ಅದೇ ಲಯದಲ್ಲಿ ಓಲಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲುಳಿತಾಳಕಿಯಾದ ನೀಲಾಂಜನೆಯು ತಾಳದ ಲಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡುದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯೇನು?

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಹೊಸದಾಗಿಸಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯವು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ:

ರಸಭಾವಾಭಿನಯಂಗಲ್
ಪೊಸವೆ ಪುಗಿಲ್ ಪೊಸವೆ ಚಲ್ಲಿಗಲ್ ಪೊಸವೆ ನಯಂ
ಪೊಸವೆ ಕರಣಂಗಳುಂ ನಿ
ಪೊಸವೆನೆ ಪೊಸಯಿಸಿದಳಾಕೆ ನಾಟ್ಯಾಗಮಮಂ

(ಆದಿಪುರಾಣ, ೯-೨೫)

ನೀಲಾಂಜನೆಯ ರಸ, ಭಾವ, ಅಭಿನಯಗಳು ಹೊಸದಾಗಿದ್ದವು, ಆಕೆಯು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಬಗೆ ಹೊಸತು, ಅವಳ ನೃತ್ಯಬಂಧಗಳಲ್ಲಿನ ಚಲನೆಯ ಹೊಸತು, ಅವಳು ಕರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ರೀತಿಯೂ ಹೊಸತಾಗಿತ್ತು, ಹೊಸದಾದ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವಳ ನೃತ್ಯಬಂಧಗಳು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯಾಗಮವನ್ನೇ ಹೊಸದಾಗಿಸುವಂತಿದ್ದವು.

ನೀಲಾಂಜನೆಯು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಂಪ ಬಣ್ಣಿಸಿವ ಬಗೆ ಇದು:

ಕುಡುಪುಂ ಕಯ್ಯುಂ ಜತಿಯೊಳ್
ತಡೆತಡೆವರೆ ವಾದಕಂಗೆ ಪುರ್ವಿಂ ಜತಿಯಂ
ತೊಡರದೆ ನಡೆಯಿಸಿ ಪುರ್ವದೆ
ಕುಡುಪೆನೆ ನರ್ತಕಿಯೆ ಸಭೆಗೆ ವಾದಕಿಯಾದಳೆ

(ಆದಿಪುರಾಣ, ೯-೨೬)

ವಾದಕನು ವಾದನದಂಡ ಅಥವಾ ಕರಗಳಿಂದ ಜತಿಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಲು ತಡವರಿಸಿದಾಗೆಲ್ಲ ನೀಲಾಂಜನೆಯು ತನ್ನ ಹುಬ್ಬುಗಳನ್ನೇ ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯಿಸುವ ಕುಡುಪಾಗಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಜತಿಸ್ವರವನ್ನು ತೊಡರದೆ ನಡೆಯಿಸಿದಳು.

ನೀಲಾಂಜನೆಯ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಲಾಸ್ಯವನ್ನು ಪಂಪ ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ:
ಪೊಸವೆಳ್ಳಿಂಗಳ್ ದೆಸೆದೆಸೆ
ಗೆಸೆದುದು ಕುಮುದವನಮಲದುರದೆಂಬಂತಿರದೇ
ನೆಸೆದುದೋ ಕಟಾಕ್ಷಮಾಲಾ
ಪ್ರಸರಂ ಭೂಲಾಸ್ಯಸಂದರಂ ನರ್ತಕಿಯಾ

(ಆದಿಪುರಾಣ, ೯-೩೪)

ನೀಲಾಂಜನೆಯ ಹುಬ್ಬುಗಳ ನರ್ತನದಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ಕಟಾಕ್ಷಮಾಲೆಯ ಪ್ರಸರವು ಹೊಸದಾದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಹರಡಿದಂತೆಯೂ ಕುಮುದವನವನ್ನು ತನ್ನ ಕಾಂತಿ, ಲಾಸ್ಯಗಳಿಂದ ಅರಳಿಸದಂತೆಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು.

ಪಂಪನ ವರ್ಣನೆಗಳು ಹೀಗೆ ಜೀವಕಳೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸಿ ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಹೊಳಪನ್ನು ಇತ್ತಿವೆ. ಇಡೀ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಪಂಪ ಇಂತಹ ಸೊಗಸಾದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ಆದಿನಾಥನ ಘನತೆಗೆ ತಕ್ಕದಾದ ಪರಿನಿಷ್ಕರ್ಮಣ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯ, ರಸಾಭಿಜ್ಞತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಳವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯೂ ಮೇಳವಿಸಿವೆ.

ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ, ಜಿನಸೇನರ ನೀಲಾಂಜನೆಯಾಗಲೀ ಪುಷ್ಪದಂತನ ನೀಲಾಂಜನೆಯಾಗಲೀ ಸಹೃದಯರ ಮನೋರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಹದವಾದ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸುವ ಅನುಪಮರಂಗವಾಗಿ ಪಂಪನು ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಿನಸೇನನ ಉದ್ದೇಶ ಧರ್ಮವೇ ಹೊರತು ಕಾವ್ಯವಲ್ಲ. ಪುಷ್ಪದಂತನ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವೂ ಮಿಳಿತವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದು ಈಡೇರಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪಂಪನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪುಷ್ಪದಂತ ಗಮನಿಸಿದ್ದ ಎನ್ನುವ ಅಂಶವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಮುಂದುವರೆದಲ್ಲಿ, ಪಂಪ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದ ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣವೂ ಸಜೀವವೂ ಆದ ಕಾವ್ಯಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಲು ಪುಷ್ಪದಂತನು ಸಂಗೀತದ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರಲು ಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನಬೇಕಾದೀತು. ಶಕ್ತಿಕವಿ ಎಂದೇ ಹೆಸರಾದ ರನ್ನನೂ ತಾನು ರಚಿಸಿರುವ ದ್ವಿತೀಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಅಜಿತನಾಥನ ಚರಿತೆಯ

ಸಂವಾದಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಪನ ವರ್ಣನೆಗಳ ಪೇಲವವಾದ ಸವಕಲು ಛಾಯೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿರುವ ಅಂಶವನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಂಪನ ದೈತ್ಯಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಜಿನಸೇನನ ಸಾಧಾರಣ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯ ಮೆರುಗನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದಂತೆ ರನ್ನನಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತ ಸಂಗೀತದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಮಹಾಕವಿಯೋರ್ವನನ್ನು, ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಎದುರಾಗಿ ತನ್ನತನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲೆಳಸುವ ಪ್ರತಿಯೋರ್ವ ಕವಿಯೂ ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಹಾದುಹೋಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಯಶಸ್ಸು ದಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಪಂಪನ ಎದುರಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದೂ ಇಂತಹುದೇ ಸಂದರ್ಭಗಳು, ವ್ಯಾಸ, ಜಿನಸೇನ, ಭಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳು, ನಾಟಕಕಾರರು. ಪಂಪನ ಸ್ವೋಪಜ್ಞತೆಯು ಅವನನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಸಿತ್ತು. ಮಾರ್ಗಸ್ಥಾಪಕನನ್ನಾಗಿಸಿತ್ತು.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೯-೧೧೨೩ ರ ನಡುವೆ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜ ಕುಮಾರಪಾಲನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿದ್ದ ಹೇಮಚಂದ್ರನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಹಾಪುರಾಣ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ಕಲಿಕಾಲ ಸರ್ವಜ್ಞ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಈತನ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು 'ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷ ಚರಿತ'. ಇದು ಶ್ಲೋಕಾಂಶುರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೃತಿಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರ - ಶ್ಲೋಕಾಂಶುರ ಪರಂಪರೆಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಶ್ಲೋಕಾಂಶುರ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೇಮಚಂದ್ರನು ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆದಿನಾಥನಿಗೆ ಸಂಸಾರನಿರ್ವೇಗವು ಮೂಡುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೃತಿಯ ದ್ವಿತೀಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂದರ್ಭದ ನಿರೂಪಣೆಯಿದೆ.

ಪಂಪನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಈಗ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ 'ತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಹಾಪುರಾಣ' ಕೃತಿಯ ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿನ ನೀಲಾಂಜನಾ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಾವುಂಡರಾಯನಿಂದ ರಚಿತವಾದ 'ತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಹಾಪುರಾಣ'ವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಏಕೈಕ ಶಲಾಕಾಪುರುಷ ಚರಿತ, ಜೊತೆಗೆ ಗದ್ಯಪ್ರಾಚುರ್ಯವಿರುವ ಕೃತಿ. ಜಿನಸೇನ-ಗುಣಭದ್ರರ ಮಹಾಪುರಾಣವನ್ನು ಆಕರವಾಗಿರಿಸಿ ಚಾವುಂಡರಾಯ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಗ್ರಹ-ಸಂಕ್ಷೇಪ ಈ ಕೃತಿಯ ಮೂಲಭೂತ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ

ಒಂದು. ಕೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶ ಧರ್ಮನಿರೂಪಣೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾವ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಸಂಗ್ರಹಗುಣಕ್ಕೆ ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿನ ನೀಲಾಂಜನಾ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ನಿರೂಪಣೆ ಕನ್ನಡಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಚಾವುಂಡರಾಯನ ವರ್ಣನೆ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ:

“...ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ವಿಧಾನದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನುಮೆನಿಸಿ ಸುಖಮಿರ್ಪಿನಮೊಂದು ದೇವಸಂ ಆದಿದೇವನ ಪರಿನಿಷ್ಠಮಣಕಲ್ಯಾಣಮತ್ಯಾಸನ್ನಮೆಂಬುದಂ ನಿಜಾವಧಿಯಿಂದೆಂದಿದ್ದಂ ಬಂದು ದೇವನನುಮತದಿಂದ ಸಂಗೀತಕೊಡರ್ಚೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯೆಂಬೊಳಚ್ಚರಸೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದುರ್ ತನಗಾಗಳಾಂಯುರವಸಾನವಾಗೆ ರಂಗದೊಳ್ ಭೋಂಕನದೃಶ್ಯಮಪ್ಪುದುಮಿಂದ್ರಂ ರಸಭಂಗಮಪ್ಪ ಭಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾತ್ರಮಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದೊಡನಾರುಮೆಂದೆ ದೇವನೆಂದು ದೇಹಾನಿತ್ಯತೆಯಂ ಭಾವಿಸಿ ಸಂಸಾರಭೋಗವಿರಕ್ತನಾಗಿರ್ಪಿನಂ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಕಡೆಯೊಳರ್ಪ ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯಾಗ್ನಿರುಣ ಗರ್ಧತೋಯ ತುಷಿತಾವ್ಯಾಭಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬೆಣ್ಣೆರ್ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ಬಂದು ಪದಿನೆಂಟುಕೋಟಿಕೋಟಿಸಾಗರೋಪಮಕಾಲಂ ಮುಸುಳ್ಳಿದರ್ ಧರ್ಮಮಂ ದೇವಾ ನೀನುಜ್ಜಳಂ ಮಾಟ್ಟದೆಂದು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬೋಧಿಸಿ ಪೋದರ್” (ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣಂ, ಪು.೪೫)

ನೀಲಾಂಜನೆಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲು ಅವಳಿಗೆ ಆಯುರವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ರಸಭಂಗದ ಭಯದಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಅವಳಂತಹುದೇ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾತ್ರವನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿ ನೃತ್ಯ ಮುಂದುವರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೂ ಆದಿನಾಥನಿಗೆ ಈ ಮರ್ಮವು ತಿಳಿದು ಅವನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಮೂಡುತ್ತದೆ - ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ಚಾವುಂಡರಾಯ ಆದಿನಾಥನನ್ನು ಪ್ರತಿಬೋಧಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಿಂದ ಬರುವ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಸಾರಸ್ವತ, ಆದಿತ್ಯ, ಅಗ್ನಿ, ಅರುಣ, ಗರ್ಭತೋಯ, ತುಷಿತ, ಅವ್ಯಾಭಾಧ ಮತ್ತು ಅರಿಷ್ಟ - ಇವರೇ ಆ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರು.

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿದ್ದ ನಾಗರಾಜ ಕವಿಯು ‘ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ’ ಎನ್ನುವ ಕಥಾಕೋಶವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿನ ‘ಆದೀಶ್ವರ ಕಥೆ’ ಆದಿನಾಥನ ಜೀವನಚರಿತೆಯಾಗಿದೆ. ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾಗರಾಜನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಬಗೆಯಿದು:

ಆದಿದೇವಂ .... ಅಱುವತ್ತುಮೂಱುಲಕ್ಷ ಪೂರ್ವಕಾಲಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲು ಇತ್ತಲೊಧಮೇಂದ್ರಂ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಲಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಾಯುಷ್ಯಮನುಳ್ಳ ನರ್ತಕಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯನಾದೀಶ್ವರನ ಮುಂದೆ ಆಡಲೊಡಗೊಂಡು ಬರಲಾಕೆ ಬಂದು ಸಕಳ

ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಮನ್ವಿತೆಯಾಗಿ ಪೂರ್ವರಂಗಮಂ ಪೊಕ್ಕು

ನೂಱಿಂಟು ಕರಣಂ ಪದಿ

ಮೂಱುಶಿರೋಭೇದಮೊಪ್ಪೆ ಕಣ್ಣೊಳುವ

ತ್ತಾಱುಮಳವಡಲು ರಸಮಂ

ಬೀಱುತ್ತಂ ದೇವಗಣಿಕೆ ನಟಿಸಿದಳಾಗಳ್

ಅಂತು ನೀಲಾಂಜನೆ ನಿಡುಮಾಡುತ್ತಂ ಮಿಂಚು ಸಂಚಳಿಸಿದಂತದೃಶ್ಯಮಾಗಲದಂ ಕಂಡು ವೈರಾಗ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಲಾ ಸಮಯದೊಳು ಲೌಕಾಂತಿಕ ದೇವರೆಂದು ನಿಜಕಿರಿಟ ನಿರಕಸಂಘಟಿತಮಳಿಮಾಲಾಂಶು ನಿರ್ಮಲಾಂಬುವಿಂದಭವನ ಚರಣಕರ್ಪ್ಯಮನೆತ್ತಿ ದೇವಲೇಪಸ್ಪ ನೆಗಳ್ಳಿಯಂ ನೆಗಳ್ಳಿರೆಂದು ನುಡಿಯೆ ...

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ, ದಶಮಾಧಿಕಾರಂ, ೧೮೮ - ೧೯೮)

ನಾಗರಾಜನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿನ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ನೀಲಾಂಜನೆಯು ಆಯುಷ್ಯಮುಗಿದು ಅದೃಶ್ಯವಾದಾಗ ಇಂದ್ರ ರಸಭಂಗದ ಭಯದಿಂದ ನೀಲಾಂಜನೆಯನ್ನೇ ಹೋಲುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನರ್ತಕಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆಯಿಲ್ಲ. ನೀಲಾಂಜನೆ ಅದೃಶ್ಯವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಆದಿನಾಥನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಮೂಡಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಾಗರಾಜ ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಚಿತ್ತ ಆದಿನಾಥನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ, ಇಂದ್ರನ ರಸಭಂಗದ ಭಯದ ಕಡೆಗಲ್ಲ. ಉಳಿದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಒಂದು ಕಂದದಲ್ಲಿ ಅಡಕಗೊಳಿಸಿ ಈ ಸಂದರ್ಭದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನಾಗರಾಜನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆದಿನಾಥನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆಯೇ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿಯೂ ಶಲಾಕಾಪುರುಷಚರಿತಗಳ ಭಾಗವಾಗಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಆಮೃತವಿಯು ‘ಚಲುಪ್ಪನ್ನಮಹಾಪುರಿಸಚರಿಯ’ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೩), ಭದ್ರೇಶ್ವರನ ‘ಕಹಾವಲಿ’ (೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಶಲಾಕಾಪುರುಷಚರಿತಗಳಾದರೆ ಆಶಾಧರ ಸೂರಿಯ ‘ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಸ್ತ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ’ (ಕ್ರಿ.ಶ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಅಮರಚಂದ್ರನ ‘ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಜಿನಚರಿತ’ (ಕ್ರಿ.ಶ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಮೇರುತುಂಗನ ಮಹಾಪುರುಷಚರಿತ (ಕ್ರಿ.ಶ ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಮೊದಲಾದವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆದಿನಾಥನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು ಆಧುನಿಕಪೂರ್ವಕಾಲದವರೆಗೂ ಇಂತಹ ಕೃತಿಗಳ ರಚನೆಯು ಮುಂದುವರೆದಿದೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಹಸ್ತಿಮಲ್ಲನ 'ಪೂರ್ವಪುರಾಣ', ಶಾಂತಿಕೀರ್ತಿಯ 'ಪುರುದೇವ ಚರಿತೆ', ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ 'ಆದಿಪರಮೇಶ್ವರ ಯಕ್ಷಗಾನ', ವರ್ಧಮಾನ ಪಂಡಿತನ 'ಪುರುದೇವ ಚರಿತೆ', ಕರ್ತೃ ಮತ್ತ ಕಾಲ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ 'ಆದೀಶ್ವರರ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ', ಚಂದ್ರಮನ 'ಆದೀಶ್ವರ ಸೋಬಾನೆ ಪದಗಳು', ಕರ್ತೃ ಮತ್ತ ಕಾಲ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ 'ಪುರುದೇವ ಕಥೆ' ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿನಾಥನನ್ನು ಕುರಿತು ಪಂಪನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ. ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಆದಿನಾಥನ ಪರಿನಿಷ್ಕಮಣಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಕೆಯಾಗಿಸಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದರೆ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಆದಿನಾಥನು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ನಿರೂಪಣೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿರುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಾದರೆ ಪಂಪನು ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ತನ್ನ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಲಾವಂತಿಕೆ, ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸಹಜವಾದ ಕವಿಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ನೀಲಾಂಜನೆಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸಹೃದಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿನಾಥನ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವ ಕೃತಿಗಳ ಬಾಹುಳ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ತಂದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹೊಳಪುಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

೧. ಪಂಪನ ಆದಿಪುರಾಣ: ಸಂ. ಡಾ. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು, ಕೆ.ಎಸ್.ಮುದ್ದಪ್ಪ ಸ್ಮಾರಕ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೭.
೨. ಮಹಾಪುರಾಣ: ಸಂಪುಟ - ೧: ಸಂ. ಎತೂರು ಶಾಂತಿರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಪಂ. ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೩.
೩. ಚಳುಪ್ಪನ್ನಮಹಾಪುರಿಸಚರಿಯ: ಸೀಲಾಂಕಾಚಾರ್ಯ, ಸಂ. ಅಮೃತ್‌ಲಾಲ್ ಮೋಹನ್‌ಲಾಲ್ ದೋಜಕ್, ವಾರಣಾಸಿ, ೧೯೬೧.
೪. ಮಹಾಪುರಾಣ: ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಕಾಶನ, ನವದೆಹಲಿ, ೧೯೪೪.
೫. ಪಂಪಮಹಾಕವಿ ವಿರಚಿತ ಆದಿಪುರಾಣ: ಗದ್ಯಾನುವಾದ: ಕೆ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೯.
೬. ಕನ್ನಡ ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರ ಚರಿತೆಗಳು: ಡಾ. ಸರಸ್ವತಿ ವಿಜಯಕುಮಾರ್, ಸವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೪.
೭. ಪದಗತಿ - ಪಾದಗತಿ: ಡಾ. ತುಳಸಿ ರಾಮಚಂದ್ರ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧.

೮. ನಾಗರಾಜ ಕವಿ ವಿರಚಿತ ಪುಣ್ಯಾಸ್ತವ: ಸಂ. ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೭.
೯. ಚಂದ್ರಕೊಡೆ: ಡಾ. ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೭೭.
೧೦. ಚಾವುಂಡರಾಯ ವಿರಚಿತ ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣಂ: ಸಂ. ಕಮಲಾ ಹಂಪನಾ, ಕೆ. ಆರ್. ಶೇಷಗಿರಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩.

□□

ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಸಮಕಾಲೀನ ಶರಣೆಯರು— ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆ

ಡಾ. ಎನ್.ಆರ್. ಲಲಿತಾಂಬ

ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಶರಣೆಯರ ಅನುಭವ, ಅನುಭಾವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಗಳ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಭಕ್ತಿ, ವೈರಾಗ್ಯ, ವೈಚಾರಿಕತೆ, ಜೀವನದೃಷ್ಟಿ, ದಾಂಪತ್ಯ, ಕುಟುಂಬ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಸಂಬಂಧಗಳು, ಪ್ರೇಮ-ಕಾಮಗಳ ಕುರಿತಾದ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಸಾಮ್ಯಗಳೇನು? ಭಿನ್ನತೆಗಳೇನು? ಮತ್ತು ಆ ವಿಭಿನ್ನತೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂಶಗಳಾವುವು, ಅವರ ಮೂಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಆಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ತೀವ್ರ ಪ್ರತಿರೋಧದ ನೆಲೆಗಳು ಇತರ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಯಾಕಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯದ ನೆಲೆಗಳು ಇರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಅಕ್ಕನ ವೈಚಾರಿಕತೆಗೂ ಇತರ ಶರಣೆಯರಾದ ಮುಕ್ತಾಯಿ, ನೀಲಮ್ಮ, ಗೊಗ್ಗವ್ವ, ಕಾಳವ್ವೆ, ಸತ್ಯಕ್ಕರ ವೈಚಾರಿಕತೆಗೂ ಇರುವ ಭಿನ್ನ ಆಯಾಮಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬಂತಹ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವಾಹಪದ್ಧತಿ, ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಕಾಯ-ಕಾಮದಂತಹ ಅಧ್ಯಮ್ಯವಾಗಿ ಕಾಡುವ ತೀವ್ರ ಸೆಳೆತಗಳ ಕುರಿತಂತೆ, ದೇಹಮೀಮಾಂಸೆ, ಲೈಂಗಿಕತೆ-ಪವಿತ್ರತೆ, ಆಯ್ಕೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಅಧೀನತೆ, ದೇಹಸಾಂಗತ್ಯ-ಆತ್ಮಸಾಂಗತ್ಯ ಕುರಿತ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕ ಹೇಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನದರ್ಶನ ಉಳ್ಳವಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಶರಣೆಯರ ನಿಲುವನ್ನು, ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಬಗೆಯದು ಎಂಬಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯೀಕರಿಸಿ ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತೊಡಕುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಶರಣೆಯರ ಸಮಸ್ಯೆಯೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಅವರ ಗುರಿ-ಗಮ್ಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ, ನಡೆದ ದಾರಿ ಪಡೆದ ಅನುಭವ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಅರಿವು ಬೇರೆಬೇರೆ. ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯತೆಗಳಿವೆ ಎಂಬುದು ಸತ್ಯ. ಆದರೂ ಅವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿನ ತೊಳಲಾಟ, ಅವರು ಎತ್ತಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ.

ಅಕ್ಕನ ಗುರಿ ಸಾವಿಲ್ಲದ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಗಂಡನೊಂದಿಗೆ ಒಕ್ಕತನದ ದಿವ್ಯಾನುಭೂತಿಯಾದರೆ, ಗುರುವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೋದರ ಅಜಗಣ್ಣನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದಂತೆ ಹಲುಬುತ್ತಿದ್ದ ಮುಕ್ತಾಯಿಗೆ “ನಿನ್ನೊಳಗೇ ಗುರುವನ್ನು ಕಂಡುಕೋ” ಎಂದು ಅಲ್ಲಮ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ‘ಅರಿವೇ ಗುರುವಾಗುವ’ ಹದವನ್ನು ಅವಳು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕಾಯವಿದ್ದೂ ಕಾಯವನ್ನು ಮೀರಿ, ಮಾಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಮೋಹವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವಳ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹಂಬಲ, ಪ್ರಶ್ನೆ ತೀವ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು ಬೌದ್ಧಿಕ ಪ್ರಖರತೆ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಜಗಣ್ಣನ ಯೋಗದ ದಾರಿಯನ್ನು ಅವಳು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡವಳು. ಯೋಗವೆಂಬುದು ‘ಅಲರೊಳಡಗಿದ ಪರಿಮಳದಂತೆ, ಉಲುಹು ಅಡಗಿದ ವಾಯುವಿನಂತೆ ಅಗೋಚರ’ವಾದುದು, ಅದ್ವೈತವೆಂಬುದು ಇತರರಿಗೆ ತೋರಿಕೊಡುವುದಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ತಾನೇ ಆಗುವ ಸ್ಥಿತಿ, ಹಾಗೆ ಆಗುವುದಾದರೆ ಅಜಗಣ್ಣನಂತೆ ಶಬ್ದ ಮುಗ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು, ನುಡಿವಹಂಗು, ಒಡಲಹಂಗುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತಾನರಿತರೆ ಆಗ ತನ್ನ ಅರಿವೆ ತನಗೆ ಗುರುವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಾಯಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ, ಅದನ್ನೇ ಅವಳ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ನೀಲಮ್ಮನಿಗೆ ಬಸವನೆಂಬ ಘನವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಗಂಡನಿಗೆ ‘ವೈಚಾರಿಕಪತ್ನಿ’ಯಾಗುವ, ಅವನೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ವೈಚಾರಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಂದಿಸುವ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ತೀವ್ರ ಹಂಬಲವಿದೆ. ಲೌಕಿಕದ ನೆಲೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಎಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ‘ತಾನು ಹೆಣ್ಣು’ ‘ಅವನು ಗಂಡು’ ಎಂಬ ದೇಹಭಾವವಳಿದು ತಾನೇ ಬಸವನಲ್ಲಿ ವೈಚಾರಿಕವಾಗಿ ಬೆರೆತು ಹೋಗಬೇಕಾದ ಸವಾಲಿದೆ. ಅದೇ ಅವಳ ಗಮ್ಯ, ನಿತ್ಯ ತುಡಿತ. “ಎನಗೆ ಲಿಂಗ, ಸಂಗಯ್ಯ, ಪ್ರಾಣ, ಪ್ರಸಾದ ಎಲ್ಲ ನೀನೆ” ಎನ್ನುವ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ “ಆಡಲಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ ಹೆಣ್ಣು ರೂಪ ಧರಿಸಿ, ನುಡಿಯಲಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ ನಾನು ಹೆಣ್ಣುರೂಪ ಧರಿಸಿ ನಾನು ಹೆಣ್ಣಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಇಹಪರನಾಸ್ತಿಯಾದವಳಯ್ಯಾ ನಾನು ಬಸವನ ಬಯಲ ಕಂಡ ಕಾರಣ” ಎಂದು ಆಕೆ ತಾನು ತನ್ನ ಕಾಯದತ್ಯಪ್ತಿಯ ಹಂಗ ಹರಿದು ವಿವೇಕದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತುದರಿಂದ ‘ಒಡಲಳಿದ’ ಕಾರಣ, ಒಡಲಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ತಾನಾಗಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಕಾಯ, ವಾಚಾ ಮನಸಾ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಬೇಟಿಯಾಡಿ, (ಏಣ, ಎಸಳಗಂಗಳಸಾರಂಗ, ಪ್ರಭೆಯನೊಳಗೊಂಡ ಮೊಲಗಳೆಂಬ ತ್ರಿಕರಣಗಳನ್ನು) ಕೊಂದು ಅದನ್ನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಬಸವನಿಗೆ ಬಡಿಸಿ ಸುಖಿಯಾದೆ”, “ಊಟಕ್ಕಿಕ್ಕದವರ ಕಂಡು ಎನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು, ಕೂಟವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷನ ಕಂಡು ಕಾಮದ ಆತುರ ಹಿಂಗಿತ್ತೆನಗೆ” ಎಂದು ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ತನ್ನ ಮತ್ತು ಬಸವನ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಎಲ್ಲ ಲೌಕಿಕ ಸೆಳೆತಗಳನ್ನು ಮೀರಿಬೆಳೆಯಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಬಸವನಿಂದ ಈ

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹದ ಹಸಿವು ಹಿಂಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವನು ಊಟವಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗಾಗಿ ತಾನು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ಗಮನನಾಸ್ತಿಯಾದ ಬಸವ'ನೊಂದಿಗೆ "ಭಾವದ ಸೂತಕವಳಿದು ಮನೋವ್ಯಾದಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಶೇಷ ಸುಖವ ಕಂಡೆನಯ್ಯಾ ಸಂಗಯ್ಯ ಬಸವನಿಂದ" ಎಂದು ತನ್ನ ಬದುಕಿನ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದನೆಂದು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಧನೆಗೆ, ಸಮಾಜೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ, ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಮಡದಿಯರ ತ್ಯಾಗವೆಂಥದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ನೀಲಲೋಚನೆಯ ವಚನಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಮಾನ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಕೌಟುಂಬಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಅನುಭಾವಿಕ ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಶರಣೆಯರು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಭಿನ್ನ ಜಾತಿ ವರ್ಗದವರಾಗಿದ್ದರೂ ಭೇದರಹಿತ ಸರ್ವಸಮಾನ ಮಾನವಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಿಂಗಭೇದ ನಿರಾಕರಣೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ, ಸತಿಪತಿ ಸಮಭಾವದ ಆಚರಣೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಬಯಸಿದ್ದಾರೆ. "ನಾಮದಲ್ಲಿ ಹೆಂಗೂಸೆಂಬ ಹೆಸರಾದಡೇನು ಭಾವಿಸಲು ಗಂಡು ರೂಪು ನೋಡಾ "ಆಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರ ಹಗೆಯಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ಪ್ರೇರಕ-ಪೂರಕ" ಎಂದು ನಂಬುವ, ಬದುಕಿನ ಬಗೆಗೆ ಅಪಾರ ಪ್ರೀತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಶರಣೆಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ.

ಸಂಪ್ರದಾಯಶೀಲ ಸ್ತ್ರೀ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪದ ಅಕ್ಕನಿರುವಂತೆ, ಒಪ್ಪಿ ನಡೆದ ಶರಣೆಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ. "ಮರುಷನ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಸತಿ ನಡೆಯಬೇಕಲ್ಲದೆ ಸತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವುಂಟೆ?" ಎಂದು ಶರಣೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮ ತನ್ನ ಕಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ತಿಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. "ಪತಿಯಾಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ಸತಿಗ್ಯಾಕೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ನಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆ ಪತಿಯಾಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ" ಎಂದು ಗಂಗಾಂಬಿಕೆ ತನ್ನ ನಿಲುವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಗಂಗಾಂಬಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗದೇ ಒಟ್ಟು ಪುರುಷಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಗಂಡನ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದರೂ "ಕೂಟಕ್ಕೆ ಸತಿಪತಿಯೆಂಬ ನಾಮವಲ್ಲದೆ ಅರಿವಿಗೆ ಬೇರೊಂದೊಡಲುಂಟೆ! ಎಂದು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳೂ ಅರಿವಿಗೆ ಅರ್ಹಳೆಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಲಕ್ಕಮ್ಮನದು. ಅರಿವೆಂಬ ಗುರುವಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಂತೆ ನಡೆದು, ಕೆಲವು ಸಲ ಪತಿಯು ಮಾರ್ಗತಪ್ಪಿದಾಗ ಎಚ್ಚರಿಸಿ, ನಿಜದ ನಿಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸತಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಬರದಂತೆ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಶರಣೆಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ. "ಬಸವನ ಅನುಭಾವದಿಂದ ವಿವರವ ಕಂಡು ವಿಚಾರ ಪತ್ತಿಯಾದೆನಯ್ಯ" ಎಂದು ನೀಲಮ್ಮ ಸಂತಸಪಡುತ್ತಾಳೆ.

ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ಬೊಂತಾದೇವಿ, ಗೊಗ್ಗವ್ವೆ ಮೊದಲಾದವರು ಕಿರು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡವರು ಶಿವನನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಪತಿಯೆಂದು ನಂಬಿ ಅನುಭಾವದ ಎತ್ತರಕ್ಕೇರಿ ನಿಂತವರು. ಶರಣಸತಿಯಾಗಿ ಲಿಂಗಪತಿಯ ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಡು, ಅಲೌಕಿಕ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದವರು. ಕೆಲವು ಶರಣೆಯರು ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಅನುಭಾವ ಧರ್ಮ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಗಾಢವಾಗಿ ಚಿಂತನೆಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಇದ್ದಾರೆ. ಮೋಳಿಗೆ ಮಾದೇವಿ ಹಡಪದ ಲಿಂಗಮ್ಮನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕತೆ, ಉಪದೇಶಾತ್ಮಕತೆಯ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ತಮಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ತಲೆಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಆಚಾರ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರದು ಮತ್ತೊಂದು ಗುಂಪು. 'ತತ್ವದ ಮಾತು ನಮಗೇಕಯ್ಯ' ಎಂಬುದು ಶರಣೆ ದುಗ್ಗಲೆಯ ವಿಚಾರ. ವಯಕ್ತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಗುರಿಗಳು ನೀಲಮ್ಮ, ಅಕ್ಕನಾಗಮ್ಮ, ಗಂಗಾಂಬಿಕೆ ಇವರಲ್ಲಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಸವನ ಸ್ತುತಿ, ವಯಕ್ತಿಕ ವಿಚಾರಗಳೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಆದರೆ ದುಡಿದು ತಿನ್ನುವ, ಕುಟುಂಬವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಹೊಣೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡಂದಿರೊಂದಿಗೆ ಸಹಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಕಾಯಕಜೀವಿಗಳಾದವರು, ಸಮುದಾಯದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬದುಕಿನ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡ ಅನೇಕ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ, ವಿಡಂಬನೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಗೊಂದಲಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕಳಕಳಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಮ್ಮಗೆ ರಾಯಮ್ಮ, ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಯ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವ್ವೆ, ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಇವರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಮರ್ಶೆ, ವಿಡಂಬನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. "ಊರಹೊರಗೆ ಒಳಗೆ ಎಂಬ ಜಾತಿಭೇದವನ್ನು ಆಹಾರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪವಿತ್ರ-ಅಪವಿತ್ರದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಕಾಳವ್ವೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. "ಜಾತಿಗಳು ನೀವೇಕೆ ಕೀಳಾದಿರೋ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಯಜ್ಞ, ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆನ್ನಲಾದ ಜೀವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಶರಣಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಪರಧನ, ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪರದೈವಗಳಿಗಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಎರಗದಿರುವುದೇ ನೇಮವೇ ಹೊರತು, ಆಡಂಬರದ ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರ, ಜಪ ಧೂಪಾರತಿಯಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಭಕ್ತರ ಧಂಬಾಚಾರವನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಇವರೆಲ್ಲರ ವಚನಗಳು, ಹೆಣ್ಣು ಕೇವಲ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಆವರಣದೊಳಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅವಳ ಲೋಕಾಂತತೆಯನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ಮೇಲುಕೀಳು, ಸ್ವಶ್ರ-ಅಸ್ವಶ್ರ, ಗಂಡುಹೆಣ್ಣು ಎಂಬ ಭೇದ ಮತ್ತು ಅನೈತಿಕ ನಡವಳಿಕೆಗಳ ವಿಡಂಬನೆ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳು ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಡಂಬನೆಗೆ ಧಾಳಾಗಿ

ತೋಡಗದಿದ್ದರೂ, ಅಸಮಾನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಅದು ತಂದೊಡ್ಡವ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಾಮಾಧಾನಿಯಾಗಿ ಎದುರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿವೇಕವನ್ನು ತೋರುತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಲೋಕದ ಡೊಂಕನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ತನ್ನಲ್ಲಿರದ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾರಿಕೊಂಡು ಉಂಬ ಗುರುವನ್ನು ಟೀಕಿಸಿ, ಅಂತಹವರು ನಿಮ್ಮ ನಿಜಭಕ್ತರಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯತನಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟವರಷ್ಟೇ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ.

ಕಾಯಕವನ್ನು ದೈವವೆಂದು ನಂಬಿ ಬದುಕಿದವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶರಣೆಯರು 'ಸತ್ಯಶುದ್ಧ ಕಾಯಕ'ದ ಬಗೆಗೆ ಮಾತನಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ಆವ ಕಾಯಕಮಾಡಿದರೂ ಒಂದೇ ಕಾಯಕವಯ್ಯ" ಕಾಯಕವು ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಪರಾವಲಂಬನೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ, ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಬದುಕಿಗೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ನಡೆದಿದ್ದಾರೆ. "ಅಂದಂದಿನ ಕಾಯಕ ಅಂದಂದಿಗೆ ಸಲುವಂತೆ ಬದುಕುವ ಕ್ರಮ" 'ಇಂದಿಗೆ ನಾಳಿಗೆ' ಎಂದು ತುಡಿಯದೆ, ಬಂದುದರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾನಂದದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಕ್ತನ ಅಂಗಳ ಮಂಗಳಮಯ ಕೈಲಾಸ"ವೆಂಬ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ವಿಚಾರ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಯಕನಿಷ್ಠ ಎಷ್ಟೆಂದರೆ ಶಿವ ಬಂದು ನಿಂತರೂ ಗಮನಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಕಾಯಕ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಸತ್ಯಂಗ, ಶಿವಪೂಜೆ ಮೊದಲು ಬದುಕು ನಂತರ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಖಚಿತ ನಿಲುವಿದೆ ಅವಳಲ್ಲಿ.

ಆಚಾರ ವ್ರತನಿಷ್ಠೆಯ ಬಗೆಗೆ ಇತರ ಶರಣೆಯರು ಬಹಳವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದಿಷ್ಟು ಮಾನಸಿಕ ನೆಮ್ಮದಿ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಸತ್‌ಚಿಂತನೆ ಸಜ್ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಂವಾದ, ಆಚರಣೆ ಅಷ್ಟೇ ಅವರ ಗುರಿ. ಅದರಾಚೆಗಿನ ತಾತ್ವಿಕತೆ, ಅನುಭಾವಿಕತೆ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಬದುಕಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಆಚಾರ, ನಿಯಮಗಳು. ಶರಣರ ಸನ್ನಡತೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ವ್ರತ, ಆಚಾರ ಮೀರದಿರುವುದು ಅವರ ಪರಮ ನಿಯಮ, ಈ ಶುದ್ಧ, ಸದಾಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬದುಕಿನ ಆಚೆಗಿನ ಯಾವ ಕೈಲಾಸವೂ ಅನುಭವಾನಂದವೂ ಅವರ ಆದ್ಯತೆಯಲ್ಲ. ಅವರು ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವುದರ ಬಗೆಗೆ ನಿಷ್ಕರಾವರು "ಮಾಡಿನೀಡಿ ಹೋದೆನೆಂಬಾಗ ಕೈಲಾಸವೇನು ಕೈಕೂಲಿಯೇ? ಎಂದು ಆಯ್ದುಕೈ ಲಕ್ಕಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಶುದ್ಧ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಡಂದಿರು ತಪ್ಪಿದರೆ ತಿದ್ದುವ ಜಾಣೆಯರೂ, ವಿವೇಕಿಗಳು ಇದ್ದಾರೆ. "ಆಚಾರ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಎನ್ನವನಲ್ಲಾ ಎಂಬೆ" ಎಂದು ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಗಂಡನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

"ವ್ರತಹೀನರನ್ನು ಸೇರಬಾರದು, ನೀನು ಬೇಕಾದರೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆ, ಆದರೆ ನಾನು ಬೆರೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಿವನಿಗೇ ಹೇಳುವ ದೈವ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

"ವ್ರತವೆಂಬುದು ನಾಯಕರತ್ನ, ವ್ರತವೆಂಬುದು ಸುಪ್ಪಾಣಿ ಮತ್ತು ವ್ರತವೆಂಬುದು ಜೀವಕಳೆ. ವ್ರತಹೀನನ ನೆರೆಯಲಾಗದು ನೋಡಲಾಗದು, ನುಡಿಸಲು ಎಂತೂ ಆಗದು ವ್ರತ ಭ್ರಷ್ಟರ ನಿಟ್ಟೊರಿಸುವೆ, ಸುಟ್ಟು ತುರುತುರನೆ ತೂರುವೆ ನಿರ್ಭೀತ ನಿಜಲಿಂಗದಲ್ಲಿ" ಎಂದು ಕಲಕಣ್ಣಿಯ ಕಾಮಮ್ಮ ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಠೂರವಾಗಿ ವ್ರತಹೀನರನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವ್ರತದ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ನಂಬಿಕೆ ಒಲವು ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಸಹ ಈ ಎಲ್ಲ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ, ಅಷ್ಟಾವರಣ, ಪಂಚಾಚಾರ, ಶಿವಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ ತಾತ್ವಿಕ ವಿಚಾರಗಳು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾದದ್ದು ಕಾಯಕ, ದಾಸೋಹ, ಶೀಲ. ಅದನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅದನ್ನೇ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕ, ಇವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಶರಣೆಯರು ರೂಪಿತವಾದದ್ದು ಅನುಭವ ಮಂಟಪದ ಪರಿಸರದಿಂದ ವಿವೇಕ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ, ಸಮಾಜದ ಆಗು ಹೋಗುಗಳನ್ನು ಜನರ ರೀತಿ ರಿವಾಜುಗಳನ್ನು ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಲ್ಲ, ಅದರ ತಪ್ಪುಪುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ವಿವೇಕ ಈ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇತರರ ನಡೆನಡಿಯ ಬಗೆಗೆ ಸರಿತಪ್ಪು ಗುರುತಿಸುವಾಗ ಶಿವನಿಷ್ಠ, ಶರಣ ಚಾರಿತ್ರದ ಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದನ್ನು ಇವರು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ತಮಗೂ ಕೂಡ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ರೀತಿ ಬದುಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ ಜಾಗೃತವಾಗಿದ್ದು, ಸನ್ನಡತೆ ಜಾರದಂತೆ ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸುವುದನ್ನು ಅವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. "ಗಂಡು ಮೋಹಿಸಿ ಹೆಣ್ಣು ಹಿಡಿದಡೆ ಅದು ಒಬ್ಬರ ಒಡವೆ ಎಂದು ಅರಿಯಬೇಕು, ಹೆಣ್ಣು ಮೋಹಿಸಿ ಗಂಡ ಹಿಡಿದಡೆ ಉತ್ತರವಾವುದೆಂದರಿಯಬೇಕು? ಎಂಬ ಗೊಗ್ಗವೈಯ ತರ್ಕಬದ್ಧ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಯ್ಕೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದೆ. ಆತ್ಮ ಶಕ್ತಿ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕುಗ್ಗುವಂತಹ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಂದನೆಗಳು ಕಷ್ಟಗಳು ಬರುವುದು ಸಹಜ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ, ಇತ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವ ಈ ಶರಣೆಯರ ಧಾರಣಶಕ್ತಿಯು ಮೆಚ್ಚುವಂತಹದು. "ಹೆದರದಿರು ಮನವೆ, ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದಿರು ಮನವೆ, ಹಿಡಿದ ಛಲ ಬಿಡದಿರು ಮನವೆ, ಜರಿದರೆಂದು ಝಂಕಿಸಿದರೆಂದು ಘಟವ ಬಿಡದಿರು (ಪ್ರಾಣಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು) ಎಂಬ ಶರಣೆಯರ ಮಾತುಗಳು ಈಹೊತ್ತಿನ ದಿನಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಖಿನ್ನತೆ, ಒತ್ತಡಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿರುವ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಕಿವಿಮಾತಾಗುವಂತದ್ದು.

ಶಿವಶರಣೆಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಬಗೆಗೆ ಗೊಂದಲವಿರಲಿಲ್ಲ, ತಾವು ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟನಿಲುವು ಇತ್ತು. "ಅಯ್ಯಾ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಬೆಂದ ಕಾಯಕ್ಕೆ

ಅಚ್ಚುಗವುಂಟೆ?” “ತನು ತಾನಾದ ಬಳಿಕ ಮಾನವರ ಹಂಗುಂಟೆ”, “ತನುವ ಮರೆದು ತಾ ನಿಜಸುಖಿಯಾದಲ್ಲವೆ ಘನವ ಕಾಣಬಾರದು”, “ಬೆಚ್ಚು ಬೇರಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆರೆತರೆ ಕತ್ತಲೆ ಹರಿವುದು” ಎಂದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಹೇಳಿದನೆಂದು ಹಡಪದ ಲಿಂಗಮ್ಮ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. “ಮನಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ, ಭಾವವಳಿದು ನಿರ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಶರಣನು ಆಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಅರಿವಿದೆ. ಶರಣರ ನಿಲುವು ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಿತ್ತು “ನರರಬೇಡೆನು, ಸುರರ ಹಾಡೆನು ಕರಣಂಗಳ ಹರಿಯ ಬಿಡೆನು, ಕಾಮನ ಬಲೆಗೆ ಸಿಲೆನು ಮರವೆಗೊಳಗಾಗೆನು” ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ ಮೋಳಿಗೆ ಮಾದೇವಿ. ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮ, ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕ, ಹಡಪದ ಲಿಂಗಮ್ಮ ಇವರುಗಳು ಸ್ವಾಭಿಮಾನದ ಬದುಕನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವರು.

ಅಕ್ಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಶರಣೆಯರ ನಡುವಿನ ಒಡನಾಟ ವೈಚಾರಿಕ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಸಂವಾದಗಳಿಗೇನಾದರೂ ಅವಕಾಶವು ಒದಗಿತ್ತೆ? ಅಕ್ಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಕಾಲೀನ ಶರಣೆಯರ ನಿಲುವು ಏನಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಾಗ ಆಶ್ಚರ್ಯಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಮೌನ ಅವರ ನಡುವೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಶಿವಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲ ಶರಣೆಯರನ್ನೂ ಬೆಸೆಯುವ ಒಂದು ಅಂಶವಾದರೂ ಸಹ, ವಿವಾಹ, ಗಂಡ – ದಾಂಪತ್ಯ, ಕಾಯ-ಕಾಮದ ಬಗೆಗೆ ತಳೆದ ನಿಲುವುಗಳು ಬೇರೆಯವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಅಕ್ಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಂತಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ.

ಅಕ್ಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಮುಖ್ಯವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಧಿಕ್ಕರಣೆಯು ಅಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಕಂಡರೆ ಇತರರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸುಧಾರಣೆ ಬದಲಾವಣೆಯ ಬಯಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕನಾದರೂ ಸಾಂಸ್ಥಿಕವಾದ ವಿವಾಹ, ಕುಟುಂಬ, ಗಂಡ ಮನೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ದಿಕ್ಕರಿಸಿದವಳು, ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಪತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅವನಿಂದ ದೂರವಾದವಳು. ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಗಂಡನಮನೆ, ಕಡೆಗೆ ಊರನ್ನು ಕೂಡ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟವಳು, ಅಕ್ಕನಿಗಾದರೂ ಸಂಸಾರವು ತೆರಣಿಯ ಹುಳು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮನೆಯಮಾಡಿ ತನ್ನ ನೂಲು ತನ್ನನೇ ಸುತ್ತಿ ಸಾವಂತೆ” ಇತರ ಶರಣೆಯರಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಪತಿಯಿಚ್ಛೆಯನ್ನೇ ತಮ್ಮಿಚ್ಛೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಶರಣೆಯರೇ ಹೆಚ್ಚು. ಇದು ಅವರಿಗೆ ಸುಲಭದ ಮಾರ್ಗ, ಇಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಪುರಸ್ಕಾರವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ, ವಿರೋಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸಾರದ ಒಲವು, ತನ್ನ ಮನೆ, ತನ್ನ ಗಂಡ, ಪರಸತಿ, ಪರಧನ ಪರಧರ್ಮ-ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ, ವ್ರತ ಇತ್ಯಾದಿಯ ಬಗೆ ಈ ಶರಣೆಯರು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶರಣರು ಕಟ್ಟಿದ ಹೊಸ ಶರಣ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಳಗಿರುವವರು ಮತ್ತು ಅದರ ಹೊರಗಿರುವವರ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ

ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಎತ್ತಿಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವ್ರತಹೀನರ, ಭವಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಇದು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ದಾಂಪತ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕ ಹಾಗೂ ಇತರ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಇವೆ. ಕಾಯದ ಬೆಸುಗೆ-ಪಾವಿತ್ರತೆ, ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿನ ಅವಲಂಬನೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆಗಳಿಂದ ಒಚ್ಚತವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತದ್ದು. ಲೌಕಿಕ ಗಂಡನ “ಉರದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳುಂಟೆಂದು ಅಪ್ಪಲು ಅಮ್ಮೆನವ್ವ”, “ಸಾವ, ಕೆಡುವ ಗಂಡರನೊಯ್ದು ಒಲೆಯೊಳಗಿಕ್ಕು” ಎಂಬಂತಹ ಅಕ್ಕನ ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಗಂಡನೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಬಾಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ದೇಹ ಮತ್ತು ಪಾವಿತ್ರತೆ ಕುರಿತಂತೆ ಅಕ್ಕನ ನಿಲುವು ಲೋಕದ ನಿಲುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಈ ಪಾವಿತ್ರತೆ ದೇಹಕ್ಕಂಟಿದ್ದಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನದು. ಹಾಗಾಗಿ ಚೆನ್ನನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾದ ಬಳಿಕ ಈ ದೇಹವನ್ನು ‘ನಾಯಿ ತಿಂದರೇನು? ನೀರುಕುಡಿದರೇನು’ ಎನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿನ ದೇಹ ತಿರಸ್ಕಾರವಿದೆ. ಈ ದೇಹದ ಮೇಲಿನ ಯಾವ ಅಕ್ರಮಣವೂ ಅವಳ ಪಾವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲಾರವು ಇತರ ಶರಣೆಯರಿಗೆ ಮನಸ್ಸು, ದೇಹ, ಬೇರೆ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಪಾವಿತ್ರತೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಶೀಲವೆಂಬುದು ಹೀಗೆ ಬಟಾಬಯಲಾಗುವ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಆ ಶರಣೆಯರು ಮಾಡಲಾರರು. ಬಹುಶಃ ಈ ವೈಚಾರಿಕ ಭೇದದಿಂದಾಗಿಯೇ ಅಕ್ಕನ ಬಗೆಗೆ ಶರಣೆಯರು ಮೌನ ತಾಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶರಣ ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ಶರಣರು ಅಕ್ಕನ ನಿಲುವಿಗೆ ನಮೋ ಎಂದಿರುವರಾದರೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಅವಳ ನಿಲುವಿನ ನಿರಾಕರಣೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಸಹಮತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಕೆಲವು ಮುಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕೆ ನೀಲಮ್ಮ ಗೊಗ್ಗವ್ವೆ, ಕಾಳವ್ವೆಯಂತಹವರು ಎತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರಾರೂ ಇಡಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ದಿಕ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತುಡಿತವಿದೆ. ನೀತಿಬಾಹಿರರ ನಡವಳಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಸಹಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಶರಣ ಬದುಕಿನ ಒಟ್ಟು ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವರು, ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡವರು ಹೊಸನಿಯಮಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರು.

ಉಳಿದ ವಚನಕಾರ್ತಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವಿಷಯ ಡಾಂಬಿಕರ ವಿಚಾರ. ಜಂಗಮರು ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಯಾಕೆ ಹೀಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಟೀಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಬಸವಣ್ಣನ ಬಗೆಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಆತನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೇನೆಂಬಂತಹ ಆರ್ತತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಸ್ತ್ರೀಯಾದರೂ ಪುರುಷ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲೇ ಮಾತಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಅಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಶೋಧನೆ “ಸುಳಿದಾಡುವ ಆತ್ಮ

ಗಂಡೂ ಅಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲ” ಆದರೂ ಆ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕುರುಹು ಇರುತ್ತದೆ, ಅದಕ್ಕೊಂದು ದೇಹ, ದೇಹಕ್ಕೊಂದು ಲಿಂಗ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣೋ ಗಂಡೋ ಎಂಬ ಕುರುಹಿನ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವ ಯಾತನೆ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಅಕ್ಕ ಅನುಭವಿಸಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವಳು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಆ ಕುರುಹುಳ್ಳ ದೇಹವು ಎದುರಾಗುವ ತಳಮಳ ಸಂಕಟಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಾಯ-ಕಾಮದ ಬಿಡದ ‘ಕೂಟ’ ಅಕ್ಕನನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಾಧಿಸಿದೆ. ಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಅವಳ ಜೀವ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಜಂಝಡಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನರಳಿದೆ. ಕಾಯ ಜೀವಗಳು ವಿರುದ್ಧದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅವಳ ಆತ್ಮವನ್ನು ಭಿದ್ರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿವೆ. “ಎನ್ನ ಕಾಯ ಮಣ್ಣು, ಜೀವ ಬಯಲು, ಆವುದ ಹಿಡೆವನಯ್ಯಾ, ದೇವಾ ನಿಮ್ಮನಾವ ಪರಿಯಲಿ ನೆನೆವನಯ್ಯಾ, ಎನ್ನ ಮಾಯೆಯ ಮಾಣಿಸಯ್ಯಾ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ”, “ಎನ್ನ ಕಾಯದ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಮಾಯದ ಮದವ ಮುರಿಯಯ್ಯಾ” ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅವಳ ತೀವ್ರ ತೊಳಲಾಟವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಅವಳದು ಇಬ್ಬಗೆಯ ಸಂಘರ್ಷ ಹೋರಾಟ. ಒಂದು ಸಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಸಡ್ಡುಹೊಡೆದದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದುದು, ಮತ್ತೊಂದು ಒಳಗಿನದು ತನ್ನಾತ್ಮ ಹುಡುಗೊಳ್ಳದಂತೆ ಇಡಿಯಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಾಯ-ಜೀವಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದಾದುದು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೆಲ್ಲಲು ಅವಳು ಶಿವನ ಲೆಂಕಿಯಾಗಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೋಕಾಯವನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಬಗೆಯ ಲೆಂಕತನಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರನಿರಸನ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರಣಾಗತಭಾವ, ನಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲ ಅರ್ಹತೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಶಿವನೊಡ್ಡುವ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳು ಗೆದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ಆ ಶಿವನನ್ನೇ ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. “ಮನೆಮನೆದಷ್ಟದೆ ಕೈಯೊಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ, ಬೇಡಿದಡೆ ಇಕ್ಕದಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ, ಇಕ್ಕಿದಡೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಡೆ ನಾನೆತ್ತಿಕೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಶುನಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಬಂತೆ ಮಾಡಾ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ” ಎಂದು ಅವಳು ಬೇಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರ ನಿರಸನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಆತ್ಮ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಬಸವನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇತರ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಕಾಣದು.

ಅಕ್ಕ ಕಾಯ-ಆತ್ಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚಿಂತನ ಮಂಥನ ನಡೆಸಿದ್ದಾಳೆ. ಕಾಯದ ಅಗತ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅರಿವು ಅವಳದು. “ಆತ್ಮ ಸಂಗಾತಕ್ಕೆ ನೀನೆನಗುಂಟು” ಎಂದು

ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಕಾಯಕ್ಕೆ ನೆಳಲಾಗಿ ಕಾಡುವ ಮಾಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಎಚ್ಚರವಿದೆ. “ಲೌಕಿಕಕ್ಕೂ, ಪಾರಮಾರ್ಥಕ್ಕೂ ತನು ಒಂದೇ” ಎಂಬ ವಾಸ್ತವ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ತುಡಿಯುವ ಈ ತನುವನ್ನು ದೈವೀಕಗೊಳಿಸಲು ಅವಳು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ “ಕುಂಭ ಕುಚವ ಏರಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬನೊಡುವ ಶಿವನೆ ಬಾ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಸಮಾಜವಾದರೂ ನೋಡುವುದು ಕಾಯವನ್ನೇಹೊರತು ಆತ್ಮವನ್ನಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಿನ ದೇಹದ ಕುರುಹುಗಳಾದ “ಬಟ್ಟಹ ಮೊಲೆ” ಭರದ ಜವ್ವನ”ನಕ್ಕೆ ಸಮಾಜ ಕೊಡುವ ಗಮನ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವಳ ವಾದ “ಮೊಲೆಮುಡಿ ಇದ್ದರೇನು? ಮೂಗಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ” ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಗು ಎಂಬುದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆಯ, ಅಭಿಮಾನದ ಪ್ರತೀಕ, ಹೆಣ್ಣು ಬರೀ ದೇಹವಲ್ಲ ಅದರ ಆಚೆಗಿನ ಅಸ್ಮಿತೆ-ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿ ಹೆಣ್ಣೂ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು, ಅದನ್ನು ಲೋಕ ಗುರುತಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೂ ಅವಳ ಅಪೇಕ್ಷೆ. ಮೂಗಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಆಗದು. *ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೂಗು ಹರಿದ ಮುಂದಲೆ ತರಿದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸಮಾಜ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂಗು ಮತ್ತು ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀತಿನಡಾವಳಿಮೀರಿದ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೋತ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ಮೂಗುಹರಿಯುವ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೂಕೊರತಿಯರು ಅಪಶಕುನವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.] ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಜಾತಿ ಸೂತಕ, ವರ್ಣಸೂತಕ, ಲಿಂಗ ಸೂತಕ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಈ ಕಾಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬಿಡದಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಕಾಯವನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿಸಬೇಕು. ಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಾಯವನ್ನು ಒಗ್ಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಭಾವ ಪುರುಷ ಭಾವ, ಶಿಶುಭಾವ ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಕಾಯದಲ್ಲೇ ಮೂಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈವಿಕವಾದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣುತನ ಗಂಡುತನಗಳನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ಮತ್ತು ಪುರುಷತ್ವಗಳು ಹೀಗೆ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳು ಆದರೆ ಇವು ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಗಂಡಿನಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುತನ ಹೆಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಗಂಡುತನಗಳು ಹೀಗೆ ಮೂಡುವಂತದ್ದು. ಈಕಾಯ ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬದಲಾವಣೆಹೊಂದುವ ಸಾಧನ. ಅಕ್ಕ ತನಗೆ ದತ್ತವಾದ ಕಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಸತಿಯಾಗಲು, ಪುರುಷನಾಗಲು, ಶಿಶುವಾಗಲು ಒಗ್ಗಿಸುವುದನ್ನು ಅವಳ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

‘ಶರಣಸತಿ ಲಿಂಗಪತಿ’ಭಾವದಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಲಿಂಗೈಕ್ಯ ಸಾಧನೆ ಸತ್ಯಕ್ಕ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ

ಶರಣ ಸತಿಯ ಹಂಬಲ, ವಿಕಳತೆ, ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಸುಖ, ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವಗಳು ಮಧುರವಾದ ಭಾವ-ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. “ಇನಿಯನಿಗೆ ತವಕವಿಲ್ಲ, ಎನಗೆ ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲ, ಮನದಿಚ್ಚೆಯನರಿದ ಸಖಿಯಿಲ್ಲ ಇನ್ನೇವೆನವ್ವಾ? ಮನುಮಥವೈರಿಯ ಅನುಭಾವದಲ್ಲಿ ಎನ್ನ ಮನ ಸಿಲುಕಿ, ಬಿಡದು, ಭಾವನೇಕೆ ಬಾರನೆನ್ನ ಮನೆಗೆ ಆತನ ಕರೆದು ತಾರವ್ವಾ, ಶಂಭು ಜಕ್ಕೇಶ್ವರನ ನೆರೆದು ನೋಡುವೆನು” ಎಂಬ ಸತ್ಯಕ್ಕನ ವಚನ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಅಕ್ಕನ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಹಂಬಲದ ವಚನಗಳು ಮನಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವಂತಿವೆ. ಅವನನ್ನು ಕೂಡಲು ಶರಣತ್ವ, ಕಿಂಕರಭಾವ, ಸರ್ವ ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವಗಳಿಂದ ಅಕ್ಕ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರವಾಣವೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯು ಒಲಿದ ಗಂಡ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಹಂಬಲ ಅವಳ ಬದುಕಿನ ಎಡೆಬಿಡದ ಉತ್ಕಟ ತುಡಿತವಾಗಿ ಲೌಕಿಕವನ್ನು ಮೀರಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ದಾರ್ಶನಿಕ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರತ್ತ ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುವುದು ವಿಶೇಷವಾದುದು. ಅಕ್ಕ ಲೌಕಿಕದ ಗಂಡನನೊಯ್ದು ಒಲೆಯೊಳಗಿಕ್ಕು ಉರದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳುಂಟೆಂದು ಅಪ್ಪಲು ಅಮ್ಮೆನವ್ವ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಉರದ ಮುಳ್ಳು ಲೌಕಿಕದ ಗಂಡನ ಯಾಜಮಾನ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು ಅದನ್ನವಳು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಯಜಮಾನಿಕೆಯ ಒತ್ತಡವಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮಸಂಗಾತದ ನೆಲೆಯ ನಿರ್ವ್ಯಾಜಪ್ರೇಮದ ನೆಲೆಯ, ಕಾಯಕ್ಕೆ ಅಂಟದ ಅಲೌಕಿಕನಾದ ರೂಪಿಲ್ಲದ ಚೆಲುವನನ್ನು ಗಂಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಅಂದರೆ ಅವಳು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಗಂಡನನ್ನಲ್ಲ, ಗಂಡೆಂಬ ಯಾಜಮಾನ್ಯವನ್ನು, ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ತುಚ್ಛೀಕರಣವನ್ನು. ಆ ಚೆನ್ನನಾದರೋ ಭಾವದ ಮರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವನು, ಮರದ ಮರೆಯ ತೇಜದಂತೆ, ತಿಲದ ಮರೆಯ ತೈಲದಂತೆ ಮಂಥನ, ಶೋಧನಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಂಥದ್ದು ಅವನ ನಿಲುವು. ಹಾಗಾಗಿ ತನ್ನ ಪುರುಷನನ್ನು, ತನ್ನ ಅರಿವಿನ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಗುರು, ದೈವವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ತಾನೆಂಬ, ಅವನೆಂಬ ಉಭಯವಳಿಯುವ ಸಂಗಾತವನ್ನು ಅಕ್ಕ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗಾಗಿ “ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೊಂದಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡದ ಬಾಳುವೆಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆನ್ನ” ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನ್ಯಕ್ಕಾಗಲೀ, ಅದೀನತೆಗಾಗಲೀ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಸಂಗಾತದ ತೀವ್ರ ಸುಖವನ್ನೆದುವ ಅವಳ ದಾರ್ಶನಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು, ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಆ ಬಗೆಯ ಉಭಯವಳಿಯುವ ದರ್ಶನ ಬೇರೆ ವಚನಕಾರ್ತಿಯರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಕ್ಕನ ದಾಂಪತ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಅಕ್ಕ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ

ಸಂಘರ್ಷಗಳನ್ನು, ತಳಮಳಗಳನ್ನು ಯಾತನೆಯನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅಕ್ಕನದು ನಿರಾಕಾರದೊಂದಿಗಿನ ಒಲವು. ಅಕ್ಕನ ಲೈಂಗಿಕತೆ ಅಶ್ಲೀಲವಾಗದೆ, ಅದು ಆತ್ಮ ತೃಪ್ತಿಯ ದೈವಿಕ ಪ್ರೇಮವಾಗಿ ದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಒಲಿದ ಚೆನ್ನನೊಂದಿಗಿನ ‘ಸ್ನೇಹ ಕೂಟ’ ದೇಹಭಾವಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ದಿವ್ಯದರ್ಶನ, ದಿವ್ಯಾನುಭವ. ಇದು ಬಾಹ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ, ಭ್ರಮೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಅಂತರಂಗದ ಶೋಧಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಡುವಹಾದಿ. ಒಮ್ಮೆ ಆ ದಿವ್ಯಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತನ್ನ ಹಿಂದಣ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬ ಅಂಗವಳಿದು “ಕಬ್ಬುನ ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸುವ ಪರಿ” ಚೆನ್ನನಲ್ಲೇ ಇಂತಹ ದಾರ್ಶನಿಕ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅವಳು ಕಾಯ ಆತ್ಮ ಸಂಬಂಧಿತವಾದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಡ್ಡಿದ ಪ್ರತಿರೋಧಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಹದ ಗಂಡನನ್ನೊಲ್ಲದೇ ಪರದ ಗಂಡನನಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ ಈಬಗೆಯ ಅಕ್ಕನ ಕಷ್ಟ ಇತರ ಶರಣೆಯರಿಗೆ ಎದುರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮನೆತೊರೆದು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಹೆಣ್ಣು ಎದುರಿಸಬೇಕಾದ ಬಿಕ್ಕುಟ್ಟುಗಳು ಅವರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. “ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಬೆಳಗನುಟ್ಟು, ಲಚ್ಚೆಗೆಟ್ಟು” ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆಯ ಹಂಗು ಹರಿದುಕೊಂಡ ಅವಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನರಿಯದ ಬಳಿಕ ಆ ಕಾಯವ ನಾಯಿ ತಿಂದರೇನು? ನೀರುಕುಡಿದರೇನು? ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನೀನೊಲಿದ ಕಾಯವು ಹೇಗಿದ್ದರೇನಯ್ಯಾ ಎಂಬ ವಚನಗಳು ಸ್ತ್ರೀ ದೇಹಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಬಾಹ್ಯ ಒತ್ತಡಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತೆಯೇ ಕಾಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಅಕ್ಕನ ನಿಲುವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇತರ ಶರಣೆಯರಿಗೂ ಈ ಕಾಯದ ಬಾಧೆಗಳು ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಕೌಟುಂಬಿಕ ಚೌಕಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಸಂಬಾಳಿಸಬಲ್ಲವಾಗಿದ್ದವು. ನೀಲಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಕಾಯದ ‘ಭಾವಸೂತಕ’ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ‘ತಾನು ಹೆಣ್ಣು ಬಸವ ಗಂಡು’ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಳಿದುಕೊಂಡು ಊರ್ಧ್ವಮುಖಿಯಾಗಿ ಚಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಇತರ ಶರಣೆಯರು ಕಾಯ ಶುದ್ಧಿ, ಭಾವದಶುದ್ಧಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಕ್ಕನಿಗಾದರೋ ಈ ಒಳ ಹಾಗೂ ಹೊರಗಿನ ಎರಡೂ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾದ್ದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಒಡೆಯನು ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ಹೋರಾಡುವ ವೀರ ಲೆಂಕಿಯಂತೆ ಅಕ್ಕ ತನ್ನನ್ನು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. “ಕಟ್ಟಿದನು ಜಗಕ್ಕೆ ಬಿರುದನು ಕಾಮಕ್ರೋಧಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ ಮತ್ಸರಂಗಳಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದನು ಕಾಲಲಿ ತೊಡರನು, ಗುರುಕೃಪೆಯೆಂಬ ತಿಗುರನಿಕ್ಕಿ ಮಹಾಶರಣೆಂಬ ತಿಲಕವನಿಕ್ಕಿ, ಬಿಡು ಬಿಡು ಕರ್ಮವೆ ನಿನ್ನ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆನು, ಕೆಡಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆನ್ನ ನುಡಿಯ ಕೇಳಾ ಕೆಡದ ಶಿವಶರಣೆಂಬ ಅಲಗನೆ ಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ಕೊಲುವೆ ಗೆಲುವೆ ನಾನು

ಬ್ರಹ್ಮಪಾಶವೆಂಬ ಎಡಗೋಲನೆ ಎನ್ನೊಡೆಯ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ತಲೆದೂಗಲಿ ಕಾದುವೆನು ನಾನು” ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಪುರುಷತ್ವವನ್ನು ಅಕ್ಕ ಆಹ್ವಾನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಸಮರಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಯೋಧನಂತೆ ಅಣಿಗೊಳಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. “ಆಳುತನದ ಮಾತನೇರಿಸಿ ನುಡಿದಡೆ ಆಗಳೆ ಕಟ್ಟಿದನು ಗಂಡುಗಚ್ಚೆಯ ತಿಗುರನೇರಿಸಿ ತಿಲಕವನಿಟ್ಟು ಕೈದುವ ಕೊಂಡು ಕಳನೇರಿದ ಬಳಿಕ ‘ಕಟ್ಟಿದನಿರಿ ಸಡಿಲಿದಡೆ’ ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮಾಣೆ ಕಾಣಾ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ.” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಯೋಧಳ ರೂಪಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಯುದ್ಧ ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗಲ್ಲ ಅದು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ತಾನೇ ಹೂಡಿರುವ ಯುದ್ಧವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಲೆಂಕ, ಮನೆಮಗ, ತನ್ನ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತೋರುತ್ತಾರೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ‘ಅಕ್ಕ ಇಲ್ಲಿ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳಾಗಿ’ “ಮುಂಗೈಯಲ್ಲಿ ವೀರಕಂಕಣವಿಕ್ಕಿ ಮುಂಗಾಲಲ್ಲಿ ತೊಡರು ಬಾವಲಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಡುಡುಗೆಯನುಟ್ಟಿನೆಂಬ ಮಾತಿನ ಬಿರಿ ನುಂಗಿದನು ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನಿಮ್ಮಾಣೆಗೆ ಊಣೆಯವ ತಂದೆನಾದಡೆ ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳಲ್ಲಯ್ಯ” ಎಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಇಲ್ಲಿ ಒಡೆಯ ಭೃತ್ಯಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಡೆಯನ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಭಾಯಿಸುವ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳಾಗಿ ಭಾಷೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಇದು ಅವಳ ಶರಣತ್ವದ ದೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ‘ನಿರಿಸಡಿಲಿಸದ’ ಬದ್ಧತೆ. ಇದು ಭವಿತನವನ್ನು ಮೀರಲು ಅತಿ ಅವಶ್ಯವೆಂಬುದು ಅಕ್ಕನ ನಿಲುವಾಗಿದೆ. ಲಿಂಗಪತಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸತೀತ್ವ ಮುಖ್ಯ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಲೆಂಕತನ ಮುಖ್ಯ.

ಅವಳು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಒಂದು ಕುಟುಂಬದ ಯಾಜಮಾನ್ಯ ಕಸಪಯ್ಯದಣ್ಣಾಯಕನ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಒಡತನದ ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿಯೊಂದಿಗೆ, ಮತ್ತು ತಾನು ಹೆಣ್ಣೆಂದೇ ಗುರುತಿಸಿ ಆ ಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಕುರುಹನ್ನು ವ್ಯವಹಾರ ನಡಾವಳಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಲೆ ಮಾಡುವ ಲಿಂಗರಾಜಕಾರಣದ ವಿರುದ್ಧ ಅವಳು ಹೋರಾಟವನ್ನು ಹೂಡಿದಳು. ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಉಡುತಡಿಯಿಂದ ಕದಳಿಯವರೆಗಿನ ಅವಳ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಉಂಡನೋವು, ಅಪಮಾನ, ಪಟ್ಟಪಾಡು, ತನ್ನೊಳಗೆ ನಡೆಸಿದ ಮಂಥನದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಅರಿವಿನಿಂದ ತನ್ನ ತನುವನ್ನು ಲೌಕಿಕವನ್ನು ಮೀರಿ ಚೆನ್ನನೊಂದಿಗೆ ಆತ್ಮಸಂಗಾತಕ್ಕಾಗಿ ತುಡಿಯುವಂತೆ ಒಗ್ಗುವಂತೆ ಅಣಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹೋರಾಟ. “ಕಂಗಳ ಕಳೆದು, ಕರುಳಕಿತ್ತು... ಭಂಗದ ಬಟ್ಟೆಯ ಭವಗೆಲಿದವಳಿಗೆ ಅಂಗವೆಲ್ಲಿಯದು ಹೇಳಾ” ಎಂಬ ಅವಳ ಮಾತು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭವಗೆಲ್ಲವ ಮುನ್ನ ಅವಳು ಅನೇಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಕಾಡುವ ಕಾಮವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕಾದಾಗ “ಒಮ್ಮೆ

ಕಾಲಹಿಡವೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಚಂದ್ರಮಂಗೆ ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವೆ ಎಂಬುದು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ ಮನವರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೀನತೆಯಿದ್ದರೆ “ಕಾಮನ ತಲೆಯಕೊರೆದು, ಕಾಲನ ಕಣ್ಣ ಕಳೆದು, ಸೋಮಸೂರ್ಯರ ಹುರಿದು, ಹುಡಿಮಾಡಿ ತಿಂಬವಳಿಗೆ ನಾಮವ ನೀಡಬಲ್ಲವರಾರು” ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದ ಒಂದು ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. “ಇಂದ್ರಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಯವಿರದು ಕಾಯವ ಬಿಟ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯವಿರದು ಎಂತು ನೀಕಾಮಿಯೆಂಬೆ, ಎಂತು ನಿರ್ದೋಷಿಯೆಂಬೆ ಉಣಲೆಂದು ಬಂದ ಸುಖ ಉಂಡಲ್ಲದೆ ಹರಿಯದು, ಕಾಣಲೆಂದು ಬಂದ ದುಃಖ ಕಂಡಲ್ಲದೆ ಹರಿಯದು, ನೀನೊಲಿದೊಡೆ ಸುಖಿಯಾಗಿಪ್ಪೆ, ನೀನೊಲ್ಲದಿರೆ ದುಃಖಿಯಾಗಿಪ್ಪೆಯ್ಯೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಎಂದು ಅವಳು ಅಲವತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಹಂತ. ಅಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾಯದ ತುಚ್ಛೀಕರಣ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ, ಅದರ ಶೃಂಗಾರದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೊಂದಿಗಿನ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಅವಳು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಹಜ ಇನಿಯನ ಬೇಟಕ್ಕೆ ಅಣಿಗೊಳ್ಳುವ ಹೆಣ್ಣಿನಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲೇ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಹೆಣ್ಣಿನವನ್ನು ಜಾಗೃತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವನೊಂದಿಗಿನ ವಿವಾಹದ ವಿಜೃಂಭಣೆಯನ್ನು ಕನಸುವಂತೆಯೇ. ಆ ವಿವಾಹ ಮಂಟಪ, ಆಚರಣೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಮ್ಮೆ ವಾಸ್ತವದ ವಿವಾಹ ಮಹೋತ್ಸವವಾದರೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವು ಅತಿಲೋಕ ಅಥವಾ ಅಲೌಕಿಕವಾಗಿಬಿಡುವುದನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಲೌಕಿಕದ ಪುರುಷರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಯವೆಂಬುದು ಅಸಹ್ಯ ತುಂಬಿದ ಮಡಿಕೆಯಾಗಿ ಪರಿಭಾವಿತವಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಕಾಯ ಕುರಿತ ಇಬ್ಬಗೆಯ ದರ್ಶನ, ಸ್ವೀಕರಣೆ-ನಿರಾಕರಣೆಗಳು ಇತರ ಶರಣೆಯರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. “ಇಹಕ್ಕೊಬ್ಬ ಗಂಡನೇ ಪರಕ್ಕೊಬ್ಬ ಗಂಡನೆ? ಲೌಕಿಕಕ್ಕೊಬ್ಬಗಂಡನೇ? ಪರಮಾರ್ಥಕ್ಕೊಬ್ಬ ಗಂಡನೆ? ಎನ್ನ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಗಂಡರೆಲ್ಲ ಮುಗಿಲಮರೆಯ ಬೊಂಬೆಗಳಂತೆ” ಎಂದುಬಿಡುತ್ತಾಳೆ ಅಕ್ಕ. “ಒಳಗಣ ಗಂಡನಯ್ಯ ಹೊರಗಣ ಮಿಂಡನಯ್ಯ ಎರಡನೂ ನಡೆಸಲು ಬಾರದಯ್ಯ” ಲೌಕಿಕ-ಪರಮಾರ್ಥವೆಂಬೆರಡನೂ ನಡೆಸಲು ಬಾರದೆಂಬುದು ಅಕ್ಕನ ನಿವೇದನೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಕಟ ಇತರ ವಚನಕಾರ್ತಿಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪರಮಾರ್ಥವೆಂಬೆರಡೂ ಒಡನೆ ನಡೆಸಬಹುದಾದದ್ದು. ‘ಸತಿಪತಿಗಳೊಂದಾದ ಭಕ್ತಿ ಹಿತವಪ್ಪುದು ಶಿವಗೆ’ ಎಂದು ನಂಬಿ ಲೌಕಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡವರು ಇತರ ಶರಣೆಯರು.

ಅಕ್ಕನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರೇಮ, ಲೈಂಗಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಚೌಕಟ್ಟಿನಾಚೆಗಿನ ಅಂಶಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ದನಿಯಾಗಿ, ಬಂಡಾಯಗಾರ್ತಿಯಾಗಿ ಇತರ ಶರಣೆಯರ ಮಧ್ಯೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಲೈಂಗಿಕತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅಕ್ಕ ತನ್ನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಬಿಡೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅವಳು ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನನ್ನು ತನುಮನವಾದಿಯಾಗಿ ಬಯಸಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವನೊಂದಿಗಿನ ಕೂಟವೇ ಪರಮಸುಖವೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ, ಅವನ್ನು ಇನ್ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಪ್ರೇಮಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವನ ಒಲುಮೆಗೆ ಸೋತು ಹಾಡಿರುವ ಅವಳ ವಚನಗಳು ಅಪ್ಪಟ ಪ್ರೇಮಗೀತೆಗಳಾಗಿವೆ. “ಎನ್ನ ಮನವ ಮಾರುಗೊಂಡನವ್ವ, ಸೂರೆಗೊಂಡನವ್ವ, ಸುಖವ ಒಪ್ಪುಗೊಂಡನವ್ವ, ಇರವನಿಂಬುಗೊಂಡನವ್ವ ನಾನು ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಒಲುಮೆಯವಳವ್ವಾ” ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮೀರುವ ದರ್ಶನದ ಹಂತಕ್ಕೆ ಏರುವ ಅಕ್ಕನ ಈ ಪರಿ ಬೆರಗುಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅವಳ ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇತರರಿಗೆ ನಿಲುಕುವಂತದಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಅಕ್ಕನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು ಎನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಳ ಅಂಗಾಂಗವನ್ನು ಮಿಡಿದು ನೋಡಲಾಯಿತು “ನೋಡುವ ಕಂಗಳಿಗೆ ರೂಪಿಂಬಾಗಿರಲು ನೀವು ಮನನಾಚದೆ ಬಂದಿರಣ್ಣಾ, ಮೂತ್ರದ ಬಿಂದು ಒಸರುವ ನಾಳವೆಂದು ಕಂಗಾಣದೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಬಂದಿರಣ್ಣಾ ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ ತನದಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥದ ಸುಖವ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಇದಾವ ಕಾರಣವೆಂದರಿತು ಮನ ಹೇಸದೆ ಬಂದಿರಣ್ಣಾ, ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿಹ ಪುರುಷರೆನಗೆ ಸಹೋದರರು ಭೀ ಹೋಗಾ ಮರುಳೆ” ಎಂಬ ದಿಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಅವಳೇರಿದ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಲಾರದ ಶರಣರು ನಾಚಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರಲೇಬೇಕು. ಪರಮಾರ್ಥದ ಸುಖವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದವರಿಗೆ ‘ಲೌಕಿಕದ ಗಂಡರೆನಗೆ ಅನ್ಯರು’ ಎನ್ನುವ ಅವಳ ನಿಲುವು ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕುಟುಂಬ, ವಿವಾಹ, ಸಂಸಾರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ದೈವವನ್ನು ತನ್ನ ಪುರುಷನೆಂದು ನಿರ್ಬಿಡೆಯಿಂದ ತಿರುಗುವ ಅಕ್ಕ ಅವರಿಗೊಂದು ಅಚ್ಚರಿ, ನಿಗೂಢಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿ ಕಾಡಿದ್ದಾಳೆ. “ಅತ್ತೆ ಮಾಯೆ, ಮಾವ ಸಂಸಾರಿ, ಮೂವರು ಮೈದುನರು ಹುಲಿಯಂಥವರು, ನಾಲ್ವರು ನಗೆವೆಣ್ಣು ಕೇಳು ಕೆಳದಿ ಐವರು ಭಾವದಿರನೊಯ್ಯ ದೈವವಿಲ್ಲ. ಆರು ಪ್ರಚೆಯತ್ತಿಗೆಯರು ಮೀರಲಾರೆನು ತಾಯೆ ಹೇಳುವಡೆ ಏಳು ಪ್ರಜೆ ತೊತ್ತಿನ ಕಾವಲು, ಕರ್ಮವೆಂಬ ಗಂಡನ ಬಾಯಿ ಟೋಣೆದು ಹಾದರವಾಡುವೆನು ಹರನಕೂಡೆ, ಮನವೆಂಬ ಸಖಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅನುಭಾವವ ಕಲಿತೆನು ಶಿವನೊಡನೆ, ಕರಚೆಲುವ ಶ್ರೀಶೈಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಸಜ್ಜನದ ಗಂಡನ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆನು.” ಎಂಬ ಅಕ್ಕನ ಈ ಬೆಡಗಿನ ವಚನ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಧನೆ

ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟ, ಅವಳಿಗೆ ಎಷ್ಟುಬಗೆಯ ಮೀರಲಾಗದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳು, ಲೌಕಿಕ ಬಂಧನಗಳು ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೆರೆದಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ತಾನು ‘ಮನವೆಂಬ ಸಖಿಯ’ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅನುಭಾವವ ಕಲಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಮೀರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವನೊಂದಿಗಿನ ಅವಳ ಈ ಬೇಟೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಹಾದರವೇ. ಆದರೆ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಅದು ಆತ್ಯಂತಿಕ ‘ದಿವ್ಯಸುಖ’, ಅನುಭವದ ಉತ್ಕಟತೆ, ಮುಕ್ತಿ, ‘ದರ್ಶನದೀಪ್ತಿ’, ಇದನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಸಮರ್ಥಿಸಲು, ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಇತರ ಶಿವಶರಣೆಯರಿಗೆ ಯಾಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ, ಅಥವಾ ಕಡೆಯ ಪಕ್ಷ ಅವಳನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ವಾಕ್ಯದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನೀಡಿಲ್ಲವೆಂಬುದು, ಆ ಎಲ್ಲ ಅರಿಲುಳ್ಳ ಶರಣೆಯರೂ ಮೌನವಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ನನಗೆ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ಇಂದಿನ ಎಚ್ಚತ್ತ ಮಹಿಳೆಗೂ ನಿಲುಕದ್ದು, ಕೇವಲ ಬೆರಗಾಗಬಲ್ಲವಷ್ಟೇ ಅಂದಮೇಲೆ ಅಗಷ್ಟೇ ಹೊಸ ಸಂಚಲನಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಶರಣೆಯರಿಗೆ ‘ಅಕ್ಕ’ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಚ್ಚರಿ, ಬೆರಗು, ನಿಗೂಢ ಎನಿಸಿರಲೇಬೇಕು. ಅಕ್ಕನ ದರ್ಶನ ಅಂಥ ದಿವ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಆ ದಿವ್ಯಾನುಭವದೊಂದಿಗಿನ ಅವಳ ಸ್ವಂಧನ, ಅನುಸಂಧಾನ ಅದರ ಉತ್ಕಟ ಅನುಭವಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ನಡೆಸಿದ ಅಂತರಂಗ-ಬಹಿರಂಗದ ಹೋರಾಟ, ತುಡಿತಗಳು ಅನನ್ಯವಾದವು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಕೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಕ್ಕನ ವಚನಗಳ ಕಾವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ನಾವು ಆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿನ ದಾರ್ಶನಿಕತೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನ ನೀಡಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲದೆ ಅವಳ ವಚನಗಳಲ್ಲಿನ ಬಂಡುಕೋರತನಕ್ಕೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಪ್ರಚ್ಛೆಯ ಕಡೆಗೇ ಗಮನಕೊಟ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವಾಗಲೂ ನಾವು ದಾರ್ಶನಿಕ ಅಕ್ಕನನ್ನು ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಹೋಗಿದ್ದೇವೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. “ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ, ಗಂಡಲ್ಲ, ಮಾಯೆಯಲ್ಲ, ಮರೆಹಲ್ಲ, ಅಭಿಮಾನವೂ ಅಲ್ಲದ” ಆ ಅವಳು ಮುಟ್ಟಿದ ಅನುಭಾವದ ನೆಲೆಯನ್ನು ದಾರ್ಶನಿಕ ನಿಲುವನ್ನು ನಾವಿನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಶೋಧಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಕ್ಕ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಶರಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ರೂಪಿತವಾದವಳಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಹೊಸ ಸ್ತ್ರೀದಾರ್ಶನಿಕತೆಯ ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡಿದವಳು, ಶರಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಳೆಯದನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಹೊಸದನ್ನು ನೀಡುವ ಬದಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಅನೇಕ ಕ್ರಾಂತಿ ಕಾರಕ ಪಲ್ಲಟವನ್ನು ಹೊಸ ಸಂಚಲನಗಳನ್ನು ವೈಚಾರಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಕನ್ನಡ ನೆಲಕ್ಕೆ ನೀಡಿತೆಂಬುದು ನಿಜ. ಅದು ದೈವ, ಭಕ್ತಿ, ಕಾಯಕ, ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಹೊಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು, ‘ಸ್ತ್ರೀ’ ಎಂಬುದರೊಂದಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹೊಸ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಡಿದ್ದು ನಿಜ, ಆದರೆ ಹೊಸ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೇವಲ ಸತಿಪತಿಗಳೊಂದಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು, ವ್ರತನಿಷ್ಠ ಶರಣನ ಪತಿನಿಷ್ಠ, ವ್ರತನಿಷ್ಠ, ಆಚಾರನಿಷ್ಠ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ

ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀಡಿತ್ತು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ನಡುವೆ ಸುಳಿವ ಆತ್ಮನು ಗಂಡೂ ಅಲ್ಲ, ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲ'ವೆಂಬುದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದವರೆಗೆ ಅನ್ವಯವಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕೌಟುಂಬಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಮೀರಲು ಈ ಶರಣ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಶರಣರು ಹೇಳಿದ ತಾತ್ವಿಕತೆ, ವೈಚಾರಿಕತೆಗಳು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇಡೀ ಶಿವಶರಣೆಯರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ವೈಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಲೌಕಿಕವಾದ ನಡಾವಳಿಗಳನ್ನು, ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ ಕೆಲವರು ದ್ವನಿ ಎತ್ತಿದ್ದಾರೆ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅಕ್ಕ, ಇತರ ಶಿವಶರಣೆಯರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅನನ್ಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ಅದು ಅವಳೇರಿದ ಅಪರೂಪದ ಎತ್ತರ-ಬಿತ್ತರಗಳ ದಾರ್ಶನಿಕತೆಯಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಅವಳ ಬದುಕನ್ನು, ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅವಳು ಹೊಂದಿದ್ದ ವಿಭಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ. ಸ್ಥಾಪಿತ ಸಮಾಜದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಹಜ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವನ್ನೇ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಅವಳು ಏರಿದ ಅನುಭಾವದಿಂದ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಶರಣರ ಚಳುವಳಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಸ್ಫೋಟದಿಂದ ಎಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಶೈಲ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗೀಶಿಯರ ದಾರ್ಶನಿಕ ಪರಂಪರೆಯೊಂದು ಪ್ರಸಾರಗೊಂಡಿತ್ತೆಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಚಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಕನ ಆ ದಿವ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕತೆಯ ನಿಲುವನ್ನು ಆ ಪರಂಪರೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೂ ನಾವು ನೋಡಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕನ ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ, ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೂ, ಚಹರೆಗಳನ್ನೂ ಭಿದ್ರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ, ಅನನ್ಯವಾಗಿ ಅಮೂರ್ತವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಕ್ಕ ಬಳಸಿರುವ ಪರಿಭಾಷೆ ಅದ್ಭುತವಾದುದೂ, ಪರಿಸರ ಜನ್ಯವಾದುದೂ, ಅಪ್ಪಟ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಪೊರೆಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಅಹಂ ನಿರಸನವಾಗಬೇಕೆಂದು ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುರುಹುಗಳು ಬಯಲಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸಿದವಳು ಅಕ್ಕ. ಇಂತಹ ದಾರ್ಶನಿಕತೆ ತನು, ಮನ, ಭಾವ ಶುದ್ಧವಾಗದೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನೀಲಮ್ಮ ಹೇಳುವಂತೆ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಂಡು ಹೊಸಪಾಕಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಹೇಳುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹುಟ್ಟು ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಅರಿವೆಂಬ ಕೂಸಿನ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ತನುಮನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಕಾಡುವ ಎಲ್ಲಬಗೆಯ ಸೆಳತೆಗಳ ಕರುಳ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತನು ಮನ, ಭಾವಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕರಗಿಸಿ ಶೂನ್ಯಮಾಡಿ ಭವದ ಎಲ್ಲ ಬಂಧನವನ್ನೂ ಕಳಚಿಕೊಂಡಾಗ "ಲಿಂಗವೆನ್ನೆ, ಲಿಂಗೈಕ್ಯವೆನ್ನೆ, ಸಂಗವೆನ್ನೆ ಸಮರಸವೆನ್ನೆ, ಆಯಿತೆನ್ನೆ,

ಆಗದೆನ್ನೆ, ನೀನೆನ್ನೆ, ನಾನೆನ್ನೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯವಾದ ಬಳಿಕ ಏನೂ ಎನ್ನೆ" ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕುರುಹುಗಳನ್ನೂ ಕಳಚಿ ಕೊಂಡ ಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಅಕ್ಕ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ, ಸಶಕ್ತವಾಗಿ ಸರಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ನೀಲಲೋಚನೆ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತಾಯಿಯರಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕದ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹಂಬಲವಿದ್ದರೂ, ವೈಚಾರಿಕತೆಯಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಕನ ಈ ಬಗೆಯ 'ದರ್ಶನ ದೀಪ್ತಿ', ದಿವ್ಯಾನುಭವ ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಕ ಇಡೀ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುಹೊರಟಿದ್ದು ಈ ದಿವ್ಯಾನುಭವವೆಂಬ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ್ನು. ಕದಳಿಯನ್ನು ಸೇರುವವರೆಗೂ ಆ ಹುಡುಕಾಟ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ದೈವೀಕ ಅನುಭವ ದರ್ಶನದ ಹಂಬಲ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾದುದಾದರೂ ನಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಇಂತಹ ದೈವೀ ಅನುಭಾವಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿಯಿದೆ. ಆದರೂ ಅಕ್ಕನಂತಹ ಅನೇಕ ಯೋಗಿನಿಯರು, ಭಕ್ತೆಯರು ಆ ಲೌಕಿಕತೊಡಕನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಹೆಣ್ಣುಗಂಡು, ಮಾಯೆ ಅಭಿಮಾನ, ತರತಮ, ಲಜ್ಜೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿನಿಂತವರು. "ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೊಲಿದ ಶರಣಂಗೆ ಮಾಯೆಯಿಲ್ಲ, ಮರಹಿಲ್ಲ, ಅಭಿಮಾನವೂ ಇಲ್ಲ". ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಶೂನ್ಯವಾಗಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ದರ್ಶನ ದೀಪ್ತಿ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಅಕ್ಕನ ಸ್ಪಷ್ಟ ದಾರ್ಶನಿಕ ನಿಲುವಾಗಿದೆ.

□□

ಆಧುನಿಕತೆಗೆ ಅನುವಾದ ಭಾಷಾಂತರ

ಡಾ. ಉದಯರವಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಇಂದು ನಮಗೆ ವಿಶ್ವದ ಬಹುತೇಕ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಯತ್ನ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ವಿಶ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಓದಲು ಅ ಮೂಲ ಭಾಷೆಗಳ ಅರಿವು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿತಪಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರ ದಾಹವನ್ನು ತಣಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ರೊಮ್ಯಾಂಟಿಕ್ ಯುಗದ ಕವನಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ನವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯ ಭಾಷೆಯ ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ, ಕವನಗಳಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಕಷ್ಟು ಭಾಷಾಂತರ ಗೊಂಡು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಭಾಷಾಂತರದ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಅನೇಕ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಭಾಷಾಂತರದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಧಾನ ಗುರುದತ್ತರ 'ಭಾಷಾಂತರ ಕಲೆ',

ಡಾ. ಬಿ. ಜನಾರ್ದನ ಭಟ್ಟರ 'ಭಾಷಾಂತರ ಅಧ್ಯಯನ - ಒಂದು ಪ್ರವೇಶಿಕೆ',

ಡಾ. ಪಾರ್ವತೀ ಜಿ. ಐತಾಳ್ ರ 'ಭಾಷಾಂತರ ಜಗತ್ತು'

ಜಿ.ಎಸ್. ಕುಳ್ಳಿಯವರ 'ಅನುವಾದ ಕಲೆ'

ದೇ. ಜವರೇ ಗೌಡರ 'ಭಾಷಾಂತರ ಪ್ರಯೋಗ'

ಓ.ಎಲ್. ನಾಗಭೂಷಣ ಸ್ವಾಮಿಯವರ 'ಭಾಷಾಂತರ'

ಮತ್ತು, ಎಚ್. ಸತ್ಯಮೂರ್ತಿಯವರ 'ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರ ಕುರಿತು ಚಿಂತನೆಗಳು'

ಇಂತಹ ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಅವು ಬರೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತವೂ, ಮಾಹಿತಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಅಂದಿನ ಓದುಗರ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ, ನಾನು ಕಂಡಂತೆ

ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರದ ತತ್ವಗಳು, ಅಂದಿನ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಬರಹಗಾರರ ಧೋರಣೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಂದು ವಿವಿಧ ಸ್ನಾತಕ ಮತ್ತು ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೋರ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರದ ಪಠ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವು ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಳೆಯದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ದಶಕಗಳ ಹಿಂದೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ರೂಪಿಸಿದ ಅನುವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಪಠ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೇರಿದರೆ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ, ಕಾನೂನು, ವಿಜ್ಞಾನ, ಕಚೇರಿ ವ್ಯವಹಾರ, ಇಂತಹ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದೇ ಅತ್ಯಂತ ಆಧುನಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಡುವಿನ ಭಾಷಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಾಕರಣ, ಮತ್ತಿತರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಸ್ಯೆ-ಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಸಹಿತ ಪಟ್ಟಿಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿಲ್ಲ.

ಸೃಜನಶೀಲತೆಯು ಕೇವಲ ಬರಹ - ಮುದ್ರಣ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಬದಲಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಭಾಷಾಂತರದ ಅಗತ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಆಧುನಿಕತೆಗೆ ಅನುವಾದ ಭಾಷಾಂತರದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ನೋಡೋಣ.

ಸಿನಿಮಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾನ್-ಇಂಡಿಯನ್-ರೀಲೀಸ್ ಈಗ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕೋಟ್ಯಂತರ ವಹಿವಾಟಿನ ಉದ್ಯಮವಾಗಿದೆ. ಬಾಹುಬಲಿ, ಕೆಜಿಎಫ್, ಪುಷ್ಪ, ಆರ್ ಆರ್ ಆರ್, ಕಾಂತಾರ ದಂತಹ ಚಿತ್ರಗಳು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ, ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು, ಹಿಂದಿ, ಮಲೆಯಾಳ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಬೇಕೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಡಬ್ಬಿಂಗ್ - ಧ್ವನಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡುವ ಮುಂಚೆ ಅನುವಾದ ನಡೆಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅದೇ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆ (ಸಬ್-ಟೈಟಿಲಿಂಗ್) ನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನುವಾದದ ಕೆಲಸ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುವ ವಾಯ್ಸ್ ಓವರ್ ನಲ್ಲೂ ಅನುವಾದದ ಪಾತ್ರವಿದೆ.

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ವಲಯದ ಅನುವಾದಕರು, ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಅನುವಾದವನ್ನು ಶಿಷ್ಟ ರೂಪದ ಭಾಷಾಂತರ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಕೆಳ ದರ್ಜೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುದ್ರಣ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜನರನ್ನು ತಲುಪುವ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ಯೋಗಾವಕಾಶಗಳು ಮತ್ತು ಆದಾಯವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲ ಈ ಉದ್ಯಮವನ್ನು ಅನುವಾದಕರು ಕಡೆಗಣಿಸಿದ್ದರು.

ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅನುವಾದ ಎದುರಿಸುವ ಸವಾಲುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಕಠಿಣವಾದದ್ದು. ಇಂತಹ ಅನುವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸವಾಲುಗಳ ಆಯಾಮವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ನೀಡುವಂತಹ ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಪಠ್ಯ ಕ್ರಮಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಿದೆ. ದೃಶ್ಯ-ಶ್ರವಣ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರವು ಒಡ್ಡುವ ಸವಾಲುಗಳು ಯಾವುವು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಭಾಯಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ.

ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅನುವಾದ

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ, ಓದುಗನು ಅದನ್ನು ಓದಲು ಎಷ್ಟು ಸಮಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಅನುವಾದಕನು ತಲೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೂ ಸಹ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಾಷಾಂತರಿಸಬೇಕು. ಎರಡೂ ಭಾಷೆಗಳಮೇಲೆ ನಮಗಿರುವ ಭಾಷಾ ಪ್ರೌಢಿಮೆ, ಶಬ್ದ ಜ್ಞಾನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಅನುವಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಮಯ ಮತ್ತು ಜಾಗದ ಮಿತಿಗಳು ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣ ಹಾಕುತ್ತವೆ.

ನೀವು ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಚಲನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ವಾಕ್-ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಚಿತ್ರದ ಪಾತ್ರಗಳು ಮಾತನಾಡುವ ಶಬ್ದ ರೂಪದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಅದೇ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಬರಹ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರದೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಸಬ್-ಟೈಟಿಂಗ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆ, ಅಡಿಬರಹ, ಅಡಿನುಡಿ, ಎಂದೆಲ್ಲ ಕರೆಯಬಹುದು.

ಅಲಂಕರಣಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶವಿರುವುದರಿಂದ, ಭಾಷಾಂತರಕಾರರು ತಮ್ಮ ಪದಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುತ್ತವೆ. ಅವರು ಮಾತನಾಡುವ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಅರ್ಥ, ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬೇಕು. ಈ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ವಿಭಿನ್ನ ವಿಧಾನದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ, ಇದು ನಿರೂಪಣೆಯ ಹರಿವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡದೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ವಿಡಿಯೋದಲ್ಲಿ ಆ ಪಾತ್ರವು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಅದರ 'ಅನುವಾದ' ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಬೇಕು. ಆ ಪಾತ್ರ ಮಾತು ಮುಗಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿರಬೇಕು. ಆಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಶ್ರವ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೇಳಲು ಬೇಕಾಗುವ ಸಮಯಕ್ಕಿಂತ ಪಠ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಬರಹವನ್ನು ಓದಲು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಹಿಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅನುವಾದವು ಭಾಷಾಂತರದ ನಿಯಮ 'ಮೂಲಕೃತಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆ'ಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂದರೆ, ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ, ಮಾತಿನ ಒಟ್ಟಾರೆ ಆಶಯಕ್ಕೆ ಏನೂ ಧಕ್ಕೆ ಬರದಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅನುವಾದವನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅನುವಾದಕರು ಶಿಷ್ಯ ಭಾಷಾಂತರ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿಯ ಅನುವಾದವನ್ನು ಒಂದು ಬಗೆಯ (constrained writing) ನಿರ್ಬಂಧಿತ ಬರಹವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಅಷ್ಟಾವಧಾನದ ಕವನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಾಕ್ಷರಗಳು, ಬಳಸಬೇಕಾದ ಮುಂದಿನ ಪದವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿರ್ಬಂಧಗಳು ಅನುವಾದವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ 'ಕಾಲದ' ಮಿತಿ ಇದ್ದಂತೆ 'ಜಾಗ'ದ ಮಿತಿಯೂ ಇದೆ. ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ವಿಡಿಯೋ ಚಿತ್ರದ ಮೇಲೆ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಪಠ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ನೆರಳು ಬೆಳಕಿನ ಪ್ರಖರತೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನಿಗೆ ಓದಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಪರದೆಯ ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾರ್ಜಿನ್ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಕಷ್ಟು ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರಹ ಮೂಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಜಾಗದ ಮಿತಿಯೂ ಇದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಫ್ಲೇಮಿನಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಲುಗಳು ಇರಬಾರದೆಂಬ ವಿವೇಕದ ನಿಯಮವಿದೆ.

ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಉದ್ದೇಶ

ವಾಕ್-ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆ ಎಂದ ಕೂಡಲೇ ಚಲನ ಚಿತ್ರದ ಭಾಷೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅನ್ಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಅನುವಾದ ಎಂದು ಬಹುತೇಕ ಜನ ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ಇದೊಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಾಧ್ಯಮದ ಮೂಲ ಭಾಷೆಯ ಅರಿವು ಇಲ್ಲದ ವೀಕ್ಷಕರಿಗೆ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ವಿವರವನ್ನು ತಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಓದಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶ ಬಹುಪಾಲು ನಿಜ.

ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಇಂದು ಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆ ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಅಪರಿಚಿತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಮಾಹಿತಿ, ಮನರಂಜನೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ನೆರವು ನಮಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆಯು ಯಾವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅದೇ ಭಾಷೆಯಲ್ಲೇ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಕಿವುಡರಿಗೂ ಶ್ರವಣ ದೋಷ ಇರುವವರಿಗೆ ಶ್ರವ್ಯದ ಲೋಪವನ್ನು ಈ ಬರಹರೂಪದ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆ ಸರಿದೂಗುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಚಲನ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲೇ ಸಬ್ ಟೈಟಲ್ ಇರುವುದನ್ನು ನೀವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಗಮನಿಸಿರಬಹುದು. ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಲ ಚೇತನರು ಸ್ವಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ: ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ಇರುವಲ್ಲಿ ಇಳಿಜಾರು (Ramp) ಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಲಿಫ್ಟ್ ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಚಲನ ಚಿತ್ರದಂತಹ ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮನರಂಜನೆ ಮತ್ತು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಇತರರ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಇತರರಂತೆ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಲು ನೆರವಾಗಲು ಸರ್ಕಾರವು (ಪ್ರೆಷರ್ ಗ್ರೂಪ್‌ಗಳ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಮಣಿದು) ನಿರ್ಮಾಪಕರಿಗೆ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಶಿಫಾರ್ಸು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜಗಳು ಇಂತಹ ಸೌಜನ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚು ತೋರುತ್ತಿದೆ.

ಆದರೆ, ನಾವು ನೀವು ಸಹ ಚಿತ್ರದ ಮೂಲ ಭಾಷೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತೇವೆ ಅಲ್ಲವೇ? ಇದು ಏಕೆರಬಹುದು?

ವಾಕ್-ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮದ ಮೂಲ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಭಾಷಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತಮ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ನಮ್ಮ ಓದುವ ವೇಗವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅಥವಾ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಎಡವಟ್ಟುಗಳು ಆಗಿದೆಯೇ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕುತೂಹಲಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಇದು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಲು, ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಉತ್ತಮ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳ ನೆರವು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷರತಾ ಅಭಿಯಾನದವರು ನವ ಸಾಕ್ಷರರಿಗೆ ಮನರಂಜನೆಯ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಷರಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸಲು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚಿತ್ರ ಗೀತೆಗಳು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವಾಗ) ಹಾಡುಗಾರ ಆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಕ್ಷರ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷೆಯ ಮೂಲ ಬಳಕೆದಾರರು ತಮ್ಮ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ಮಾತನಾಡುವವರಿಗಿಂತ ವೇಗವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಿರುಸಿನ ವಾಗ್ವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆ ಇದ್ದರಂತೂ ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅವರ ಉಚ್ಚರಣೆ ನಮಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಸಂಭಾಷಣೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಗೊಂದಲವಾದರೆ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು ನೆರವಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ.

ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು ಪಾತ್ರಗಳು ಆಡುವ ಮಾತನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಅನುವಾದಿಸದೆ, ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲದ ಇತರ ಧ್ವನಿಗಳು ಶಬ್ದಗಳು ಚಿತ್ರದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕರೆ ಗಂಟೆ/ ಪೋನ್ ರಿಂಗಣಿಸಿದ ಶಬ್ದ, ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕುಕ್ಕಿದ ಶಬ್ದ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನುವಾದಕನು ಈ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ನೀಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಗದ್ದಲದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಆಸ್ವತೈ, ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಕಚೇರಿ, ಇಂತಹ ನಿಶ್ಯಬ್ದ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪರಿಸರಗಳಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವಾಗದೆ ಚಿತ್ರದ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ, ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮೂಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯುಂಟಾಗದಂತೆ ಸೂಚನೆಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ಪರದೆಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಮಾಲ್ ಆಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದನ್ನು ನೀವು ಗಮನಿಸಿರಬಹುದು. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಟಿವಿ ಪರದೆಗಳ ಮೇಲು ಸಹ ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ನೀವು ಗಮನಿಸಿರಬಹುದು. ತಾಜಾ ಸುದ್ದಿಗಳು, ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ಮತ್ತು ಜಾಹಿರಾತುಗಳು ಸದ್ದಿಲ್ಲದೇ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಡಬ್ಬಿಂಗ್

ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಇದ್ದರೂ ಸಹ, ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮದ ರಸಾಸ್ವಾದನೆಗೆ ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಅಕ್ಷರಗಳು ಒಂದು ಉಪದ್ರವವೇ ಸರಿ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮನರಂಜನೆ ಎಂದು ನೋಡುವ ವಿಡಿಯೋದಲ್ಲಿ ಓದುವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು, ನಮ್ಮದೇ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನ. ನಿರ್ಮಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಾ ದುಬಾರಿಯಾದ ಕೆಲಸವೆಂದರೆ ಡಬ್ಬಿಂಗ್. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದ ಸಬ್-ಟೈಟಲ್ (ಆಟೋ ಜನರೇಟ್ ಆಗದ ಹೊರತೂ) ಇರುವ ಇತರ ಭಾಷಾ ಚಿತ್ರಗಳು ತೀರಾ ಇಲ್ಲವೇ

ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದು ನಮ್ಮ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ. ಕೇವಲ ಒಂದು ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು ವಿಡಿಯೋಗಳಿಗೆ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟೇನೂ ಪರಿಣಿತಿ ಇಲ್ಲದವರೂ ಸಹ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಡಬ್ಬಿಂಗ್ ಮಾಡಲು ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸ್ತುಡಿಯೋ, ವೃತ್ತಿಪರ ತಂತ್ರಜ್ಞರು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ತುಂಬಾ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡ ಚಿತ್ರರಂಗ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದ ಡಬ್ಬಿಂಗ್ ಅನ್ನು ಈಗ ಸಡಿಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಅನುವಾದಕರಿಗೆ, ಕಂಠ ದಾನ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗಾವಕಾಶಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇತರ ಅನುವಾದದಂತೆ ಡಬ್ಬಿಂಗ್ ಅನುವಾದ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಬ್ ಟೈಟಲ್ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಇರುವಂತೆ ಇಲ್ಲೂ ಸಮಯದ ನಿರ್ಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟಕರ ನಿರ್ಬಂಧ ವೆಂದರೆ, ಲಿಪ್ ಸಿಂಕ್. ತೆರೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವ ಪಾತ್ರದ ತುಟಿಯ ಚಲನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳು ಬಂದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅನುವಾದವನ್ನು ಧ್ವನಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರಿವು ಉಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಲು ಸಧ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ತೆರೆಯ ಮೇಲಿನ ಪಾತ್ರ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವನ ಎರಡು ತುಟಿಗಳು ಕೂಡಿದರೆ, ಆ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ 'ಓಷ್ಯ' ದಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗುವ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಪ, ಫ, ಬ, ಭ, ಮ, ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾರ್ಥ ಪದಗಳು ಇದ್ದರೆ ಆ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ bi-labial ವ್ಯಂಜನ ವಿರುವ ಪದವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಡಬ್ಬಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ, ದೃಶ್ಯದ ಹರಿವು ಮತ್ತು ಲಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುವಾದವು ಮೂಲ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಅದೇ ಸಮಯದ ಚೌಕಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯು ಮೂಲ ಭಾಷೆಗಿಂತ ಉದ್ದವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೆ ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸವಾಲಿನದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಡಬ್ಬಿಂಗ್‌ಗೆ ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸ್ವರ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಮತ್ತು ಹಾಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅನುವಾದಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಭಾಷಾಂತರಕಾರರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನೇರ ಸಮಾನತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರದ ಪದಗುಚ್ಛಗಳು, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಅಥವಾ ಹಾಸ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸ್ಥಳೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠವಾಗದೆ ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿ ಪಾತ್ರವು ಹೇಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಒಂದು ಪಾತ್ರದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ

ಹಿನ್ನೆಲೆಯು ಅವರ ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಪದಗಳ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಬೇಕು, ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಪಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಳವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಅಗತ್ಯವಿರುತ್ತದೆ.

ಕಂಠ ದಾನ ಕಲಾವಿದರು ಅನುವಾದಿತ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಧ್ವನಿ ನಟನೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಧ್ವನಿ ನಟರು ಉದ್ದೇಶಿತ ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಪದಗಳನ್ನು ಭಾಷಾಂತರಕಾರರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಂವಾದವು ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಧ್ವನಿಸಬೇಕು. ಅಕ್ಷರಶಃ ಅನುವಾದಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷಾಂತರಕಾರನು ಸೃಜನಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು, ನಿಖರತೆ ಮತ್ತು ಹರಿವಿನ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಕ್ಷರಶಃ ಅನುವಾದ ತರವಲ್ಲ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಹರಿವಿನ ಮೇಲೆ ಗಮನ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಬೇಕು. ಪದ-ಪದದ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬದಲು ಪ್ರತಿ ಸಾಲಿನ ಉದ್ದೇಶಿತ ಅರ್ಥ, ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗುರಿ. ಹಾಸ್ಯಗಳು, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಅಥವಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿತ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರೊಂದಿಗೆ ಅನುರಣಿಸುವ ಸಮಾನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಸ್ಯ ಮತ್ತು ಆಡುಭಾಷೆಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರಗೊಳ್ಳದಿರಬಹುದು. ಸಮಾನವಾದ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಅಥವಾ ಹಾಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡುವಾಗ, ಅನುವಾದಿಸಿದ ಸಾಲು ಮೂಲ ವಾಕ್ಯದ ಸಮಯದ ಮಿತಿಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವಾಕ್ಯದ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಗತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು. ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯು ಉದ್ದವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಸೂಕ್ತ. ಕಂಠದಾನ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಓದಲು ಮತ್ತು ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಡಬ್ಬಿಂಗ್ ಸ್ಟ್ರಿಪ್ಸ್ ಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿರಬೇಕು. ಅತಿಯಾದ ಸಂಕೀರ್ಣ ವಾಕ್ಯ ರಚನೆಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ, ಬದಲಿಗೆ, ನಟರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಭಾಷಣಾ ಪದವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು.

(ವಾಯ್ಸ್ ಓವರ್) ಹಿನ್ನೆಲೆ ನಿರೂಪಣೆ ಅನುವಾದ

ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ರ, ದೂರದರ್ಶನ, ರಂಗ ಭೂಮಿ, ರೇಡಿಯೋ, ಜಾಹೀರಾತುಗಳು, ಇ-ಕಲಿಕೆಯ ವಿಷಯ, ಅನಿಮೇಷನ್ ಮತ್ತು ವ್ಯಂಗ್ಯಚಿತ್ರಗಳು, ವಿಡಿಯೋ ಗೇಮ್ ಗಳು, ಆಡಿಯೋಬುಕ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಪಾಡ್ ಕ್ಯಾಸ್ಟ್ ಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಿನ್ನೆಲೆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ವಾಯ್ಸ್ ಓವರ್ ಎಂದು

ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಡಬ್ಲಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ನಿರೂಪಣೆ ಅನುವಾದವು ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಷ್ಟವಾದುದಲ್ಲ.

ಮೂಲ ಪಠ್ಯದ ಅನುವಾದ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೋ ವಾಯ್ಸ್ ಓವರ್ ಪರಿಣಾಮವು ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ತಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಜೀವ ತುಂಬಿ, ಪದಗಳ ಉಚ್ಚರಣೆ ಹಾಗೂ ವಾಕ್ಯದ ಏರಿಳಿತಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಧ್ವನಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೆಸರೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಚಿತ್ರೀಕರಣ ನಡೆದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಆದ ಧ್ವನಿ ಗ್ರಹಣದ ಮೇಲೆ ಸ್ಪೂಡಿಯೋ ದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ ಯಾವ ಯಾವ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಬೇಕು, ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಸಬೇಕು, ಹಿನ್ನೆಲೆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗ ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು, ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ತಗ್ಗಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ರದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯೂಟ್ಯೂಬ್, ಟೆಡ್ ಟಾಕ್ ಇಂತಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ವಾಯ್ಸ್ ಓವರ್ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ನಾವು ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಸಿ ಕೊಂಡು ಅನುವಾದಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಟ್ರಾನ್ಸ್ ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು ಎಷ್ಟು ಸಮಯ ಹಿಡಿಸಿದೆ ಎಂದೂ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಟೈಮ್ ಸ್ಪಾಂಪ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಅನುವಾದಿಸಿದ ಮಾತನ್ನು ಆಡಲು ಅಷ್ಟು ಸಮಯ ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಖಚಿತ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದರಲ್ಲೂ ಹಾಗು ಡಬ್ಬಿಂಗ್ ಅನುವಾದದಲ್ಲೂ ಅನುವಾದಕನು ಧ್ವನಿಗ್ರಹಣದ ವೇಳೆ ಕಂಠ ದಾನ ಕಲಾವಿದರ ಜೊತೆ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉದ್ದೇಶಿತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾಗುವ ಸಮಯ ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆಯೇ, ಬಳಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕಲಾವಿದರು ಸಹಜ, ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಆಗುತ್ತಿದೆಯೇ ಅಥವಾ ಬದಲಾವಣೆಗಳ ಅಗತ್ಯವಿದೆಯೇ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ:

‘ಭಾಷಾಂತರ’ ಎಂಬುದು ಇಂದು ಅಂತರ್-ಶಿಸ್ತಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಭಾರತದ ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಬ್ -

ಟೈಟಿಂಗ್, ಡಬ್ಬಿಂಗ್ ಮತ್ತು ವಾಯ್ಸ್ ಓವರ್‌ಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯ ಭಾಷೆಯ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಬ್ ಟೈಟಿಂಗ್ ನಡೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಗರು

ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವರು, ಹೀಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ದುರಭಿಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಖಂಡಿತ ಇದು ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವ ಮಾತಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಬ್ ಟೈಟಿಲಿಂಗ್‌ಗಾಗಿ ಕೃತಕ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದು ಈಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ. ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಇನ್ನು ಶೈಶವ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನದ ಅನುವಾದ ಆಗಬೇಕಿದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರವಂತ ಸಮಾಜವು ದೈಹಿಕ ವೈಕಲ್ಯಗಳಿರುವ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಲು ನೆರವಾಗಬೇಕು. ಅನುವಾದವು ಅರೆ ಕಿವುಡುತನ/ ಕಿವುಡುತನ ವಿರುವ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ನೆರವಾಗಲು, ನವ ಸಾಕ್ಷರರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಭಾಷೆ ಅರಿಯದ ಜನರಿಗೆ ಉಪ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳ ಅಗತ್ಯ ಇದೆ. ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಬಳಸ ಬಹುದೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಸೋಣ.

□□

ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮ: ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯ ಮತ್ತು “ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟಿನ” ರಚನೆ ಕುರಿತು

ಡಾ. ಆರ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ

ಪ್ರಾಕೃತವು ಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅನುಯೋಗದ್ವಾರ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ- “ಸಕ್ಕತಾ ಪಾಗತಾ ಚೇವ ದುಹಾ ಭಣಿಇಓ ಆಹಿಯಾ ಸರಮಂಡಲಮ್ನಿ ಗಿಜ್ಜಂತೇ ಪಸತ್ಥಾ ಇಸಿಭಾಸಿತಾ||”(=ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಇವು ಎರಡು ಬಗೆಯ ಭಾಷೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಡಲಾಗುವ ಸ್ವರ-ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಋಷಿಭಾಷಿತಾ-ಆರ್ಷಭಾಷೆ ಪ್ರಶಸ್ತ ವಾದುದು).

ಪ್ರಾಕೃತದ ಹುಟ್ಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ವಾದಗಳಿವೆ. ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತವೇ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿತು. ಪ್ರಾಕೃತ, ಪಾಲಿಗಳು ಅದರ ಅಪಭ್ರಂಶಗಳಾಗಿ ರೂಪು ತಳೆದು ಎಂಬುದು ಒಂದು ವಾದವಾದರೆ ಪ್ರಾಕೃತವೇ ಮೂಲಭಾಷೆ; ಅದು ಜನರ ಆಡುನುಡಿಯಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದಲೇ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಈಗ ನಾವು ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದು ಕರೆಯುವ ಭಾಷೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ವಾದ. ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದ ರೂಪವೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ. ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದರೆ, ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ, ಜನರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮಾತಿನ ವ್ಯಾಪಾರ, ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ . ‘ಪ್ರಾಕೃತ’ ಮತ್ತು ‘ಸಂಸ್ಕೃತ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಅದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿವೆ. ‘ಪ್ರಾಕ್ ಕೃತ’, ಅಥವಾ ‘ಪುರಾ ಕೃತ’ ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಅಥವಾ ಮೊದಲು ರೂಪುಗೊಂಡದ್ದು, ಸಂಸ್ಕೃತ=ಸಮ್ಯಕ್ ಕೃತ (ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ) ರೂಪವೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ವಾದ. ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಕೃತ ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂಬುವವರು ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ “ಪ್ರಾಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಹಲವು ಪದಗಳು ‘ತದ್ಭವ’ ಎಂಬ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಬಂದಂಥವು ಎಂಬುದು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲದಿಂದ ನಾವು ತದ್ಭವವನ್ನು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ

ಪಡೆಯಬಹುದೇ ವಿನಾ ತದ್ಭವದಿಂದ ಮೂಲವನ್ನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತವು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಸೂಕ್ತ”^೧

೧೨ ಅಂಗ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ೧೧ ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಆದುವು. ಈ ಅಂಗ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆರ್ಷ ವಚನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಗದಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಸಕಲ ಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲ. ಈ ಅರ್ಥಮಾಗದಿಯೇ ಪ್ರಾಕೃತ. ಮೊದಲಿಗೆ ಇದು ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ದೇಶ-ಕಾಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನರೂಪ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಸಂಸ್ಕೃತವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳಾದುವು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅರ್ಥಮಾಗದಿ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತಿನ್ನಿತರ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಂಡ ಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿತು. ‘ಪಾಇಅ-ಸದ್ಧ-ಮಹಣ್ಣವೋ’ದ ಕರ್ತೃ ಹರಗೋವಿಂದದಾಸ್ ಅವರು ಈ ವಾದದ ಪುರಸ್ಕರ್ತರು. ಅವರ ವಾದದ ಸಾರಾಂಶ ಹೀಗಿದೆ:

ಮಹಾಕವಿ ಸಿದ್ಧಸೇನ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯ ಹೇಮಚಂದ್ರ ಇವರುಗಳು ಜಿನವಾಣಿಯನ್ನು ಅಕೃತ್ರಿಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕೃತ್ರಿಮ ಎಂದು ಹೇಳುವ ರಹಸ್ಯವಾದರೂ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.(ಅಕೃತ್ರಿಮಸ್ವಾದುಪದಾಂ ಜೈನೀ ವಾಚಮುಪಾಮಹೇ). ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಾತೃಭಾಷೆಯಾದ ಪ್ರಾಕೃತವು ಅಕೃತ್ರಿಮ-ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಗೊಂಡ ಕಾರಣ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃತ್ರಿಮ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಕಾಳಿದಾಸನ ‘ಕುಮಾರಸಂಭವ’ ದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣದ ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಡಾ. ಶ್ರೀ ರಾಮಭಟ್ಟರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯುವುದು ಸೂಕ್ತ. ನವದಂಪತಿಗಳಾದ ಶಿವ-ಗಿರಿಜೆಯರನ್ನು ಸರಸ್ವತಿ ಹಾರೈಸಿದ ಸಂದರ್ಭ:

ದ್ವಿಧಾ ಪ್ರಯುಕ್ತೇನ ಚ ವಾಜ್ಞಯೇನ
ಸರಸ್ವತೀ ತನ್ನಿಧುನಂ ನುನಾವ|
ಸಂಸ್ಕಾರಪೂತೇನ ವರಂ ವರೇಣ್ಯಂ
ವಧೂಂ ಸುಖಿಗ್ರಾಹ್ಯ ನಿಬಂಧನೇನ||

“ಎರಡು ಬಗೆಯ ಭಾಷಾ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಶಿವ- ಗಿರಿಜೆಯರನ್ನು ಹಾರೈಸಿದಳು. ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಶುದ್ಧಮಾಡಿದ ಮಾತಿನಿಂದ ವರೇಣ್ಯನಾದ ವರನನ್ನೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವ ರಚನೆಯುಳ್ಳ ಮಾತಿನಿಂದ ವಧುವನ್ನೂ ಹಾರೈಸಿದಳು”

ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದ ಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಭಾಷೆ ಪ್ರಾಕೃತ(ಆಡುಭಾಷೆ) ಎಂದೂ ಕಾಳಿದಾಸನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾನೆ.^೨

ಪ್ರಾಕೃತದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಕೃತದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ವಂಕ (ವಕ್), ವಹೂ(ವಧೂ), ಮೇಹ(ಮೇಘ), ಪುರಾಣ(ಪುರಾತನ), ತಿತಲು(ಚಾಲನೀ), ಋರ(ಕ್ಷುರ), ಗೋಋರ(ಗೋಕ್ಷುರ), ಕಚ್ಚಿ (ಕಕ್ಷ), ಶಿಥಿಲ(ಶ್ಲಥ), ಪಿಯಾಲ(ಪ್ರಿಯಾಲ) ಗಲ್ಲ(ಗಂಡ), ಮರಂದ(ಮಕರಂದ)] ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೇ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡದೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳೆರಡೂ ಬಹುಶಃ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನಗೊಂಡು ಕವಲೊಡೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅವೆರಡರಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ ಜನಕ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ಪೂರ್ವದ ೩-೪ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧ ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಭಾರತದ ಆರ್ಯ ಜನರ ಆಡುನುಡಿಯಾಗಿದ್ದ, ಮತ್ತು ಬುದ್ಧ ಮಹಾವೀರರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ, ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ, ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಈಗಿನ ಸಮಸ್ತ ಆರ್ಯ ಭಾಷೆಗಳು ಯಾವುದರಿಂದ ಜನ್ಮ ತಾಳಿವೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರೇ ಪ್ರಾಕೃತ. ಕಾರಣ, ಈ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳೂ ಪ್ರಾಕೃತದ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಾಂತರಗಳು. ಕಾಲ, ಮತ್ತು ದೇಶದ(=ಪ್ರದೇಶದ) ಭಿನ್ನತೆಯಿಂದಾಗಿ ಇವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಂಥವು. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಭಾಷೆಗಳ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರಾಕೃತ, ಅಥವಾ ಆರ್ಷ ಇಲ್ಲವೆ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ ಪ್ರಾಕೃತ, ಪಾಲೀ ಪ್ರಾಕೃತ, ಪೈಶಾಚೀ ಪ್ರಾಕೃತ ಶೌರಸೇನೀ ಪ್ರಾಕೃತ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಪ್ರಾಕೃತ, ಅಪಭ್ರಂಶ ಪ್ರಾಕೃತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಜನಾಂಗೀಯ ವಾದದ ಪ್ರಕಾರ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಆರ್ಯರು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಭಾರತದ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಯತರ ಭಾಷೆಗಳು ಇದ್ದುವು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಜನರ ಆಡುನುಡಿ ಇತ್ತು. ಬಹುಶಃ ಆರ್ಯರ ಭಾಷೆಯ ಗಾಢ ಸಂಪರ್ಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದ ಉತ್ತರಭಾರತದ ಜನಭಾಷೆಯೇ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ವೇದಗಳು ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅದು ಕೂಡ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಭಾಷೆಯಾಗಿರದೆ ಋಷಿವರ್ಗದವರ ಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಆಡುನುಡಿಯಾದರೋ ಮುಂಚೆ ಇದ್ದ ನುಡಿಯಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. 'ಪ್ರಕೃತಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಪ್ರಾಕೃತ' ಶಬ್ದ ಸಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವರು. 'ಪ್ರಕೃತಿ' ಎಂದರೆ ಮೂಲ; ಅದರಿಂದಲೇ ಉತ್ತರ

ಭಾರತದ ಮೂಲಭಾಷೆ ಪ್ರಾಕೃತವೆನಿಸಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಅದು ಮುಂದುವರಿದು ಕ್ರಿ. ಪೂ ೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಪಾಣಿನಿಯು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಒಂದು ಮೂರ್ತರೂಪ ಕೊಟ್ಟ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಈಗಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಶಿಷ್ಟ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದು ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿರಬೇಕು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಬೇಗನೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಿತಿಯಾಗತೊಡಗಿತು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅದು ಎಂದೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಉಳಿದು ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಿಂದ ಹೆಂಗಸರು ಮಕ್ಕಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯರೆಲ್ಲರ 'ಪ್ರಾಕೃತ'ದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಪ್ರಾಕೃತದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಜನಿಸಿರದೆ ವೈದಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರ ಆಡುನುಡಿಗಳಿಂದಲೇ ಜನಿಸಿದವಾಗಿವೆ.^೨

ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆ ಇಂಡೋ ಆರ್ಯನ್ (ಭಾರತೀಯ ಆರ್ಯಶಾಖೆ) ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂಬುದು ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಭಿಮತ. ಈ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಭಾಷೆಗಳ ವಿಕಾಸ ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ೧) ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಆರ್ಯಭಾಷಾ ಕಾಲ(ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨೦೦೦-ಕ್ರಿ. ಪೂ ೬೦೦). ೨)ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಆರ್ಯಭಾಷಾ ಕಾಲ(ಕ್ರಿ.ಪೂ.೬೦೦-ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೦೦) ಮತ್ತು ೩)ಆಧುನಿಕ ಆರ್ಯಭಾಷಾ ಕಾಲ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೦೦ ದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ). ಒಟ್ಟಾರೆ ಪ್ರಾಕೃತವು ವೈದಿಕ ಯುಗ, ಮಹಾವೀರ ಯುಗ ಮತ್ತು ಅನಂತರದ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ವೈದಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇದು ಆಡುನುಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಬುದ್ಧ ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಜನಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದುದರ ಜೊತೆಗೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಭಾಷೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅಶೋಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತಭಾಷೆಯ ಹಂತಕ್ಕೇರಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳೂ ರಚಿತವಾದವು. ವಿಶಾಲವಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶದ ಜನಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತವು ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಹೋಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಆ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳೂ ಪ್ರಾಕೃತದ ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಭೇದಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಹೊಸ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರಾಕೃತ, ಆರ್ಷಪ್ರಾಕೃತ, ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ ಪ್ರಾಕೃತ, ಪಾಲಿಪ್ರಾಕೃತ, ಅಪಭ್ರಂಶಪ್ರಾಕೃತ, ಶೌರಸೇನೀಪ್ರಾಕೃತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ವಿಕಾಸದ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂದರೆ ೧) ಪ್ರಥಮ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತ ೨) ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತ.

ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಥಮ ಹಂತ(ಕ್ರಿ. ಪೂ.೨೦೦೦- ಕ್ರಿ. ಪೂ.೬೦೦)

ಕ್ರಿ. ಪೂ ೨೦೦೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಪೂ ೬೦೦ರ ವರೆಗಿನ ಜನಭಾಷೆಯನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿನ ಜನಭಾಷೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ವೈದಿಕ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಅದರ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಆಡುನುಡಿಗಳನ್ನು ಡಾ. ಗ್ರಿಯರ್ಸನ್ ಪ್ರಥಮ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣಾ ರೀತಿ ಹಾಗೂ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಯೋಗದ ರೀತಿ ವೈದಿಕ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿತ್ತು.

ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತ(ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೬೦೦-ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೦೦)

ವೈದಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಡುನುಡಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳಾದುವು. ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂತ್ಯ ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತ ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಚನಗಳ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಪಗಳು ಅಥವಾ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಆದವು. ಈ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳ ಪ್ರಚಾರದ ಕಾಲದಿಂದ ಅರ್ಧಾತ್ ಕ್ರಿ. ಪೂ ೬ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯-೧೦ನೇ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಇವುಗಳು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದುವು. ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಈ ಸಮಸ್ತ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಆಡುನುಡಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಜನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿದ್ದುವು. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಇದೇ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೊಂದೊಂದರಲ್ಲಿ (ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ) ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಬುದ್ಧನು ತನ್ನ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಆಡುನುಡಿಯಾದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲೇ ಬರೆದಿಡಲು ಶಿಷ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಹೀಗೆ ಈ ಆಡುನುಡಿಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಲಾರಂಭವಾದುವು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಯೇ ಪಶ್ಚಿಮ ಮಗಧ ಮತ್ತು ಶೂರಸೇನ ದೇಶದ ಮಧ್ಯ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿನ ಆಡುನುಡಿಯಾದ ಅರ್ಧಮಾಗಧಿಯಲ್ಲಿ ಜೈನರ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿತವಾದರೆ ಪೂರ್ವ ಮಗಧ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ

ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಪಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿತವಾದವು. ಈ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ಯುಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ :

ಪ್ರಥಮ ಯುಗ(ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೬೦೦- ಕ್ರಿ. ಶ ೨೦೦)

- ಅ) ಹೀನಯಾನ ಬೌದ್ಧರ ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳು, ಮಹಾವಂಶ, ಮತ್ತು ಜಾತಕ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪಾಲಿಭಾಷೆ
- ಆ) ಪೈಶಾಚಿ ಮತ್ತು ಶೂಲಿಕಾ ಪೈಶಾಚಿ
- ಇ) ಜೈನ ಅಂಗ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ
- ಈ) ಅಂಗ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಿನ್ನ ಪ್ರಾಚೀನ ಸೂತ್ರಗಳು ಮತ್ತು 'ಪಠಮ ಚರಿಯ'ವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿ.
- ಉ) ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಅನಂತರದ ಕಾಲದ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳ ಭಾಷೆ.
- ಊ) ಅಶ್ವಘೋಷನ ನಾಟಕಗಳ ಭಾಷೆ

ಮಧ್ಯಯುಗ(ಕ್ರಿ ಶ: ೨೦೦- ಕ್ರಿ. ಶ ೬೦೦)

- ೧) ಭಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸಾದಿಗಳ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿನ ಶೌರಸೇನಿ, ಮಾಗಧಿ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿ ಭಾಷೆಗಳು
- ೨) ಸೇತುಬಂಧ, ಗಾಥಾ ಸಪ್ತಶತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿ ಭಾಷೆ.
- ೩) ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆ, ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿ ಶೌರಸೇನಿ, ಮಾಗಧಿ, ಪೈಶಾಚಿ ಮತ್ತು ಚೂಲಿಕಾ ಪೈಶಾಚಿ ಭಾಷೆಗಳು
- ೪) ದಿಗಂಬರ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಶೌರಸೇನಿ ಮತ್ತು ಅನಂತರದ ಕಾಲದ ಶ್ಲೇತಾಂಬರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಭಾಷೆ.
- ೫) ಚಂಡನ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವ ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆ

ತೃತೀಯ ಯುಗದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳು(ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೦೦-೧೨೦೦)

ಈಗ ಈ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷಾ ಪ್ರಭೇದಗಳ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭೇದಗಳು

ಪಾಲಿ, ಪೈಶಾಚಿ, ಚೂಲಿಕಾ ಪೈಶಾಚಿ, ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ, ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿ, ಶೌ(ಸೌ)ರಸೇನಿ, ಮಾಗಧಿ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿ ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶ ಇವು ಪ್ರಾಕೃತದ ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಭೇದಗಳು.

ಪಾಲಿ

ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಿ ಹೀನಯಾನ ಬೌದ್ಧರ ಆಗಮ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷೆಯಾದರೆ, ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ ಅಥವಾ ಆರ್ಷ ಭಾಷೆ, ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ, ಜೈನ ಶೌರಸೇನೀ ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶಗಳು ಜೈನರ ಆಗಮ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷೆಯಾಗಿವೆ. ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನು ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಗಿನ ಜನಭಾಷೆಯಾದ ಪಾಲಿಯಲ್ಲೇ ಬೋಧಿಸಿದನೆಂಬುದು ಈಗ ಇತಿಹಾಸ. ಪಾಲಿಯು ಮಗಧದ ಜನರ ಆಡುನುಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಜ್ಞಾನ ಭಾಸ್ಕರನೂ ಏಷ್ಯಾದ ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಯೂ ಆದ ಬುದ್ಧನು ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿದವು.

ಪಾಲಿ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹಲವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಪಂಕ್ತಿ, ಪಾಠ, ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪಾಲಿ ರೂಪು ಗೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬ ವಾದಗಳು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಬಂದಿವೆಯಾದರೂ ಅವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಮರ್ಥನೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಿಕ್ಷು ಜಗದೀಶ ಕಾಶ್ಯಪರೆಂಬವರು 'ಪರಿಯಾಯ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಾಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತ್ರಿಪಿಟಕದ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಉಪದೇಶ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧ ವಚನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಧಮ್ಮಪರಿಯಾಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಪಾಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಪರಿ' 'ಪಟಿ' ಮೊದಲಾದ ಉಪಸರ್ಗಗಳ ಆದಿಯ 'ಪ' ದೀರ್ಘ ರೂಪ ತಳೆದು 'ಪಾರಿ' 'ಪಾಟಿ' ಶಬ್ದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ 'ಪರಿಯಾಯ' 'ಪಲಿಯಾಯ' ಶಬ್ದಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿನ 'ಪ' 'ಪಾ' ಆಗಿ 'ಪಾಲಿಯಾಯ' ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ದೀಘ ನಿಕಾಯ ಪಾಲಿ' 'ಉದಾನ-ಪಾಲಿ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಾದರೂ ಇವು ಬುದ್ಧೋಪದೇಶಗಳೆಂದೇ. ಈ ಅರ್ಥ ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥದು. ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳು(ಸುತ್ತಪಿಟಕ, ವಿನಯ ಪಿಟಕ, ಅಭಿಧಮ್ಮ ಪಿಟಕ) ಸಿಂಹಳಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಾಲಿಯೂ ಹೋಯಿತು. 'ಪಾಲಿ' ಎಂದರೆ- ಪಾ- ಪಾಲೇತಿ ರಕ್ತೈತಿ ಇತಿ ಪಾಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾಲನ ಮಾಡುವುದು 'ಪಾಲಿ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಿಂಹಳ, ಬರ್ಮಾ(ಮಾಯನ್ಮಾರ್), ಮತ್ತು ಸಯಾಮ್ ದೇಶಗಳ ಬೌದ್ಧ ಆಗಮಗಳ ಭಾಷೆ ಪಾಲಿಯೇ. ಜೈನ ಆಗಮದ ಭಾಷೆಯಾದ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಗೂ ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳ ಭಾಷೆಯಾದ ಪಾಲಿಗೂ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಾಲಿ ಮಧ್ಯ ಇಂಡೋ ಆರ್ಯನ್ ಭಾಷೆ.

ಪೈಶಾಚಿ:

ಗುಣಾಡ್ಯನ ಬೃಹತ್ ಕಥೆ ಪೈಶಾಚಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗತಿ. ಅದರೆ ಅದು ಈಗ ಉಪ್ಪವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತ ಪ್ರಕಾಶ, ಆಚಾರ್ಯ ಹೇಮಚಂದ್ರನ 'ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣ', 'ಮೋಹರಾಜ-ಪರಾಜಯ' ಎಂಬ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪೈಶಾಚಿಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರ-ಪಶ್ಚಿಮ ಪಂಜಾಬ್, ಅಥವಾ ಅಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನ ಪ್ರಾಂತದ ಜನರ ಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದ ಪೈಶಾಚಿ ಆ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಇತರ ಕಡೆಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬಿರಬೇಕು. ಇದರ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಶೌರಸೇನಿ ಆಗಿರದೆ ವೈದಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಉತ್ತರ-ಪಶ್ಚಿಮ ಇಲ್ಲವೆ ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನದ ಪೂರ್ವದ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆಡುನುಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಪೈಶಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ: ಪಾಂಡ್ಯ, ಕೇಕಯ, ಬಾಹ್ಲೀಕ, ಸಹ್ಯ, ನೇಪಾಲ, ಕುಂತಲ ಮತ್ತು ಗಾಂಧಾರ. ಇದನ್ನು ಭೂತ ಭಾಷೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಿಶಾಚ ದೇಶದ ಜನರು ಇದನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶೌರಸೇನಿಯು ಪೈಶಾಚಿಗೆ ಆಧಾರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಚೂಲಿಕಾ ಪೈಶಾಚಿ

ಹೇಮಚಂದ್ರ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಮುಂತಾದ ವೈಯಾಕರಣರು ಅದನ್ನೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾಷೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪದೆ ಪೈಶಾಚಿಯ ಅಂಗವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ

ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಯಲ್ಲೇ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನ ಆಗಮದ ಭಾಷೆ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ. ಜೈನ ಸೂತ್ರಗಳ ಭಾಷೆಯಾದ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಯನ್ನು ಋಷಿ- ಭಾಷೆ ಇಲ್ಲವೆ ಆರ್ಷ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಹೇಮಚಂದ್ರ, ದಂಡಿ, ನಮಿಸಾಧು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಆಡುಭಾಷೆ ಅಥವಾ ಜನಭಾಷೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬೌದ್ಧ ಸೂತ್ರಗಳ ಮಾಗಧಿಯು (ಪಾಲಿ) ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಡಿಸಿರುವ ಮಾಗಧಿಗಿಂತ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನಭಾಷೆ ಎನಿಸಿದೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಜೈನಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ ಕೂಡ ಕೆಲವು ಸಮಾನ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಹೊರತಾಗಿಯೂ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ್ದು. ಮಾಗಧಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಮೃದ್ಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಆಡ್ಯ ಮಾಗಧಿ' ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಊಹೆ ಇದೆ(ಆಡ್ಯ>ಅಡ್ಯ>>ಅದ್ಧ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾಗಧಿ ಅಥವಾ ಅಡ್ಡಮಾಗಧಿ ಆಯಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಅರ್ಥ' ಪದವೂ 'ಅಡ್ಡ' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮಾಗಧಿಗಿಂತ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಭಾಷೆ.

ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ

ಜೈನ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಶ್ಲೋಕಾಂಜಲಿ ಜೈನರು ರಚಿಸಿದ ಅನ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷೆಯನ್ನು “ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ” ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಭಾಷೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವಿಶೇಷ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವಾದರೂ ಜೈನ ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಯ ಬಹಳಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪಲಮಚರಿಯ, ಉಪದೇಶಮಾಲಾ, ನಿಯುಕ್ತಿಗಳು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಥಮ ಯುಗದ ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಜೈನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿಯು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತಗೊಂಡು ಮಧ್ಯಯುಗದ ವ್ಯಂಜನ ಲೋಪಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿಯಾಗಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡಿತು.

ಶೌರ (=ಸೌರ)ಸೇನಿ

ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಗದ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶೌರಸೇನಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಶೌರ(ಸೌರ)ಸೇನಿ ಭಾಷಾ ಶೂ(ಸೂ)ರಸೇನ ಅರ್ಥಾತ್ ಮಥುರಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಭಾಷೆ. ಅಶ್ವಘೋಷನ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಭಾಷೆ ಶೌರಸೇನಿ, ಅದು ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಅಶೋಕನ ಲಿಪಿಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೋಲುವಂಥದಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಭಾಷೆಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದು ಶೌರಸೇನಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಭಾಸನ ನಾಟಕಗಳ ಮತ್ತು ಜೈನ ಶೌರಸೇನಿಯ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಕಾಲದ್ದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಶೌರಸೇನಿ ಮತ್ತು ಜೈನ ಶೌರಸೇನಿ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ದಿಗಂಬರ ಜೈನರ ಆಗಮಗಳ ಭಾಷೆಯೇ ಜೈನ ಶೌರಸೇನಿ ಎನಿಸಿತು. ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿರುವ ಭಾಷೆ. ಪ್ರವಚನಸಾರ, ಸಮಯಸಾರ, ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯ, ಅಷ್ಟ ಪಾಹುಡ, ಭಗವತೀ ಆರಾಧನಾ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಜೈನ ಶೌರಸೇನಿಯಲ್ಲಿವೆ.

ಮಾಗಧಿ

ಮಾಗಧಿ ಭಾಷೆಯ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಾನ ಮಗಧ ದೇಶ. ಮಗಧ ದೇಶದ ಹೊರಗಡೆಯೂ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ನಿದರ್ಶನಗಳು ದೊರಕುವುದರ ಕಾರಣ, ಮಗಧದ ಭಾಷೆ ಆಗ ಆಡಳಿತಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದು. ಬಹುಶಃ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರ ಅಂತಃಪುರದ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಕಂಚುಕಿ ಮೊದಲಾದವರು ಈ ಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಬಳಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ಷಪಣಕರು ಮಗಧದವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಭಾಷೆಯೂ

ಮಾಗಧಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು. ಮಗಧ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ವೈದಿಕ ಯುಗದ ಜನರ ಆಡುನುಡಿಯಿಂದ ಮಾಗಧಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು, ಅಶ್ವಘೋಷನ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಾಗಧಿ ಮೊದಲ ಯುಗದ ಮಾಗಧಿ ಭಾಷೆಯ ನಿದರ್ಶನಗಳು. ಭಾಸನ ಮತ್ತು ಅವನ ನಂತರದ ಇನ್ನಿತರೆ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಾಗಧಿ ಮಧ್ಯ ಯುಗದ ಮಾಗಧಿಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಶಾಕಾರೀ, ಶಾಬರೀ ಮೊದಲಾದ ಉಪಭಾಷೆಗಳು ಮಾಗಧಿಯವೇ ಆಗಿವೆ.

ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ(ಪ್ರೀ)

ಸೇತುಬಂಧ, ಗಾಥಾ ಸಪ್ತಶತಿ, ಗಲುವಹೋ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದರೆ ರುದ್ರಟನ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ, ವಾಗ್ಭಟನ ವಾಗ್ಭಟಾಲಂಕಾರ, ಹೇಮಚಂದ್ರನ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದಂಡಿ ಮತ್ತು ಅವನ ನಂತರದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರಾಕೃತ ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವೇ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರಾಕೃತದ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ಈಗಿನ ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೇ ಜನಿಸಿದ್ದು. ಅವಂತಿ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಲೀಕಿಗಳು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಪ್ರಾಕೃತದ ಉಪಭಾಷೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾದ ಭಾಷೆ. ಅದು ಉಳಿದ ಪ್ರಾಕೃತ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೂ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಗಾಥಾ ಸಪ್ತಶತಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿದೆ.

ಅಪಭ್ರಂಶ

ಪತಂಜಲಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳೂ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳೇ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆ ಪ್ರಾಕೃತದ ಒಂದು ಒಳ ಪ್ರಭೇದವೇ ಆಗಿದೆ. ಶೌರಸೇನಿ, ಮಾಗಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಅಪಭ್ರಂಶವೂ ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತವೇ. ವಿಕರ್ಮೋರ್ವಶೀಯ, ಧರ್ಮಾಭ್ಯುದಯ, ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ, ಹರಿವಂಶ ಪುರಾಣ, ಪಲಮಚರಿಯ, ಮಹಾಪುರಾಣ, ಯಶೋಧರಚರಿತ, ಕಥಾಕೋಶ, ಕುಮಾರಪಾಲಚರಿತ ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಭ್ರಂಶದ ನಿದರ್ಶನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಗ್ರಿಯರ್ಸನ್ ಪ್ರಕಾರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗದ ಕಾರಣ ಯಾವ ನೂತನ

ಜನ ಭಾಷೆಗಳು ಉದಿಸಿದವೋ ಅವೇ ಅಪಭ್ರಂಶಗಳು. ಈ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ಐದನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಮುಂಚೆಯೇ ಆಡು ನುಡಿಗಳಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕಾಳಿದಾಸನ ವಿಕರ್ಮೋರ್ವಶೀಯ ಮತ್ತು ಚಂಡನ ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದರ ನಿರ್ದೇಶನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಅಪಭ್ರಂಶಗಳು ಬಹುಶಃ ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಆ ನಂತರ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗದ ಕಾರಣ ನೂತನ ಜನಭಾಷೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಅವೇ ಹಿಂದಿ, ಬಂಗಾಳಿ, ಗುಜರಾತಿ, ಮೊದಲಾದ ಆಧುನಿಕ ಆರ್ಯ ಭಾಷೆಗಳು. ಇವುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ ೯ ಅಥವಾ ೧೦ನೇ ಶತಮಾನ. ಈ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲ ಇವುಗಳು ಹುಟ್ಟುವ ಮುನ್ನ ಭಾರತದ ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅಪಭ್ರಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ.

ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಭಾಷೆಗಳು

ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ- ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ ಮರಾಠಿ ಮತ್ತು ಕೊಂಕಣಿ

ಮಾಗಧಿ-ಅಪಭ್ರಂಶದ ಪೂರ್ವಶಾಖೆಯಿಂದ ಬಂಗಾಳಿ, ಒಡಿಯಾ(ಒರಿಯಾ), ಮತ್ತು ಅಸ್ಸಾಮಿ

ಮಾಗಧಿ-ಅಪಭ್ರಂಶದ ಬಿಹಾರಿ ಶಾಖೆಯಿಂದ -ಮೈಥಿಲಿ, ಮಗಹಿ ಮತ್ತು ಭೋಜಪುರಿಯಾ

ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ- ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ ಪೂರ್ವೀಯ ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಗಳಾದ ಅವಧಿ, ಬಘೇಲಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತೀಸಗಡಿ.

ಶೌರಸೇನಿ ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ -ಬುಂದೇಲಿ, ಕನೌಜೀ, ಮೇವಾಡಿ, ಜಯಪುರಿ, ಮಾರವಾಡಿ ಮತ್ತು ಗುಜರಾತಿ ಭಾಷೆಗಳು

ಪಾಲಿಯಿಂದ- ಸಿಂಹಳಿ ಮತ್ತು ಮಾಲದೀವನ

ಟಾಕ್ಟೀ ಅಥವಾ ಡಾಕ್ಟೀ ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ -ಲಹಂಡಿ ಅಥವಾ ಪಶ್ಚಿಮೀ ಪಂಜಾಬಿ

ಟಾಕ್ಟೀ ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ (ಶೌರಸೇನಿ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದ)- ಪೂರ್ವೀಯ ಪಂಜಾಬಿ

ವ್ರಾವಡ-ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ - ಸಿಂಧೀ ಭಾಷೆ

ಪೈಶಾಚಿ-ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ ಕಾಶ್ಮೀರಿ ಭಾಷೆ

ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಗಳು, ನಾಮ-ವಿಭಕ್ತಿಗಳು, ಆಖ್ಯಾತ, ಕೃದಂತ, ಸಂಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅವುಗಳದೇ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇವೆ. ವಿಸ್ತಾರದ ಭಯದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೇಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವ

ಜೈನರು ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧರು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಆ ಕಾಲದ ಆಡುನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಜೈನ ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ಪಾಲಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳು ಮತ್ತು ಇನ್ನುಳಿದ ಬೇರೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ಈ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳು ಏನೊಂದು ಚೂರೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳದೆ ತಮ್ಮ ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿರುವುದು. ಇವನ್ನು ತತ್ಸಮಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ಸಮಗಳು ಪ್ರಥಮ ಸ್ತರದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವಾದರೂ ಮುಂದೆ ಈ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು.

ಇದಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿಯೇ ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ 'ಗಾಥಾ' ಎಂಬ ಮಿಶ್ರಭಾಷೆಯೊಂದು ಉದಯಿಸಿತು. ಲಲಿತವಿಸ್ತರ, ಮಹಾಯಾನ ಪುಂಡರೀಕ, ಚಂದ್ರಪ್ರದೀಪ ಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಯಾನ ಬೌದ್ಧರ ಮಹಾವೈಕಲ್ಯ ಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಕೆಲವು ಸೂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿತವಾದುವು. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಬಹಳಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದವೇ. ಇನ್ನು ಹಲವು ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಲಗತ್ತಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಂತೆಯೇ ಬಳಕೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಭಾಷೆಯನ್ನು 'ಗಾಥಾ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಕರೆಯುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಮಿಶ್ರಭಾಷೆ ಪದ್ಯ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಗದ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ-ಮಿಶ್ರ ಪ್ರಾಕೃತ ಅಥವಾ ಮಿಶ್ರಭಾಷೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೇ ವಿಹಿತ.

ಈ 'ಗಾಥಾ' ಭಾಷಾ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಚನಾಕಾಲದ ಹರಹು ಕ್ರಿ.ಪೂ ೨೦೦ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಗಾಥಾ' ಭಾಷೆಯು ಪಾಲಿ ಭಾಷೆಯ ಸಮಕಾಲೀನ ಭಾಷೆಯೇ ಹೊರತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನದಲ್ಲ.

ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಆದದ್ದು.

ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮೇಲಾದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವ

ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ವೈದಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೇ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಉದಿಸಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಅದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಗೊಂಡಿತು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ತತ್ಸಮ ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದವಾಗಿರದೆ ಮೊದಲ ಸ್ತರದ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ತರದ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯ ಬೆಳೆಸಿ ಬಂದುವು. ಪ್ರಾಕೃತದೊಳಗಿರುವ ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕೃತಗೊಂಡವಾಗಿರದೆ ಪ್ರಥಮ ಸ್ತರದ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೇ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಸೇರ್ಪಡೆಗೊಂಡಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಕಾರಣ ಅವು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿ ಅದೇ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಕೃತದ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೇಶೀ ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡ ವೈದಿಕ ಕಾಲದ ಮಧ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿನ ಬೇರೆಬೇರೆ ಆರ್ಯರ ನೆಲೆವೀಡುಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದಲೇ ಅನಂತರದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದವು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಮಧ್ಯದೇಶದ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವೈದಿಕ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತವೇ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮೂಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಯಸುವ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕೃತವು ಮುಂದೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಪರಿಣತಿಹೊಂದಿದ ಮೇಲೂ ತನ್ನ ಅಂಗಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಂಕ(ವಕ್ರ), ವಹೂ(ವಧೂ) ಮೇಹ(ಮೇಘ), ಪುರಾಣ(ಪುರಾತನ), ಉಚ್ಚೇಕ(ಉತ್ಸೇಕ) ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು, ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಆವುತ್(ಸೋದರಿಯ ಗಂಡ), ಖುರ(ಕ್ಷುರ), ಗೋಖುರ(ಗೋಕ್ಷುರ), ಗುಗ್ಗುಲು(ಗುಲ್ಲುಲು), ಛರಿಕಾ(ಕ್ಷುರಿಕಾ), ಅಚ್ಚ(ಋಚ್ಚ), ಮರಂದ(ಮಕರಂದ), ಕಚ್ಚ(ಕಕ್ಷ), ಪಿಯಾಲ(ಪ್ರಿಯಾಲ), ಚಂದಿರ(ಚಂದ್ರ), ಶಿಥಿಲ(ಶ್ಲಥ್), ಕಿಸಲ(ಕಿಸಲಯ), ಜಾರುಜ(ಜರಾಯುಜ) ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಅಪರಿವರ್ತಿತ ರೂಪದಲ್ಲೇ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿವೆ. ಜಹಿಷ್ಯಸಿ(ಹಾಸ್ಯಸಿ),

ಬೂಮಿ(ಬ್ರೂಮಿ), ನಿಕೃಂತನ(ನಿಕರ್ತನ) ಮೊದಲಾದ ಮೂಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು

ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಲೇ ದೇಶೀ ಶಬ್ದಗಳು ಜನ್ಮತಾಳಿವೆ. ವೈದಿಕ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಪಂಜಾಬ್ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವೈದಿಕ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಪಂಜಾಬ್ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರೆ ಮಧ್ಯದೇಶದ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಗ ಆರ್ಯ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದಲೇ ಈ ದೇಶೀ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ವೈದಿಕ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಶೀ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಲುವಂಥ ಶಬ್ದಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದುವು. ವ್ಯಾಸಭಾರತ, ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನ ಕಾಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾತಾ ಧರ್ಮಕಥಾ, ಔಪಪಾತಿಕ ಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾನಾ ಭಾಷಾ', 'ದೇಶಭಾಷಾ', ಅಥವಾ 'ದೇಶೀಭಾಷಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪ್ರಾಕೃತದ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೇಶೀ ಅಥವಾ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆರ್ಯಜನರ ಆಡುನುಡಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದುವು. ಪಂಜಾಬಿನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯದೇಶದ ಭಾಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಈ ಭಾಷೆಗಳು ಹಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಯಾವ ಯಾವ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬಿ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ದೇಶದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಈ ಭಾಷೆಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆಯೋ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ನಾಮಗಳು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿವೆಯೋ ಅವೇ ಪ್ರಾಕೃತದ ದೇಶೀ ಅಥವಾ ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು. ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಯಾಕರಣರು ಸಂಸ್ಕೃತದ ನಾಮ ಮತ್ತು ಧಾತುಗಳಿಂದ ಇವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿ ತದ್ಭವಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದರೂ ಇವನ್ನು ತದ್ಭವಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಇವು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ಹೋಲುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ ಈ ದೇಶೀ ಶಬ್ದಗಳು ಮತ್ತು ಧಾತುಗಳು ದ್ರಾವಿಡ, ಮುಂಡ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರ್ಯೇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಎಲ್ಲ ದೇಶೀ ಶಬ್ದಗಳು ಹಾಗೆ ಆರ್ಯೇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಂದಲೇ ಬಂದಿರದೆ ಹೋದರೂ ಬಹಳಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳು ಹಾಗೆ ಬಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಡಾ. ಕಾಲ್ಡವೆಲ್

ಅವರಂತೂ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹೋದ ಶಬ್ದಗಳ ಒಂದು ಸುದೀರ್ಘ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಕೃತ- ಕನ್ನಡಗಳ ಭಾಷಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಂಬಂಧ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುವ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಚರ್ಚೆಯಾಗುವ ಸಂಗತಿ ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕನ್ನಡಗಳ ಸಂಬಂಧ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭೂಯಿಷ್ಯವಾದದ್ದು ಮಾರ್ಗ; ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ದೇಸಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ದೇಸಿ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಮತ್ತು ಬರಹಗಾರರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದದ್ದು ಇವೆರಡರ ನಡುವಣ ಸುವರ್ಣ ಮಾಧ್ಯಮ ಶೈಲಿಯಾದ ದೇಸಿ-ಮಾರ್ಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು. ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡವು ಲಾಗಾಯ್ತಿನಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಅನುಸಂಧಾನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಚರ್ಚೆಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಧಾನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂಥದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಶೈಲಿಯ ಚರ್ಚೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ವಿಪುಲವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಬಳಕೆ, ಪ್ರಾಕೃತ ಗಾಹೆಗಳು ಇವುಗಳ ಕುರಿತಾದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇರುತ್ತದಾದರೂ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಕುರಿತ ಇದುವರೆಗಿನ ಬಹುಮಟ್ಟಿನ ಚರ್ಚೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಾಢವಾದ್ದು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕವಾದದ್ದು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೂ ಇರುವ ಭಾಷಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿದುಬಂದಿರುವ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳ ಕುರಿತಾದ ಸೂಚನೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಡಾ. ಷ. ಶೆಟ್ಟರ್ ಅವರ ಪ್ರಾಕೃತ ಜಗದ್ವಲಯ ಕೃತಿಗೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದಿರುವ ಖ್ಯಾತ ಕವಿ ಮತ್ತು ಭಾಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಕೆ. ವಿ ತಿರುಮಲೇಶ್ ಅವರು ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲವು ಸಾಮಾನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತಿಕರವಾದ್ದು. ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿರಲಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯ(ಸಾಮ್ಯತೆ) ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ಮುಖ್ಯವಾದ್ದು. ಎರಡರಲ್ಲೂ ಇರುವುದು ಹತ್ತು ಸ್ವರಗಳು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹ್ರಸ್ವ 'ಎ' ಮತ್ತು ಹ್ರಸ್ವ 'ಒ' ಲಿಪಿಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿವೆ. ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ 'ಎ' ಮತ್ತು ದೀರ್ಘ 'ಎ' ಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಲಿಪಿ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹ್ರಸ್ವ 'ಎ' ಉಚ್ಚಾರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿರುವುದು. ಅದೇ ರೀತಿ ಹ್ರಸ್ವ 'ಒ' ಮತ್ತು ದೀರ್ಘ 'ಒ'ಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ

ಲಿಪಿ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹ್ರಸ್ವ 'ಒ' ಉಚ್ಚಾರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು. ಒತ್ತಕ್ಷರವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒತ್ತಕ್ಷರದ ಹಿಂದೆ ಬರುವ 'ಏ' ಮತ್ತು 'ಓ' ಸಹಿತವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವವೇ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕೆಕ್ಕಯ, ಕೆತ್ತುಲ. ಗೊಚ್ಚಡ, ಗೊಚ್ಚಿಯ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ಎ' ಮತ್ತು 'ಒ'. ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದಾದಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶದ(ಸಿಲೆಬಲ್) ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ದ್ವಿತ್ವಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎರಡೂ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತದ್ಭವಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಗಳು ಹೆಚ್ಚು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನ, ದ್ವಿವಚನ ಮತ್ತು ಬಹುವಚನ ಎಂದು ಮೂರು ವಚನಗಳಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇರುವುದು ಏಕವಚನ ಮತ್ತು ಬಹುವಚನ ಎಂದು ಎರಡೇ ವಚನಗಳು. ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳ ಹೊರತಾಗಿಯೂ ಈ ಸಾಮ್ಯತೆಗಳು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಹತ್ತಿರ ತರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅವರ ವಾದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕವಾದ್ದು.¹ ಇದರ ಜೊತೆಗೇ -ಅನುಸ್ವಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಏ ಮತ್ತು ಓ ಸಹಿತವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಹ್ರಸ್ವ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಉದಾ: ಕೆಂಕಾಯ, ಕೊಂಚ(=ಕೊಂಚ)

ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಒಂದು ಮಾತೆಂದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಮತ್ತು ದೇಶ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಶಬ್ದಗಳು ತತ್ಸಮವೆಂದು, ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ವರ್ಣಲೋಪ, ವರ್ಣವಿಕಾರ ವರ್ಣಾಗಮ ಮತ್ತು ವರ್ಣಪರಿವರ್ತನೆಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳು ತದ್ಭವಗಳೆಂದು, ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಎಂಬ ವಿಭಜನೆಗೊಳಗಾಗದ ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಜನಿಸಿದವು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತದ್ಭವಗಳೆಂದು ಇಂದು ನಾವು ಗುರುತಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಕೃತದವೇ ಆಗಿವೆ. ಪ್ರಾಕೃತದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ಇವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬೇಕು ಅಥವಾ ತದ್ಭವಗಳು ಪ್ರಾಕೃತ ಕನ್ನಡ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾಗಿವೆ.

ಕನ್ನಡದ ಹಾಗೂ ದ್ರಾವಿಡದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿವೆ. ಇವನ್ನು ಕಾಲ್ಡ್ ವೆಲ್ ಅವರು ಬಹಳ: ಹಿಂದೆಯೇ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವು ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೂ ಪಯಣ ಬೆಳೆಸಿವೆ.

ಪ್ರಾಕೃತ ಜಗದ್ವಲಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ದೇಶೀ ಪದಗಳು ಪ್ರೇರಿಸಿದ ಪ್ರಾಕೃತ ಪದಗಳ ಯಾದಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ-ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳ

ಅನುಸಂಧಾನವೆಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡ ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ-ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳು ಎಂದು ಸುಮಾರು ಆರುನೂರು ಶಬ್ದಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಶೆಟ್ಟರ್ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ವಿಶೇಷ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿದ್ದಾರೆ.¹ ಇನ್ನು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಕುರಿತಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿರುವ ಮಾನ್ಯ ಶೆಟ್ಟರ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಕೂಡ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಬರಹದ ಭಾಷೆ ಪ್ರಾಕೃತ; ಲಿಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಈ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದವನು ಕ್ರಿ. ಪೂ ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದ ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಆಶೋಕ'. (ಪುಟ ೧)ಕದಂಬರ ಮಳವಳ್ಳಿಯ ಮೊದಲ ಶಾಸನ ಪ್ರಾಕೃತದ್ದಾದರೆ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಎರಡನೇ ಶಾಸನ ಪ್ರಾಕೃತ ಛಾಯೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತದ್ದು. ಆಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಬರಹಗಳು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲದೆ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ನಕಾಶೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದುವು. ಪ್ರಾಕೃತ ಘಟಕಗಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳೆಂದರೆ - ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಬನವಾಸಿ, ಬೆಳಗಾವಿಯ ವಡಗಾವ್,-ಮಾಧವಪುರ, ಧಾರವಾಡದ ವಾಸನ್, ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಹಂಪಿ, ಹುರುಸಗಂಧಿ, ಹಿರೇಹಡಗಲಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿಯ ಸಣ್ಣತಿ, ಕನಕನ ಹಳ್ಳಿ, ಜೇವರ್ಗಿ, ಬೆಳ್ಳಾಡಿಗಿ, ಶಿವಮೊಗ್ಗಿಯ ಮಳವಳ್ಳಿ, ಆಶೋಕನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಟ್ಟೂರು, ಉದೋಗಳ, ಹಳೆಯ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೊಪ್ಪಳ, ಮಸ್ಕಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಣ್ಣತಿ- ಈ ಏಳು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದ್ದನು."²

'ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಷೆ- ಸಾಹಿತ್ಯ' ಎಂಬ ನೇಗಿನಹಾಳರ ಲೇಖನದಲ್ಲೂ ಈ ಸಂಬಂಧವಾದ ಹಲವು ವಿಚಾರಗಳು ಈ ಮುಂಚೆಯೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿದ್ದುವು.

ಚಾವುಂಡರಾಯ ಮತ್ತು ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಾಕೃತದೊಡನೆ ನಡೆಸಿದ ಅನುಸಂಧಾನದ ಸ್ವರೂಪ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಪರಿಚಿತವಾದದ್ದೇ. ಅದನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಶೆಟ್ಟರ್ ಅವರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅವು ಇರುವಂತೆಯೇ ಬಳಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನಿದರ್ಶನಗಳಿವೆ. ಧಮ್ಮ, ಸಗ್ಗ, ಸಮಣ, ಸೆಜ್ಜ, ಸಿವಿಗಿ, ಸೂಲ, ಅಂಗ, ಜಾವ, ಜಸ ಮುಂತಾದವು ಆ ರೀತಿಯವು. ಮೂಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಪದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡೀಕರಿಸಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಗೆ ಡಾ. ಖಡಬಡಿಯವರು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಶೆಟ್ಟರ್ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಕ, ಚೂರಿಯಾ, ಸೆಟ್ಟಿ, ವಿಣ್ಣಾಣ, ಕೀಲಾ, ತಲಾರ ಎಂಬ

ಪ್ರಾಕೃತ ಪದಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಕ್ಕ, ಸುರಗಿ, ಸೆಟ್ಟಿ, ವಿನ್ನಾಣ, ಕೇಳಿ, ತಳವಾರ ಎಂಬ ರೂಪತಳೆದಿವೆ.³

ತನ್ನ ಆಸಕ್ತಿಕರವಾದ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವಿಧಾನದಿಂದ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಪೂರ್ವ ಗದ್ಯಶೈಲಿಯಿಂದಾಗಿ ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿರಂತನವಾದ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥವೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ. ಉಪಸರ್ಗ ಕೇವಲಿಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಕನ್ನಡದೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆಯುವ ರೀತಿ ನಮಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿರುವಂಥದೇ. ಅದನ್ನು ಡಾ. ಶೆಟ್ಟರ್ ನಿದರ್ಶನಗಳೊಂದಿಗೆ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಕೃತ ಗಾಹೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಕೃತದ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರುವುದು(ಪುಟ ೩). ಚಾವುಂಡರಾಯನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಾಹೆಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಣ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಕೃತ ಪದಗಳು ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ನೀಡಿರುವ-ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣ, ಪಡಿಕಮಣ, ಸವಣ, ಸಂಧಾರ, ದೇಹಾರ, ಗುಡ್ಡ, ಗೊಟ್ಟಿ, ಮಿಗ, ಚರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಪುಲ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪದಗಳು. ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ಮುಂದುವರಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ: "ಅಭಾವಿದಂ ಭಾವೇಮಿ ಭಾವಿದಂ ಭಾವೇಮಿ ಎಂದಿಂತು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಧರ್ಮಮಂ ಪೇಳ್ಳು ಸವ್ವಸಾವಜ್ಜ ಜೋಗಂ ಮಿರದೋಮ್ಮಿಯೆಂದು ಬಾಳ್ವನ್ನೆಗಮಾಹಾರ ಶರೀರಕ್ಕೆ ನಿವೃತ್ತಿಗೈದು"⁴ ಇದಲ್ಲದೆ ಜೈನ ಪಾರಿಭಾಷಿಕಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿರುವ ನೂರಾರು ಪದಗಳು ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ, ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ, ಆದಿಪುರಾಣ ಮತ್ತಿತರ ಜೈನ ಪುರಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾದ ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿ ಕುರಿತು ಕೂಡ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನು ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮೇಲಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ಗಾಢವಾದ್ದು. ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕೃತದ ಸ್ಪಂದಕವೇ ಮೂಲ. ಖಂಧಅ>ಖಂಧ>ಕಂದ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜವಾದ್ದು. ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದ ಕನ್ನಡದ ರಗಳೆ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನಮ್ಮೆದುರು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡದ ತೀರ್ಥಂಕರ ಪುರಾಣಗಳ ಮೂಲ ಜಿನಸೇನ ಮತ್ತು ಗುಣಭದ್ರರ ಮಹಾಪುರಾಣವಷ್ಟೇ ಆಗಿರದೆ ಪ್ರಾಕೃತದವೂ ಆಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಊಹಿಸಲು 'ಪಲುಮ ಚರಿಯು', 'ಚಲುಪನ್ನ ಮಹಾಪುರಿಸಚರಿಯು', 'ತಿಸಟ್ಟಿ ಮಹಾ ಪುರಿಸ ಗುಣಾಲಂಕಾರ', 'ಆದಿಣಾಹಚರಿಯು',

‘ಸುಪಾಸಣಾಹ ಚರಿಯ’ ಮಂತಾದ ವಿಪುಲ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಾಕೃತ ಪುರಾಣಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

(೨)

ಆರಂಭ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡದೊಂದಿಗೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕರುಳು-ಬಳ್ಳಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತದ ಶಬ್ದಕೋಶವೊಂದರ ಅಗತ್ಯತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತಾ ಇದೆ. “ದೇಶ ಸುತ್ತು ಕೋಶ ಓದು” ಎನ್ನುವುದು ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದ ನಾಣ್ಯಡಿ. ಈಗ ದೇಶ ಸುತ್ತುವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕೋಶ ಓದುವುದು ಎನ್ನುವುದು ಈಗ ಅಪರಿಚಿತವೆನ್ನುವಂತಾಗಿದೆ. ಕೋಶವೇನಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದಾಗ, ಅಥವಾ ಅರ್ಥ ಕುರಿತು ಸಂಶಯ ಬಂದಾಗ ಪರಿಶೀಲಿಸಿನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಾಗಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಮರಕೋಶದಂಥ ಕೋಶಗಳನ್ನು ಕಂಠಸ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸರ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಒಂದು ದ್ವಿಭಾಷಾ ಶಬ್ದ ಕೋಶವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಕ್ರಮವೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಮಿತಿಯೊಂದು ಪರಿಶ್ರಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದಕೋಶ ಇನ್ನೂ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವ ಹರಗೋವಿಂದ ದಾಸ ತ್ರಿಕಷ್ಟುಂಡ ಸೇತ್ ಅವರ ‘ಪಾಇಅ-ಸದ್ಧ-ಮಹಣ್ಣವೋ’ ಪ್ರಾಕೃತ-ಹಿಂದಿ ದ್ವಿಭಾಷಾ ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು ನಾನು ಕೈಗೊಂಡ ತೀರ್ಮಾನದ ಪರಿಣಾಮವೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ಈಗ ಲಭ್ಯವಿರುವ ‘ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು’. ನಾನೇನೂ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಪುರುಷ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಪುರುಷ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಪುರುಷ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾತನಾಡುವುದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಕೃತವೇ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಾಸನ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಯೌಗಂಧ ರಾಯಣ, ಮತ್ತು ಕಾಳಿದಾಸನ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಓದಲು ಹೊರಟಾಗ ಪ್ರಾಕೃತದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಛಾಯೆಗಳ ಜೊತೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನಷ್ಟೆ ನನಗೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆದರೆ ತಕ್ಕ ಮಟ್ಟಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಜ್ಞಾನ, ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಯ ಜ್ಞಾನ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರುವುದು ಪ್ರಾಕೃತ ನಿಘಂಟನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತರುವಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು.

(೩)

ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಹರಗೋವಿಂದದಾಸ ತ್ರಿಕಷ್ಟುಂಡ ಸೇತ್ ಅವರ ‘ಪಾಇಅ-ಸದ್ಧ-ಮಹಣ್ಣವೋ’ದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಷ್ಟು ತಿಳಿಯೋಣ.

೧೯೨೩ರಲ್ಲಿ ಭಾಗ ಭಾಗವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗತೊಡಗಿ ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ೧೨೮೦+೫೩ ಪುಟಗಳ ಬೃಹತ್ ಸಂಪುಟದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಇದರ ಪ್ರಕಟಣೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಕೋಶಗಳ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಮೈಲಿಗಲ್ಲೆನ್ನಬೇಕು. ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಸುಮಾರು ೬೦೦೦(ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ) ಮೂಲ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಪನ್ನ(ವೃತ್ತನ್ನ) ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕೋಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇತರೆ ಶಬ್ದಗಳು, ಶಬ್ದಖಂಡಗಳು, ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ನಿಷ್ಪನ್ನ ಶಬ್ದಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಇರಲೇಬೇಕಾದ; ಶಬ್ದ ನಾಮಪದವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಪುಲ್ಲಿಂಗವೋ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೋ ಅಥವಾ ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೋ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೋ ಎಂಬುದರ ನಮೂದು, ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ನಮೂದು, ಶಬ್ದ ಧಾತುವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಕರ್ಮಕವೋ ಸಕರ್ಮಕವೋ ಎಂಬುದರ ನಮೂದು, ಅವ್ಯಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ನಮೂದು, ಸರ್ವನಾಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ನಮೂದು ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದು ತ್ರಿಲಿಂಗ ಬಹುವಚನವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ನಮೂದು, ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಭೇದಗಳ ನಮೂದು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.. ಇನ್ನು ಈ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ನಮೂದುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತಿತರ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಹಾವಿಧ್ವಂಸರ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಮಹಾನ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಎಂದರೆ ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಾಕೃತ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಉದ್ಭೂತ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು. ಈ ಉದ್ಭೂತ ಭಾಗ ವಾಕ್ಯದ ತುಣುಕಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅವತರಣಿಕೆಗಳವರೆಗೆ ಇರುವುದುಂಟು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಗದ ಅವತರಣಿಕೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳ ಹೆಸರಿನ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳ ನಮೂದುಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳಾದರೋ ಸುಮಾರು ೨೫೦ ಪ್ರಸಿದ್ಧ

ಪ್ರಾಕೃತ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಅವುಗಳ ಒಂದು ಸುದೀರ್ಘ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ಗ್ರಂಥದ ಉಪೋದ್ಧಾತದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಾದ ನಿಷ್ಪನ್ನ(ವ್ಯುತ್ಪನ್ನ) ಶಬ್ದಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ರೂಪಗೊಂಡ ಸಮಾಸ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಸಮೇತ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ(ಅವು ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಪುಟಗಟ್ಟಲೆ ಇರುವುದುಂಟು). ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಕರ್ಮಕ ಅಕರ್ಮಕ ಧಾತುಗಳ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು, ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು ಇವುಗಳನ್ನೂ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನೊಂದು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶಬ್ದಕೋಶವಾಗಿಸುವ ಮಹಾನ್ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಕೋಶವಷ್ಟೇ ಆಗಿರದೆ ಜೈನ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತರಾಗುವ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ವಿಷಯಗಳ ನಮೂದುಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಜೈನ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಜೈನ ಪುರಾಣಕೋಶವೂ ಆಗಿರುವುದು ಇದರ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಮಹಾ ವಿಧ್ವಾಂಸರು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿಯೇ ಸುಮಾರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಹೆಸರನ್ನೇ ಕೇಳಿರಿಯದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣ ಸೌಕರ್ಯಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಅವರ ಈ ಮಹಾನ್ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ನಿಬ್ಬೆರಗಾಗಿ ತಲೆದೂಗುವುದಷ್ಟೇ ನಮ್ಮ ಪಾಡು. ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಉದ್ಭೂತ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ನೀಡದಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ ಹೆಸರಿನ ನಮೂದುಗಳನ್ನಂತೂ ನೀಡಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ.

‘ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟಿನ’ ಸ್ವರೂಪ

ಈ ಶಬ್ದ ಕೋಶ ಹರಗೋವಿಂದದಾಸ್ ಅವರ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಯಥಾವತ್ತಾದ ಕನ್ನಡ ಅಳವಡಿಕೆಯೇ ಆದರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಪರಿಷ್ಕರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಅಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಮೂಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಗಳ ಲಿಪ್ಯಂತರವಾಗಿರುವುದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಅವುಗಳ ಕನ್ನಡ ಅರ್ಥಗಳ ಅಳವಡಿಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳಾವುದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೇ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಅವರು ನೀಡಿರುವ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಅವತರಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಮೊದಮೊದಲ ಕೆಲವು ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡಿದೆಯಾದರೂ ಗ್ರಂಥದ ಗಾತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವು ತೀರ ಹೆಚ್ಚಾಗಬಹುದೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತರದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಆ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು, ಪ್ರಯೋಗ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹುತೇಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿರುವ ಬಹಳಷ್ಟು ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲು ತಗಲುವ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಶ್ರಮ ಅಪಾರ. ಇನ್ನು ಅವುಗಳ ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದಂತೂ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯವೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ನೀಡಲಾಗಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಒಂದು ಪದಕ್ಕೆ ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವಾಗ ಹರಗೋವಿಂದದಾಸ್ ಅವರು (೧), ೨), ೩) ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಅರ್ಥ ವಿರಾಮ(ಕಾಮ), ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ಅನೇಕ ಧಾತು ಶಬ್ದಗಳ ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ಒಂದಾದರೂ ಕ್ರಿಯಾಪದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ. ತೃತೀಯ ಪುರುಷ ಅಕಾರಾಂತ ಧಾತುವಿಗೆ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ‘ಇ’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಹಂಸ+ಇ (=ನಗುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ). ಅದೇ ರೀತಿ ಯಾಣ. ಸಕ: [ಜ್ಞಾ] (=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು.) ಇಲ್ಲಿ ‘ಯಾಣ’ ಧಾತುವಿಗೆ ‘ಇ’ ಪ್ರತ್ಯಯ ನೇರವಾಗಿ ಸೇರಿ ‘ಯಾಣಇ’(=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ/ ತ್ತದೆ)) ಎಂಬ ತೃತೀಯ ಪುರುಷ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ(ಪದ) ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ‘ರಕ್ತ’ ದಿಂದ ‘ರಕ್ತಇ’(=ರಕ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ/ ತ್ತದೆ), ‘ರಂಭಇ’(=ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ)), ‘ರಯಇ’(ರಚಿಸುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ), ‘ಲಜ್ಜಇ’(ನಾಚುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ), ‘ಲಿಹಇ’ (ನಕ್ಕುತ್ತಾನೆ/ ತ್ತಾಳೆ/ ತ್ತದೆ) ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಮೂಲ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಹಳಷ್ಟು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ರೂಪವೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ ರೀತಿ. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ‘-ಅಂತ’ ಮತ್ತು ‘-ಮಾಣ’ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ‘ರಕ್ತಂತ’(=ರಕ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ), ರುಅಂತ(=ಅಳುತ್ತಿರುವ), ಲಜ್ಜಂತ(=ನಾಚುತ್ತಿರುವ), ‘ಲಿಹಂತ’(=ನಕ್ಕುತ್ತಿರುವ), ಲೋಲಂತ, ಲುಂಟಂತ ಹೀಗೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು: ಅಇಗಚ್ಚ, ಅಕ: [ಅತಿ+ಗಮ್] ಅಇಗಚ್ಚಮಾಣ,=ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ಅಕ್ಕಂದ. ಅಕ: [ಆ+ಕ್ರಂದ್] ಅಕ್ಕಂದಂತ, ಅಕ್ಕಂದಮಾಣ (=ಅಳುತ್ತಿರುವ), ಆಯರ. ಸಕ: [ಆ+ಚರ್] ಆಯರಮಾಣ(=ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವ) ಇಂಥ ಹಲವನ್ನೂ ಭಾಷೆಯ ಕಲಿಕೆಗೆ ಇವು ಸಹಾಯಕಾರಿ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ರೂಪ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ನೀಡಲು ಹೋಗಿಲ್ಲ.

ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣಗಳಂತೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕಂದಂತೋ ಬಾಲ, ಹಂಸಂತೋ ನಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಅನುಸ್ವಾರದ(ಬಿಂದು) ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರದ ಬದಲಿಗೆ ಆಯಾ ವರ್ಗದ ಅನುನಾಸಿಕಾಕ್ಷರಗಳನ್ನೇ (ಅಂದರೆ ವರ್ಗ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು) ಬಳಸುವುದು ರೂಢಿ. ಮೂಲ ಶಬ್ದಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈ ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ.(ಖಿಣ್ಣ, ಸ್ಕನ್ನ, ಚಕ್ರಾಙ್ಗ, ಇತ್ಯಾದಿ)ಆದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳ ಬದಲು ಅನುಸ್ವಾರವನ್ನೇ(ಖಂಡ, ಸ್ಕಂದ, ಚಕ್ರಾಂಗ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳೇ ಸಹಜ ಮತ್ತು ವಿಪುಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಕರ್ಮಣಿರೂಪದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಬಂದಾಗ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಣಿ ರೂಪದ ಅನುವಾದಗಳನ್ನೇ ನೀಡಲಾಗಿದೆ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ, ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕರ್ಮಣಿ ರೂಪಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಲ್ಲ. ಅವು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕೆಲವು ಸಲ, ಮಾಡಲಾದ, ನೋಡಲಾದ, ತಿನ್ನಲಾದ ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ನಿಷ್ಪನ್ನ ಶಬ್ದಗಳು: ಮೂಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪದಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನ ಶಬ್ದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮೂಲ ಕೊಶದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ನೀಡುವಾಗ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳೊಂದಿಗೆ ಇವುಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೈಫನ್(-) ಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲ ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸೇರುವ ಶಬ್ದಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಚುಕ್ಕೆ ಗುರುತಿನ ಬದಲಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ: ಅಕ್ಟ. ಪು: [ಅಕ್ಟ] ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಪ್ರಾಕೃತ 'ಅಕ್ಟ' ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ - ಪಾಡಯ. ನ: [-ಪಾದಕ] ಎಂದು ಇದ್ದಾಗ 'ಅಕ್ಟ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ '-ಪಾಡಯ' ಸೇರಿ 'ಅಕ್ಟಪಾಡಯ' ಎಂದು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಕ್ಟ' ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವಾದ 'ಅಕ್ಟ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ [-ಪಾದಕ] ಸೇರಿ 'ಅಕ್ಟಪಾದಕ' ಎಂದು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಕ್ಟಮಾಲಾ, ಅಕ್ಟಮಾಲಾ, ಅಕ್ಟವತ್ತ, ಅಕ್ಟಪಾತ್ರ, ಅಕ್ಟವಲಯ, ಅಕ್ಟವಲಯ ಅಕ್ಟವಾಡಗ, ಅಕ್ಟವಾಟಕ, ಅಕ್ಟಸುತ್ತಮಾಲಾ, ಅಕ್ಟಸೂತ್ರಮಾಲಾ ಎಂದೆಲ್ಲ ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮೂಲ

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದ ಸೇರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನೂ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸೇರುವ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿದ ರೂಪವನ್ನೇ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ: ಗಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಜೀವ, ಆವಚ್ಛೇದಯ, ಆವಚ್ಛೇದಕ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿದಾಗ ಗಣಾಜೀವ, ಗಣಾವಚ್ಛೇದಯ, ಗಣಾವಚ್ಛೇದಕ ಎಂದೇ ಸೇರಿ ಆದ ರೂಪಗಳನ್ನೇ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಾಕೃತ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಾಪಾಟಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯ ಒತ್ತಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ 'ಏತ್ಸ' ಮತ್ತು 'ಓತ್ಸ' ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅನುಸ್ವಾರ ಸಹಿತವಾದ ಏತ್ಸ ಮತ್ತು ಓತ್ಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವು ತಳೆಯುವ ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಹ್ರಸ್ವ 'ಏತ್ಸ' ಮತ್ತು 'ಓತ್ಸ' ಗಳಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏಕ್ಟ, ಪೇಕ್ಟ, ಪೇಮ್ಯಾ, ಪೇಲ್ಲಣ, ಪೇಂಡಯ, ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಕ್ಟ, ಪೆಕ್ಟ, ಪೆಮ್ಯಾ, ಪೆಲ್ಲಣ, ಪೆಂಡಯ ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪೋಕ್ಟಣ, ಪೋಕ್ಟರ, ಪೋಟ್ಟ, ಪೋತ್ತ, ಪೋಂಗ ಎಂದು ನಾಗರಿ ಲಿಪಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ದೀರ್ಘ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಉಚ್ಚಾರ ಪೋಕ್ಟಣ, ಪೋಕ್ಟರ, ಪೋಟ್ಟ, ಪೋತ್ತ, ಪೋಂಗ ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳು ತಳೆಯುವ ರೂಪಗಳನ್ನೇ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇದು ನನ್ನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳು ತಳೆಯುವ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

ಅನುಬಂಧ

ತ್ರಿಕಂ ಚಂದ್ ಸೇತ್ ಅವರು ಹಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥ ನೀಡಿರುವುದುಂಟು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಹೇಗೂ ಪರಿಚಿತವೇ ತಾನೆ ಎಂದು ಅದನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅದರ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೀಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಕೆಲವೇ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸುಸಣ್ಣಪ್ಪ. { ವಿ: [ಸುಸಂಜ್ಞಾಪ್ಯ]= ಸುಖಬೋಧ್ಯ. ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಬಹುದಾದ, ಸರಿಯಾಗಿ ಬೋಧಿಸಬಹುದಾದ ಸುಸನ್ನಪ್ಪ! (ಸುಖಬೋಧ್ಯ)

[ಸುಸಂವುಆ? ವಿ: (ಸುಸಂವೃತ) ಪರಿಗತ, ವ್ಯಾಪ್ತ, ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಹರಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದ, ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ.

ಸುಸಂವೃಡ್ಠಿ ಮೂಲ: ಪರಿಗತ, ವ್ಯಾಪ್ತ, ಅಚ್ಚೇತರಹ್ ಪಹನಾ ಹುವಾ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ, ರುಕಾಹುವಾ]

ಅಣುಸಂಧಿಅ-ನ. [ದೇ]. =ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಹಿಚಕೀ= ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ ಬರುವುದು, ನಿರಂತರ ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ.

ಅಣುವಿವಾಗ. ನ. [ಅನುವಿಪಾಕ] =ವಿಪಾಕ ಕೆ ಅನುಸಾರ್-ದುರ್ಗತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ತೊಂದರೆ, ನೋವು

ಅಣುಬಾಹಿರಯ. ವಿ: [ಅಬಾಹ್ಯ] =ಅಭ್ಯಂತರ= ಒಳಗಿನ, ಒಳಪ್ರದೇಶದ, ಮಧ್ಯಭಾಗ

[ಅಬೋಹ. ವಿ: [ಅಬೋಧ]=ಬೋಧರಹಿತ, ಜ್ಞಾನ್ ಕಾ ಅಭಾವ್= ಅಜ್ಞಾನಿ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು]

ಅ ಅಬ್ಬಮೃಣ್ಣ

ಅಬ್ಬಂಭಣ್ಣ ನ: [ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ] = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ಕಾ ಅಭಾವ್. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ, ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು.ಅಭವಿಯು [ಅಭವ್ಯ]. =(ಅಚಾರು), ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದ ಜೀವ, ಸುಂದರವಲ್ಲದ, ದುರದೃಷ್ಟ, ಅಭವ್ಯ

ಅಪೊಲ್ಲ. ವಿ: [ದೇ]= ನಕ್ಕರ್. = ಪೊಳ್ಳುತನವಿಲ್ಲದ, ಪೊಳ್ಳಲ್ಲದ

ಓಹಡಣೇ: ಸ್ತ್ರೀ: [ದೇ] ಅರ್ಗಲಾ. ಅಗಳಿ, ಚಿಲಕ

ಓಹಯ: ವಿ: [ಉಪಹತ] ಉಪಘಾತ ಪ್ರಾಪ್ತ. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, ಗಾಯಗೊಂಡ

ಓಹಾಮಿಯ: ವಿ: [ದೇ] ಅಭಿಭೂತ. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಓಹಾರ. ಪು: [ದೇ] ಕಚ್ಚಪ. ಆಮೆ

ಓಹೀರಿಅ. ವಿ: [ದೇ] ಉದ್ಗೀತ. ಉಚ್ಚಸ್ವರದ ಗಾನ

ಉವಭೋಗ. ವಿ: [ಉಪಭೋಗ] ಭೋಜನಾತಿರಿಕ್ತ ಭೋಗ. ಭೋಜನದಿಂದ ಹೊರತಾದ ಭೋಗ, ವಿಷಯಾನುಭವ

ಉಕ್ಕಂಡೀ. ವಿ: [ದೇ] ಖಂಡಿತ. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ

ಉಕ್ಕಂದಿ} ಸ್ತ್ರೀ: [ದೇ] ಕೂಪತುಲಾ. ಬಾವಿಗೆ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮರ

ಉಬ್ಬಗ್ಗ. ವಿ: [ದೇ] ಗುಂಠಿತ. ದೂಳಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ

ಉಬ್ಬಜ್ಜಿ. ಸ್ತ್ರೀ: [ದೇ] ಕೋದ್ರವ. ಹಾರಕ ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ

ಉಮ್ಮಚ್ಚರ. ವಿ: [ಉನ್ನತರ] ಈರ್ಷಾಲು. ಅಸೂಯಾಪರ..

ಪಮ್ಹಟ್ಟ. ವಿ: [ದೇ] ಪ್ರಭ್ರಷ್ಟ. ವಿಲುಪ್ತ. ಕಳಚಿಹೋದ, ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಆರ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ.

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು:

೧. ಪ್ರಾಕೃತ ಜಗದ್ವಲಯ: ಡಾ. ಷ. ಶೆಟ್ಟರ್ ಪುಟ: ಮುನ್ನುಡಿ: Xiv

೧ಎ. ಸಂಸ್ಕೃತ-ಪ್ರಾಕೃತ ಶಿವದಾಂಪತ್ಯ: ಡಾ. ಶ್ರೀರಾಮಭಟ್ಟ-‘ಸಂಪ್ರೀತಿ’ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ. ಪುಟ.೩೧೨

೨. ಪಾಞಲ-ಸದ್ಧ-ಮಹಾಣ್ಣವೋ- ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ: ಪುಟ:

೩. ಪ್ರಾಕೃತ ಜಗದ್ವಲಯ: ಡಾ. ಷ. ಶೆಟ್ಟರ್: ಪುಟ xvi

೪. ಅದೇ “ “ ಪುಟ: ೧೫೭

೫. ಅದೇ “ “ ಪುಟ: ೬

೬. ಅದೇ “ “ ಪುಟ: ೧೫೭

೭. ಅದೇ “ “ ಪುಟ:೮೬

(ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಕುರಿತಂತೆ ಹೇಳಿರುವ ಬಹಳಷ್ಟು ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ನಾನು “ಪಾಞಲ ಸದ್ಧ ಮಹಾಣ್ಣವೋ” ದ ಕರ್ತೃ ಹರಗೋವಿಂದ ತ್ರಿಕರ್ಮ ಚಂದ್ ಸೇಠ್ ಅವರ ಉಪೋದ್ಘಾತಕ್ಕೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.)

□□

ಲೇಖಕರ ವಿಳಾಸಗಳು

೧. ಡಾ. ಕೆ.ಜಿ.ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದ್, ನಿವೃತ್ತ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು,
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ, ಕಲಿಯೂರು, ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ಮಾರ್ಗ, ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ,
೫೭೧೪೪೨, ಮೊ: ೦೭೭೦೨೧೫೭೯೭೭
೨. ಎಸ್. ಕಾರ್ತಿಕ
೪೧೩, ಕರ್ನಾಟಕ 'ಡಿ' ಗ್ರೂಪ್ ಎಂಪ್ಲಾಯಿಸ್ ಲೇಔಟ್, ೧ ನೆಯ ಬ್ಲಾಕ್,
೬ ನೆಯ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಲಿಂಗಧೀರನಹಳ್ಳಿ (ಹೇರೋಹಳ್ಳಿ), ಅಂದ್ರಹಳ್ಳಿ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦೦೯೧, ಮೊ: ೯೪೪೮೩೨೪೧೨೨
೩. ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ತಾರಾನಾಥ
೧೯, ರಾಮಲೀಲಾ, ಮೊದಲನೆಯ ಕ್ರಾಸ್, ಗಂಗೋತ್ರಿ ಬಡಾವಣೆ, ಎರಡನೇ
ಹಂತ, ಮೈಸೂರು - ೫೭೦೦೦೯, ಮೊ: ೯೪೪೯೩೫೫೫೫೫೬
೪. ಡಾ. ಸುಂಕಂ ಗೋವರ್ಧನ
ಸಹಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಭಾಷಾ ವಿಭಾಗ, ಸಿಲಿಕಾನ್ ಸಿಟಿ ಕಾಲೇಜು,
ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು ೩೬, ಮೊ: ೯೫೫೫೫೫೫೫೫೫
೫. ಡಾ. ಎನ್. ಎಂ. ಗಿರಿಜಾಪತಿ
#೧೨೪೯, ಭೈರವ ನಿಲಯ, ಮೊದಲ ಮಹಡಿ, ಮೊದಲ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಎರಡನೆಯ
ತಿರುವು, ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪುರಂ, ಮೈಸೂರು -೫೭೦೦೪, ಮೊ: ೯೮೪೪೫೫೫೫೫೫೫
೬. ಡಾ. ಚಂದ್ರಮೋಹನ್
೬೪೨೬, ೪ಮೇ ಮಹಡಿ, ೬ನೇ 'ಸಿ' ಬ್ಲಾಕ್, ಟ್ರೆನ್ಡ್ಸ್ ವಿಷ್ಣುರಿಂಗ್ ವುಡ್ಸ್,
ಬೋಗಾದಿ, ಗದ್ದಿಗೆ ರಸ್ತೆ, ಮೈಸೂರು- ೫೭೦೦೨೬, ಮೊ: ೯೮೮೬೬೬೬೬೬೬
೭. ಡಾ. ಎನ್.ಆರ್. ಲಲಿತಾಂಬ
ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಸರ್ಕಾರಿಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ವಿಜಯನಗರ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦೦೪೦, ಮೊ: ೯೮೪೫೫೫೫೫೫೫೫
೮. ಡಾ. ಉದಯರವಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ
'ಲಲಿತಾ'. ನಂ. ೫೧೬, ಚಿಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ ರಸ್ತೆ, ೨ನೇ ತಿರುವು, ಸರ್ ಎಂ. ವಿಶೇಶ್ವರಯ್ಯ
ಲೇಔಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು -೫೬೦೦೬೦, ಮೊ: ೮೦೫೦೫೧೬೪೫೫
೯. ಡಾ|| ಆರ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ
ನಂ.೧೨, 'ಶ್ರೀನಿಕೇತನ' ೨ನೇ ಕ್ರಾಸ್ ಶಿವಾನಂದ ನಗರ, ಮೂಡಲಪಾಳ್ಯ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦೦೭೨, ಮೊ: ೯೪೪೯೦೨೮೯೯೬